

~~politicke~~
ZATVORENIK

GODINA XXIII. - STUDENI/PROSINAC 2014.

BROJ **261**

*Sretan
Božić
i
Nova
godina!*

SPAŠAVANJE JANEZA JANŠE

Kako nam se bliže božićni i novogodišnji blagdani, u naše je društvo pristiglo mnogo čestitaka iz svih krajeva svijeta. Ako *Politički zatvorenik* dopire do onih koji su nas se sjetili, koristim ovu prigodu da im se zahvalim u ime svih nas koji smo čestitke primili, koji smo živi i čuvamo naše Društvo bez obzira na dob njegova članstva, te radimo na novim idejama i projektima kao da smo upravo osnovani!

Možda će se netko upitati, otkud nam takav optimizam, što bi bilo utemeljeno pitanje. Ali, činjenica da je Hrvatska članica EU, a da smo mi udruga koja drži da će se provoditi rezolucija Vijeća Europe o osudi komunističkih zločina čije smo mi neposredne žrtve i svjedoci, trebala bi po logici stvari naš status činiti povlaštenim, a on takav nije. No, idu novi saborski izbori, pa se nadamo promjenama i uspostavi vlasti koja će nas malo više uvažavati.

Ovih smo dana promatrači izborne utrke za predsjednika Republike Hrvatske. Nisam kanio kvariti vam predlagdansko raspoloženje spominjanjem Tita i Josipovića, ali moram, pa molim da mi oprostite zbog toga! Nema potrebe spominjati sve dosadašnje propuste aktualnog predsjednika. No, činjenica da je u izbornu kampanju krenuo sa zagrebačkoga Trga maršala Tita, rekavši „da s ovog mjesta polazi u osvajanje Hrvatske”, posao nam je jasnu poruku o tome, u kojem smjeru vodi hrvatsko društvo, nas i našu Hrvatsku! A nama definitivno daje do znanja da ćemo se i dalje crvenjeti u Europi i u svijetu! Tko bi rekao da tako „fini gospodin” ima u sebi toliko drskosti i bahatosti!

A da nemamo samo mi u Hrvatskoj dobro umreženu, moćnu i organiziranu UDB-u, pokazuju nam susjedni Slovenci. Tamo je bivši disident i kasniji predsjednik vlade Janez Janša (koji je zatvaran pred kraj 1980-ih) proglašen krivim u *aferi Patria* te je po žurnome postupku prije izbora upućen na izdržavanje kazne! Budući da smo, na temelju mnogih obavijesti, bili uvjereni u njegovu nevinost i da smo smatrali kako se protiv njega vodio montirani proces, kakvima su i mnogi od nas bili žrtve, početkom studenoga smo, skupa s dr. Antom Kovačevićem, Nikolom Štedulom, Ivanom Beljanom, Ademom Demacijem, gospodinom Aplencom i Davidom Tasić, odlučili Janši dati potporu, te smo nastupili na javnoj tribini pod naslovom „Udbaški zločini i lustracija”, koju je izravno prenosila slovenska televizija, a posjetili smo i zatvor.

To je bio mali doprinos nastojanju slovenske Komisije za ljudska prava te prosvjednika koji se u velikom broju svakodnevno okupljaju pred zatvorom, da slovenski Ustavni sud 12. prosinca jednoglasnom odlukom svih 9 sudaca doneće odluku da se Janša smjesta pusti na slobodu. Ovih nas je dana Janša pozvao na domjenak, najavivši kako će tijekom veljače 2015. osnovati Slovensko društvo političkih uznika, o čemu ćemo potanje izvjestiti.

A do tada, želim svima sretne božićne blagdane i puno zdravlja i sreće u idućoj, 2015. godini!

Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREĐENIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: **Europa** 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:

posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn

1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn

1/4 crno bijelo: 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

KOMU TREBA PREDSJEDNIK ČINOVNIK?

Iako njegove ovlasti i nisu tako male kao što se često hoće kazati, izbor predsjednika Republike u današnjem trenutku ima ponajprije simboličko značenje. Hrvatski građani svojim glasom trebaju pokazati, jesu li i dalje spremni trpjeti da se na čelu države i vlade do beskonačnosti smjenjuju dvije stranke odnosno stranačke grupacije koje će svatko pristeban i dovoljno kritičan nazvati – jednojajčanim blizancima, i koje su glavni krivci katastrofalnoga moralnoga, gospodarskoga i političkog stanja u državi. Jer, po čemu se to Hrvatska demokratska zajednica razlikuje od (Socijaldemokratske) Partije, i što je to ona u posljednjih četrnaest godina učinila, da bi je supstancialno razlikovalo od Račanovih sljedbenika?

Možda se razlikovala po tome što su njezine vlade rušile stanovite spomenike koji – doduše – jesu u estetskom smislu predstavljali ruglo, a u političkome provokaciju, ali ih se je rušilo iz nekih posve drugih razloga (da se opet pokaže ropski mentalitet)? Ili po tome što su bile miljenice tzv. neovisnog tiska, istoga onoga koji je kadio Račanu i Milanoviću? Ili po tome što je njezin premijer u Oxfordu klikao od zadovoljstva da je skršio hrvatski nacionalizam? Možda po tome što su njezine vlade pretvorile Milorada Pupovca u hrvatski politički i moralni autoritet? Ili po tome što su Pupovčevi adlatusi dobili pravo odlučivati o hrvatskoj kulturnoj politici? Možda po tome što su poslušno locirale, uhićivale i transferirale hrvatske generale? Možda ipak po tome što su vlade Hrvatske demokratske zajednice razbijale hrvatske političke stranke u Bosni i Hercegovini? Ili po tome što je jedna Vesna Pusić moralna spašavati Hrvatsku od teritorijalne autonomije Srba u hrvatskome Podunavlju? Možda te vlade zasluzuju pohvale zbog modela koji je kulminirao u aferi s Fimi Medijom? Možda nam imponira prodaja nacionalne naftne kompanije i središnje telekomunikacijske tvrtke?

Zar se ovako ne bi moglo unedogled, i to ne samo u odnosu na vrijeme od Božića 1999. godine, nego i od puno ranije? Ili se hrvatskim budalama svako smeće može i dalje uspješno prodavati, samo ako ga se zamota u celofan i poveže trobojnim vrpcem? Pošteno govoreći, ne bi mi smetale te budale – njihovo je demokratsko pravo da budu budale! – da i ja ne moram plaćati njihove račune.

Ima, dakako, uvijek pristajan broj onih kojima će goditi zazivanje „retudmanizacije“ iz redova sadašnjega stranačkog vodstva. Nitko doduše da nam objasni, što znači taj „tuđmanizam“ i ta „(re)tuđmanizacija“. Možda bi nam to najuspješnije kazali baš oni koji su tako zdušno sudjelovali u „detuđmanizaciji“, rame uz rame sa Stipom Mesićem? Možda pod „retudmanizacijom“ mislimo samo na Dayton i na Pakt o stabilizaciji i pri-druživanju? Ili se to odnosi tek na kultizaciju gospodarstva, možda i na uspješne bankare poput kalemeđanskog viteza Dejana Košutića? Ili možda ujedno označava genijalna kadrovska rješenja poput Zlatka Canjuge, i još koju tisuću sličnih mu uzdanica i pouzdanika, među kojima na zadnjemu mjestu nije ni Ivo Sanader? Ili bismo rado zaboravili da je današnje stranačko vodstvo te stranke, s ekstremno rijetkim iznimkama, ono koje je skrojio baš Sanader, po uzoru na svoj lik i na svoje moralne i političke standarde: najlakše k cilju, k mrvicama s tudeg stola, podvijena repa.

Izdanak „te i takve“, poslušničke i dozloboga sramotne kadrovske politike, bez ikakve je sumnje i aktualna predsjednička kandidatica Kolinda Grabar Kitarović, dični hrvatski predstavnik u Trilateralu, žena koja ni o čemu ne misli ništa. Ali baš zato zapanjuje sljepilo kojom joj kade i oni koji za to nisu plaćeni, a znaju da je dovedena kako bi izgubila, a ne kako bi pobijedila. (Na one koji su za pohvale plaćeni ili očekuju plaću, ne treba se ni obazirati; na njih ne djeluju činjenice, nego novčanice.) Jer, potrebna je izvanserijska bezličnost da bi se ostalo potpuno blijed, beznačajan i anoniman čak i nakon mandata ministrike vanjskih poslova i europskih integracija. A Kolinda Grabar Kitarović je svoj ne tako kratki mandat – na koji ju je iz mora sličnih bezličnih činovnika izvukao baš uzorni nam i dični vođa Ivo – okončala, a da nitko pojma nema da je uopće bila ministrica. Činovnica bila, činovnica ostala; iz svoje kože i izvan okvira naučenih fraza ne može se.

Ima, međutim, i na idućim stranicama tekst u kojem ju se uspoređuje s Angelom Merkel, makar i autor toga teksta znade da gospoda Grabar Kitarović – tobože moćna članica najužeg vodstva NATO-saveza – nema dovoljno političke snage ni da smijeni rezervnog blagajnika ogranka vlastite stranke u znamenitoj Milanovićevoj Špičkovini. Tamo, naime, u Partiji, funkcioniра samo jedno mjerilo napredovanja: Franjo, Franjo! Ivo, Ivo! Jaco, Jaco! Tomo, Tomo! Svima je njima klicala Kolinda Grabar Kitarović, a klicat će i drugima. (Zaboravilo se je, naime, kakve je pohvale upućivala i Ivi Josipoviću nakon njegova izbora!) Klicat će ona komu god zatreba i kad god zatreba. Jer, sve što je ona i u Hrvatskoj i u NATO-u bila kadra učiniti, svelo se je na to da se pobrine da ne ostane bez plaće dok njezini gazde odvagnu, hoće li se ona kandidirati na predsjedničkim izborima u Hrvatskoj ili ne. Građani, eto vam predsjednice ...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

BOŽIĆNA NADANJA 2

Josip Ljubomir BRDAR

KOJE SLOVO VIŠE O JASENOVAČKOM PRIJEPORU NE ĆE ŠKODITI 4

TRAGANJE ZA SLIKOM IZVORNOGA KRŠĆANSTVA 8

Dr. Vjeko Božo JARAK

NAŠ NUTARNJI SVIJET (22.) 12

Maja RUNJE, prof.

SAVJET LIJEČNIKA 12

Dr. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ

O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEV-NOM DJELU MILE BUDAKA (11.) 14

Maja PAVELIĆ RUNJE

NEKOLIKO PODATAKA O ZAROBLJENIČKOM LOGORU NAŠICE U LJETO 1945. (II.) 20

Dr. sc. Vladimir GEIGER,

OD BLEIBURGA DO VRŠCA (IV.) 27

Ante ČELAN GAGANIĆ

PORATNA SASLUŠANJA HRVATSKIH DRŽAVNIH DUŽNOSNIKA (I.) 32

GRUDSKI ŽRTVOSLOV: DRUGI SVJETSKI RAT I PORAĆE (2014.) 39

Vladimir ŠUMANOVIC

U SPOMEN NA HRVATSKOG UZNIKA PETRA BJELOPERU 41

IN DIESER AUSGABE 43

IN THIS ISSUE 44

BOŽIĆNA NADANJA

Hodam i razgledavam svoj grad. Predbožićno je vrijeme. Nema još snijega i zimskog ugođaja. Grad je ukrašen božićnim ukrasima i kineskim lampicama. Lijepo, ali bez šarma. Bez duše. Nema uzbuđenja. Nestalo je onoga „nekadašnjeg“ potencijala u ljudima, kada smo hrili, djeca i odrasli, u potragu za božićnim drvčem, mahovinom, božićnim ukrasima iz domaće radinosti itd. Danas imamo „sve na tanjuru“, ali duša je prazna. Zaboravili smo se veseliti, zaboravili smo osjećaj ljepote iščekivanja Božića. I ljudi su, imam osjećaj, bili bolji. Božićno vrijeme je bilo vrijeme dobrote, oprosta, mirenja međusobno posvađanih, vrijeme darivanja. Dar je bio jedna jabuka, šačica suhih smokava, badema ili oraha. Ali ti darovi su bili ne samo materijalno, nego mnogo više duhovno bogatstvo.

Ja ne znam zašto su ljudi danas tako emocijalno i duhovno otupjeli. To je pitanje na kojem se mogu iskazivati znanstvenici iz područja sociologije, psihologije, kao i ostali stručnjaci iz područja društvenih znanosti. Običan čovjek ne traži uzroke takvog stanja. On vidi samo posljedice. A posljedice su sadržane u tome da smo sve više osamljeni, frustrirani, namrođeni. Ukratko – nezadovoljni. Gubimo, odnosno, izgubili smo čak i susjede. Gubimo prijatelje, pa čak i rodbinu. Osamljenosti i nezadovoljstvo generiraju netrpeljivost, mržnju i agresiju. Živimo u sustavu permanentnih sukoba i prosvjeda. Ukratko: društveno ozračje je zagađeno.

Klica tog zagađenja je prvenstveno u ideološkoj podjeli društva i u nerašaćenoj prošlosti. Iz ta dva elementa proizlazi niz nepravdi i podjela. Da je stanje katastrofalno, više ne osporava nitko. Čak ni apologeti aktualne vlasti ili generalno ljevice. Tako na primjer notorni promicatelj hrvatske ljevice, kolumnist Vladinog biltena (kako je postalo uobičajeno nazivati *Jutarnji list*) **Davor Butković** u broju

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

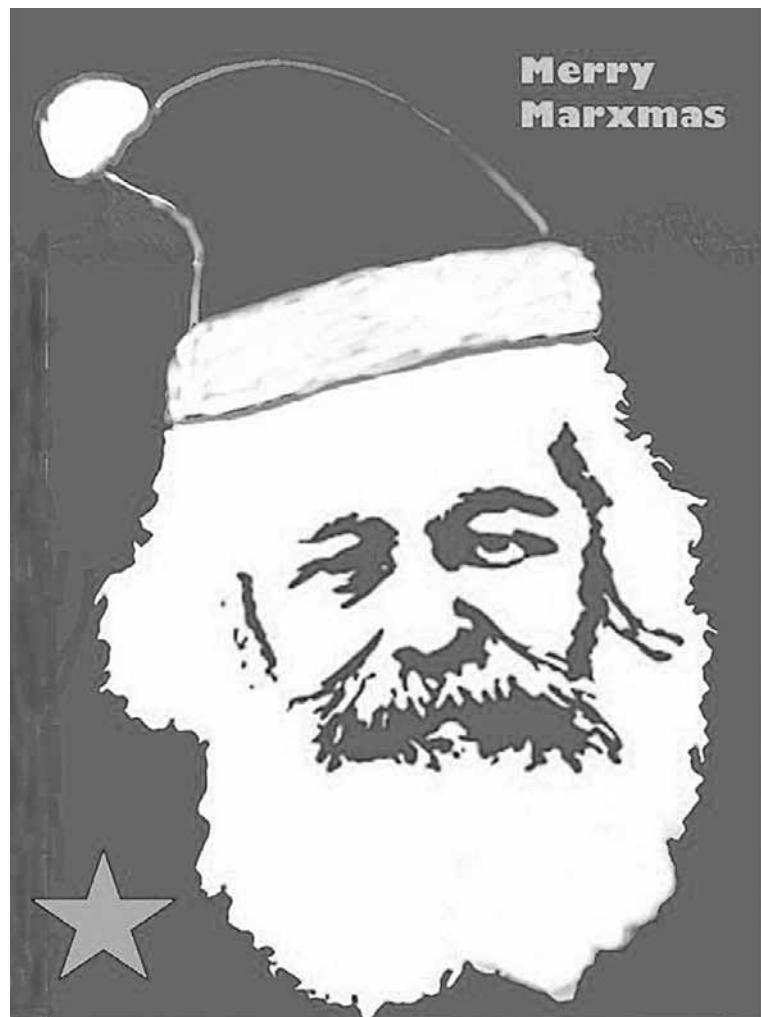
od 13.prosinca 2014. naslovljuje svoju kolumnu ovako: „Današnja je Hrvatska zemlja uništenih snova“ s podnaslovom „Razočarana i depresivna Hrvatska danas treba veliku državnu politiku“. Ovom naslovu i podnaslovu teško se može prigovoriti. No, tekst njegove kolumne je odraz politike koju zastupa taj Vladin bilten. Butković suze roni nad **Josipovićevim** izbornim sloganom „Pravi put“.

On je za Josipovićevu prvotnu ideju o zazivanju „razumne Hrvatske“. Ja bih se tu s Josipovićem i Butkovićem složio. Jer, kada bi narod iskoristio taj slogan kao instrument svog opredjeljenja, onda bi Josipović „slavio“ s pet do deset postotaka vjernih glasača. No usprkos tome Butković podržava Josipovićevu kampanju, jer je njegova kampanja sadržajna i ozbiljna, dok npr. kampanja njegove suparnice **Kolinde Grabar Kitarović** „vjerojatno

ulazi u leksikon političke ispravnosti“. Naime, radi se o sloganu „Za bolju Hrvatsku“. Butkovićeva, odnosno Josipovićeva „razumna Hrvatska“ trebala bi biti rampa HDZ-ovo, odnosno Kolindinoj „Nerazumnoj Hrvatskoj“ koja je sadržajna u „pogubnoj retuđmanizaciji na kojem inzistira **Tomislav Karamarko**, a sadržaj te retuđmanizacije je bilo društvo sustavne pljačke, državno inspirativnog kršenja ljudskih prava i vrlo uvjetne demokracije u kojoj se, što je osobito važno naglasiti, definitivno nije živjelo bolje nego danas“.

Kolindin slogan za „Za bolju Hrvatsku“, Butković izgleda nije shvatio ili ga je možda shvatio, ali ga klasično „komunjarski“ interpretira. Zato će mu s par riječi pokušati to razjasniti. „Bolja Hrvatska“ je sadržana u poruci da Hrvatska ne će više imati na čelu čovjeka komunističkog pedigreea. Ne ćemo imati čovjeka, koji afirmira „region“, a ne vlastitu zemlju. Ne ćemo imati čovjeka koji sotonizira vlastitu zemlju, prokazujući u izraelskom parlamentu „opasnost“ od nekakve „ustaške zmije“. Ne ćemo imati predsjednika koji u Sarajevu okrivljuje vlastitu zemlju za rat u Bosni. Ne ćemo imati predsjednika koji prodaje narodu floskulu od tzv. „novoj pravednosti“, iako nitko ne zna što to ustvari znači. Ne ćemo imati predsjednika koji na stravičnom mjestu zločina nad Hrvatima u mjestu Srbu veliča lažni ustanak i zvijezdu petokraku. Ne ćemo imati predsjednika koji se dodvorava i ljubaka sa četnicima.

Ima li još što? Ima! Gđe su grijesi nečinjenja? Ili: ako se sjetite, gospodine Butkoviću, nečega dobrog što je Ivo Josipović učinio za Hrvatsku, javite mi. Prema tome: „bolja Hrvatska“ je Kolinda Grabar Kitarović. Ona je izraz želje i nade naroda da konačno za sva vremena raskinemo s komunizmom i komunističkim kadrovima. Kolinda Grabar Kitarović bi bila kamen temeljac tog nacionalnog projekta. U tom kontekstu, tj. u toj povjesnoj potrebi, njezin politički i gospodarski program, kao i njezin kurikulum je u drugom

planu. No, kad smo već kod njenom životopisa, isti se doimlje kao bajka. Nameće se pitanje, može li životopis jedne osobe za takvu funkciju biti briljantniji. Selska curica iz skromne obitelji samo svojom sposobnošću i čestitošću kroči kroz život i dohvaća zvijezde. Od rodnog sela, preko student-servisa do funkcije druge osobe najmoćnijeg vojnog saveza na svijetu. Staje uz bok dvije najznačajnije žene svijeta njemačke kancelarke **Angele Merkel** i moguće kandidatkinje za predsjednicu SAD-a **Hillary Clinton**.

I tako, gospodine Butkoviću, vaše kompariranje Kolinde Grabar Kitarović i Ive Josipovića je čak neumjesno. Kitarović-kina karijera je bazirana na njenom iznimnoj sposobnosti dok je Ivo Josipović klasična partitska akvizicija.

Isto ili još neumjesnije je vaše prokazivanje doktora **Franje Tuđmana** uz istovremenu divinizaciju **Račana**. Zašto se mučite? Zar mislite da će narod progutati udicu kako je i Račan bio demokrat? Vi mu možete podariti atribuciju demokrata ako je za povjerovati da čovjek koji je cijeli život bio komunist s bezbroj partitskih funkcija, a među kojima je i funkcija direktora partitske škole u Kumrovcu. Bio je također u udarnom ešalonu saveza komunista u brutalnom obračunu s „hrvatskim nacionalistima“ sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Nakon progona hrvatske inteligencije i domoljuba zauzima jednu od najviših partitskih funkcija u zemlji. Račanu ste valjda zbog tih „odlika“ dali titulu liberalni demokrat. A Franju Tuđmanu kojega su progonili i zatvarali, Račan i „račanovci“, vi kvalificirate kao tehnokrata i diktatora.

Eto, izvrтанjem činjenica, lažima i sustavnim medijskim podvalama, Butković i njemu pripadajući kadrovi, zagadili su javni prostor. Veliki dio naivnog puka, povjeravao je njihovim podmetanjima. Zato je ovo prijelomni trenutak da stvarno aktiviramo razum da zazovemo malog Isusa za dar naše izvjesnije i ljepše sutrašnjice.

Sudbina je, kako je rekao Franjo Tuđman, u našim rukama. Iskoristimo šansu i raskrstimo sa komunizmom. Neka nam oružje zasad bude Kolinda Grabar Kitarović. •

OBAVIJEŠT

Zahvaljujemo svim našim cijenjenim pretplatnicima, suradnicima, bivšim političkim uznicima, darovateljima i prijateljima našega časopisa *Politički zatvorenik*, koji su tijekom proteklih dvadesetpet godina omogućili njegovo izlaženje, pomažući tako da se stalno podsjeća i svjedoči o stradanju Hrvata u vrijeme jugoslavenskih režima.

Gospodarske prilike u zemlji i sve teži položaj svih tiskanih medija odražava se, nažalost, i na nas, pa iz finansijskih razloga više nismo u stanju održati ni dvomjesečni ritam izlaženja. Kad smo na nj prešli, nadali smo se da će to biti privremeno i da ćemo se vratiti na stari, mjesecni ritam. Nažalost, nije tako. Vama je poznato da *Politički zatvorenik* već godinama objavljujemo samo zahvaljujući pretplatnicima i podupirateljima, ne dobivajući ni lipe potpore iz državnog proračuna iz koga se financiraju kojekakve egzotične udruge i projekti. No, to je razlog više da i dalje prkosimo tom stanju, pa Vas, do povoljnijih dana, molimo da suradničkim prilozima i – odsad sniženom – pretplatom, zajednički održimo *Politički zatvorenik* na životu. •

KOJE SLOVO VIŠE O JASENOVAČKOM PRIJEPORU NE ĆE ŠKODITI

O svim događajima iz vremena Drugoga svjetskog rata i porača na tlu bivše Jugoslavije trebaju konačno progovoriti i utvrditi istinu znanstvenici – povjesničari.

Zašto tek sada, zar nije prekasno? Donekle je prekasno, jer se živi svjedoci broje na prste jedne ruke, a dobro je iz nekoliko razloga: dovoljni vremenski odmak od događaja, pristupačnost arhivskoga gradića i ono što je najvažnije – demokratsko ozračje u kojem znanstvenici mogu slobodno, bez bojazni za život i druge posljedice izgovoriti i napisati *istinu*. Jest da me trenutno stanje u Sloveniji i u Hrvatskoj demantira, što je posljedica aktualne vlasti u obje države, koju predvode djeca i potomci jugoslavenskih partizana i bivših komunista. Njima je u interesu ne mijenjati povijest, već je ostaviti onakvu kakvu su sami opisali od 1945. do 1990. godine.

Ti bivši komunisti, koji sami sebi promjeniše ime u antifašisti, ne dopuštaju u Hrvatskoj registraciju udruge koja bi se bavila istraživanjem jasenovačkoga logora. Njihovi slovenski kolege ne dopuštaju iskapanje žrtava iz drugoga rova Hude Jame, nakon što je iz prvoga rova izvadeno 4700 zemnih ostataka, niti daljnje iskanjanje žrtava iz protutenkovskog rova u Teznu kod Maribora, gdje je na križanju s autocestom ekshumirano 1169 žrtava partizanskog pokolja koncem svibnja 1945. godine. „Deca komunizma“, okupljena u strankama socijaldemokratskog nazivlja, ne dopuštaju da se dira u rukotvorine niti u mitove koje su stvarali njihovi očevi. Najsvježiji primjer neprovođenja zakonitih prava građana jest slučaj Društva za istraživanje trostrukog logora Jasenovac, koje su osnovali povjesničari, profesori, novinari, publicisti i akademici kako bi znanstveno istražili što se je stvarno događalo u logoru Jasenovac tijekom Drugoga svjetskog rata i porača. Ured Grada Zagreba za udruge odbio je registraciju spomenutog Društva uz objašnjenje da se istraživanjem logora već bavi muzej u Jasenovcu, te da bi rad Društva bio u sukobu s povjesnim tumačenjima kakva su zapisana u Ustavu Republike Hrvatske. Koliko mi je poznato, isto takvu odbijenicu Društvo je dobilo od Ministarstva kulture i Ministarstva uprave, gdje je uložena

žalba, pa sada Društvo pokušava predmet registracije rješiti sudskim putem.

Politički zatvorenik je tijekom svoga izlaženja zabilježio mnoga svjedočanstva, pa sam ovom prilikom iskoristio još uvjek bistar um gospodina Slavka Lazarina kao jednog od rijetkih još živih svjedoka

Slavko Lazarin proveo je dio mladosti na rubu jasenovačkog logora

iz ratnog Jasenovca i zamolio ga za razgovor koji ovdje objavljujemo.

ALFRED OBRANIĆ: Gospodine Lazarin na početku našeg razgovora molim Vas da se sami predstavite.

SLAVKO LAZARIN: Rođen sam u Jasenovcu 8. siječnja 1926. godine Nakon osnovne škole u tatinu *verštatu* izučio sam postolarski zanat, što mi je poslije u životu pomoglo da opstanem. Osim rada na izradi cipela i čizama, radio sam kao i ostali ukućani na zemlji – imali smo 12 rali zemlje – i uzgoju stoke, svinja i krava. Jednoga dana u jesen 1943., dok sam u *verštatu* ravnao svinute čavliće, kako se ne bi bacili, došao mi je prijatelj koji je radio na šlepku za vađenje šljunka iz korita Save. On je toga dana zaradio 200 kuna, a ja postolar u radionici svoga oca 20 kuna. Drugoga dana dobrovoljno sam se javio u tzv. novačku satniju, poslali su me u dočasničku školu koja je bila smještena u Srpskom domu u Jasenovcu. Po završetku školovanja dobio sam čin zastavnika i postao zapovjednik protuzrakoplovne

bitnice na položaju zapadno od Jasenovca. S posadom bitnice samo smo nekoliko puta napustili položaj u Jasenovcu, da bi se uvijek vraćali radi zaštite od avionskih napada. Do konca rata bilo je nekoliko bombardiranja, ali avioni nisu nikad napadali logor već samo željeznički kolodvor. Dobro se sjećam pokušaja jednog bombardera, zvali smo ih 47-ica (američki lovački bombarder P-47, ti zrakoplovi su tijekom rata uništili 9.000 lokomotiva, 86.000 vagona, 6.000 tenkova i oklopnih vozila), koji je pokušao srušiti most preko Save. Letio je nisko iznad Save i na most ispuštanje bilo mu je neuspješno, pa je ponovio manevr, a ja sam pripremio svoj top *drajkomaziben* (kalibra 37mm). Odmah sam ga pogodio, zrakoplov se najprije propeo, a onda sletio kod sela Subocke. Sutradan su naši vodili pilota koji je bio uprljan u licu, ali sam ja tek nakon nekoliko trenutaka shvatio da nije samo uprljan, nego da sam prvi puta uživo video crnca. Za mene je uslijedilo promaknuće i nova odora iz logorske krojačnice.

AO: Ovaj razgovor s Vama ne bi se vjerojatno dogodio, da Vaš otac Nikola Lazarin nije bio načelnik Jasenovca u vrijeme rata, pa Vas molim da ispričate kako ga se danas sjećate.

SL: Otac je došao iz Hrvatskog Zagorja u Jasenovac s položenim majstorskim ispitom, tu se oženio, sagradio kuću i postupno stvarao gospodarske uvjete za život svoje obitelji. Mislim da je bio vrhunski majstor svog zanata i stalno je naglašavao nama djeci kako treba raditi valjano i poštano, te da ne možemo očekivati da ćemo bilo što dobiti u životu, nego da sve moramo zaraditi svojim rukama i znanjem. Jedanput je netko u šali prigovorio kvaliteti njegovih cipela, odmah ga je pozvao neka izabere bilo koje cipele, napuni vodom i objesi iznad šanka u gostionici Spitzmiller. Dva dana i dvije noći cipele su bile na testiranju, ali nisu propustile kap vode. U ono doba to je bilo mjerilo kvalitete za obuću – da ne propušta vodu. Kao i većina tadašnjeg hrvatskog pučanstva, bio je HSS-ovac, čak štoviše još prije rata izabran je za predsjednika općinskog ogranka stranke u Jasenovcu, dok je gospodin Josip Palajić iz Krapja bio predsjednik

HSS-a za kotar Novska. To je obojicu 1945. došlo glave. Predsjednik HSS-a dr. Vladko Maček bio je 1938. u Jasenovcu i spavao je u našoj kući, a stražu su čuvali članovi Seljačke zaštite.

AO:Možete li ukratko opisati političku situaciju u Jasenovcu uoči Drugoga svjetskog rata?

SL: Jasenovac je uoči rata imao oko 2500 stanovnika od čega je bilo 1500 Hrvata, Srba nešto manje i devet obitelji Nijemaca. Većina ljudi bavila se poljoprivredom, ali bilo je i stotinjak obrtnika. Od industrije bila je ciglana i lančara Ozrena Bačića pa je ta djelatnost nastavljena i za vrijeme rata, u okviru logora Jasenovac. Jasenovački Hrvati okupljali su se i djelovali u svojim društvima, tako pretežito u Društvu hrvatskih obrtnika s tamburaškim orkestrom koji je uvježbavao i vodio učitelj Štajcer, pjevačkom društvu *Svacić* koje je sudjelovalo na smotri u Zagrebu, gdje je pobralo veliki aplauz, jer su nastupali u narodnim nošnjama zvanim rubine. Nogometni klub *Tomislav* znao je ponekad dobro naprašiti *Marsoniju* iz Broda i *Segestu* iz Siska. Obrtničko društvo imalo je prekrasne plave odore, a vatrogasno društvo limenu glazbu. Djelovalo je i tjelovježbovno društvo *Hrvatski sokol*. Sjećam se da smo prilikom sokolskih vježbi učili pjesmu „Malena je Dalmacija al’ je dika rodu svom, još hrvatska trobojnica na kalpaku sokolskom“. Društveni život bio je veoma živ, zahvaljujući prije svega učiteljima Marku Franjiću i učitelju Štajceru. Zatim smo imali i Hrvatski konjički klub, hipodrom je bio preko pruge i željezničke postaje, gdje su se održavale i konjičke utrke s raznim vještinama (na kolju su bile postavljene misirače i onaj koji je više misirača rasjekao bio je pobjednik). Ja ne znam tko i kada je sagradio Srpski dom, no oni nisu nikada imali pjevačko ili neko kulturno društvo, jer im učitelji nisu imali glazbenu naobrazbu. Imali su nogometni klub *Balkan* koji je 1934. osnovao tvorničar Ozren Bačić, no bili su znatno slabiji klub od našeg *Tomislava*. Kao i u ostalim dijelovima Hrvatske, Srbi su u vrijeme stare Jugoslavije bili povlašteni u svim državnim službama, tako da su Hrvati bili okrenuti vlastitom radu na zemlji i raznim zanatima. Pred sam rat napetost između Srba i Hrvata bila je sve veća. Evo jednog događaja kojega se dobro sjećam u proljeće 1939. godine. Četnička organizacija bila je sve ratobornija, pa su tako za ‘Đurđevdanski uranak’ svi koji su imali konje jašili u dvoredu od škole u Donjani-

Slavko Lazarin i Alfred Obranić

ma do mosta u Gornjanima (rubni dijelovi tadašnjeg Jasenovca), na čelu vojvoda Đuro Gruijić zvani Bibija, sa šajkačama na glavi i mrtvačkim kokardama na kapama. Pjevali su *Sprem' te se, sprem' te četnici, silna će borba da bude!* Pred kućom predsjednika općinskoga ogranka HSS-a Nikole Lazarina pjevali su i pucali, otac je nas djecu sklonio u stražnji dio kuće, a ni on nije izašao pred kuću jer bi vjerojatno bio ubijen. U našoj kući bila je uvijek hrvatska trobojnica, na zidu slika dr. Vladka Mačeka, a ispod slike velikim slovima *Vjera u Boga i seljačka sloga, te Budimo svaki na svom – branimo složno hrvatski dom*.

AO: Jasenovac se u svakom spominjanju na vrijeme NDH veže uz postojanje logora kao da samo mjesto nije niti postojalo, a Vi ste kao mladić dobar dio rata proveli u Jasenovcu. Čega se vi sjećate iz tog vremena?

SL: Odmah po uspostavi NDH 1941., ustaške vlasti ubile su četničkog vojvodu Đuru Gruijića, jer su ga smatrali odgovornim za sva pojedinačna ubojstva Hrvata na području Jasenovca tijekom stare Jugoslavije. U njegovoju kući pronađen je popis Hrvata koje treba u određenom momentu likvidirati i tko je od Srba zadužen da to provede. Ostali Srbi u Jasenovcu nastavili su normalno živjeti, ali zbog sve učestalijih terorističkih prepada na pojedina hrvatska sela u široj okolici Jasenovca atmosfera je bila sve napetija. Pojedini Srbi počeli su napušтati Jasenovac i seliti

u Srbiju, među njima je najpoznatije ime Ozren Bačić, vlasnik ciglane i tvornice lanaca koji je također odselio u Srbiju. Koncem 1941. ustaše su istočno od Jasenovca ustanovili radni logor u kojem su prvi proizvodni pogoni bili Bačićeva ciglana i lančara. Sve do odlaska u vojsku, ja sam radio u tatinu *verštatu* i moja sjećanja na logor vezana su uglavnom kroz poslovanje i događaje tatine radionice za koju se može reći da je povremeno kooperirala sa kožarom koja je bila unutar logora, gdje su se izradivale cipele za vojsku. Ja sam odlazio često u logor s određenom robom u oba smjera i stražar na ulazu me gotovo nikad nije pregledavao. To je bila prilika da logorašima ponekad odnesem bolju hranu, što je uvijek tata priredio. U tatinoj radionici radili su civili i logoraši – Hrvati, Srbi i Židovi. Na primjer, kada su se izradivale časničke cizme, u našem *verštatu* je radilo pet Židova. Naime, za izradu cizama trebalo je imati posebne kalupe (tzv.hercere) koje je otac nabavljao iz Austrije, a za izradu su trebali vrhunski majstori. Srbin Dušan Malinović iz Banja Luke radio je u našoj radionici čitavo vrijeme rata. Moj otac omogućio mu je da se spasi bijegom i napusti Jasenovac. Nakon rata bio je očito politički dobro pozicioniran, pa se je pojavio kod nas 1946. da spasi oca, nažalost – prekasno. Spomenuti Malinović bio je kod naše obitelji i 1955., kao s namjerom da na Komitetu posvjeđoči, da sam u logor donosio pisma koja je kod nas ostavljala Vera Spitzmiller kad

sam u Kožaru išao po kožu. Ja sam to odbio uz napomenu da ja nisam znao što nosim, na što mi je on rekao, da su te pretresli bio bi strijeljan. Prema mojoj procjeni, u Kožari je radilo oko 80 logoraša, a otprilike dvostruko više u Krojačnici na izradi odjeće također za vojsku.

AO: U nekim opisima obuće stoji da su logoraši nosili drvene sandale, sjećate li se Vi takve obuće?

SL: Logoraši nisu imali odore niti uniformiranu obuću. Nosili su ono što su donijeli od kuće ili što bi dobivali paketima. No, kako se radi o ratnom vremenu, kad mnogi slobodni građani nisu imali ni hrane niti odjeće, ne čudi da su logoraši u tom pogledu bili još bjedniji. Mislim da su opisivači drvene kloemple zamijenili s drvenim sandalama, a bila je još jedna kombinacija: drveni potplat i kožnato remenje.

AO: Vaš otac je od 1943. do konca rata bio načelnik Općine Jasenovac, kako to, ugledni obrtnik, HSS-ovac i nije bio ustaša?

SL: Moj otac bio je pravi HSS-ovac, bolje rečeno mačekovac, a to znači da je bio kontra Paveliću. No, jedne večeri 1943. došao je u našu kuću bojnik i tabornik Nikola Vidaković i rekao ocu: „Nikola, ti si ugledan i poznat čovjek, trebaš primiti dužnost načelnika općine, jer ja sam postavljen za tabornika.“ Otac se izvlačio, govoreći da je HSS-ovac i da nema ništa s ovim sada, na što mu je Vidaković odgovorio: „Mi znamo da su tvoje žene brat i sestra u partizanima, no ti svejedno moraš prihvatići dužnost načelnika općine. Pobjeći ne možeš, to znaš, ako se sutra ne pojaviš u Zdrugu, dolazimo po tebe, ženu i djecu, idete u logor.“ Što je otac drugo mogao, nego primiti dužnost načelnika? Jasenovac je bio ratna općina i tako je otac odmah dobio odoru i čin satnika.

AO: Nije uopće sporno da je u jasenovačkom logoru stradalo mnogo ljudi. Vi ste živjeli u naselju čiji život se prožimao s logorom u susjedstvu. Što znate o likvidacijama logoraša iz osobnog saznanje ili od drugih stanovnika Jasenovca?

SL: Već sam spomenuo da sam zbog tatine djelatnosti ulazio u logor, donosio kožu iz Kožare, vraćao poluproizvode ili gotove proizvode natrag u logor. Bio sam u kontaktu s mnogim logorašima, ali sam o pojedinim incidentima kada su stradali ljudi saznao više od oca nego od samih logoraša. Ja ne znam za bilo kakve masovne likvidacije u logoru, ali se sjećam da su represalije uvijek uslijedile nakon

Logoraši na radu u vrijeme posjeta Međunarodnog odbora Crvenoga križa

četničkih ili partizanskih napada na ustaške postrojbe ili kad je ubijen netko od stražara prilikom bijega logoraša koji su radili na ekonomiji ili bilo kojim vanjskim radilištima. Siguran sam da je većina Jasenovačkih žrtava stradala u epidemijama tifusa i od drugih bolesti. Izuzeo bih stradanja Roma. Naime, negdje 1944. godine oformljen je poseban vod (12-14 ljudi) Roma. Oni su dobili ustaške odore i bili su smješteni 150 m od naše kuće, u kući Pere Kostića. Odlazili su svako jutro na Gradinu i vraćali se uvečer mrtvi pijani. Prema izjavama ljudi koji su meni pričali, bili su zaduženi za likvidaciju svojih sunarodnjaka. U ožujku ili u travnju 1945., zapovjednik Zdruga, stanoviti Pavlović, pozvao je sve pripadnike toga romskog voda k sebi, objasnio im da se rat bliži kraju, da se njihova postrojba ukida i ponudio ih pićem. Za pola sata svi su bili mrtvi – znači, otrovao ih je.

AO: Sjećate li se gdje su pokapani ubijeni?

SL: Ne znam gdje su logoraše pokapali bez obzira na to jesu li ubijeni ili umrli u bolnici od tifusa ili drugih bolesti, ali čuo sam da su otrovane pripadnike romskog voda pobacali u Savu.

AO: Kroničari dosta detaljno opisuju bolnicu u logoru kao i bolnicu u mje-

stu Jasenovac. Znate li nešto pobliže o liječenju logoraša, sjećate li se koga od liječnika?

SL: Ležao sam nekoliko dana u jasenovačkoj bolnici u koju sam dopremljen iz dočasničke škole, Naime od napora i velikih vrućina sam pao i ozlijedio se, ništa ozbiljno. Ne pamtim ime bilo kojeg doktora, ali znam da ih je bilo nekoliko. Bolnica u Jasenovcu bila je bolje opremljena od bolnice u logoru i bila je predviđena za liječenje mještana te logorske uprave i straže. Znam da su ponekad u tu bolnicu dopremali i logoraše, vjerojatno zbog većih mogućnosti liječenja. Pričalo se je da je bolnica u logoru bolje opskrbljena s lijekovima, jer je dobivala pošiljke od Crvenog križa.

AO: Jeste li čitali knjigu *Grad mrtvih - Jasenovac 1943.* od Milka Riffera?

SL: Nisam, ali čuo sam za tu knjigu.

AO: Autor je zbog suradnje s partizanima osuđen na godinu dana zatvora i tu kaznu odslužio je u logoru Jasenovac od jeseni 1942. do jeseni 1943. Doživio je logor s unutarnje strane, masovne likvidacije, epidemiju pjegavca, logorsku bolnicu, sankcije zbog bježanja logoraša, velike razlike u pojedinim dijelovima logora, ali i logorski orkestar.

Jeste li vi znali da logoraši sviraju u orkestru?

SL: Kako ne, znam za orkestar i kazališnu družinu. Predstave za logoraše održavale su se unutar logora u Kožari, a za nas mještane na sljedeći način. Logoraši bi s unutarnje strane žice postavili pozornicu na kojoj su nastupali, a mi mještani smo pratili predstavu s vanjske strane žice. Tko je donio stolac, taj je sjedio, no većina je stajala. Predstave su najavljuvane nekoliko dana ranije plakatom na vratima logora, sjećam se da je na plakatima pisalo velikim slovima ZABAVA i onda sadržaj predstave. Ja sam više volio nastupe kazališne družine zbog duhovitih skećeva.

AO: Prema vjerodostojnim zapisima stoji da su ustaške vlasti u svibnju 1942. sve Srbe iz mjesta Jasenovac u jednom danu preselili u logor. Što se s njima dogadalo i zašto je došlo do takvog postupka?

SL: Vlasti nisu više mogle kontrolirati veze srpskog stanovništva s četnicima i partizanima, pa su vjerojatno odlučili to rješiti na takav način. Ali preseljenjem u logor nitko od Srba nije ubijen, već je došlo do raseljavanja u nekoliko smjera. Majke s djecom raseljene su diljem Slavonije, obitelji koji su željeli iseliti u Srbiju otpremljene su vlakom do Zemuna, a žene i muškarci koji su se odlučili za rad u Njemačkoj, transportirani su u Njemačku. Sjećam se, moj otac je u vreću umotao

šunku i štećku napunio vodom, pa smo to odnijeli našem susjedu Koturu na kolodvor prije njegova polaska za Njemačku. Na isti način postupalo se je s civilnim stanovništvom dopremljenim u Jasenovac nakon ratnih operacija na Kozari.

AO: Što se je dogodilo s vašim ocem, ratnim načelnikom općine Jasenovac po završetku Drugoga svjetskog rata?

SL: Otac je ostao u Jasenovcu, došao se prijaviti novoj vlasti u partizanski štab u Todorića kuću. Izuli su ga, skinuli do gola, oko vrata na žicu objesili ciglu i natjerali da skuplja čikove oko Srpskog doma. Ipak jedna Srpskinja ga je omotala u deku, a takva su ga, gola i bosa, tjerali od Jasenovca do Novske, pa do sela Jazovica i onda na Papuk gdje mu se gubi trag.

U Jasenovac se ubrzo vraćaju izbjegli Srbi, spaljuju sve hrvatske kuće, a u tom poratnom razdoblju 1945. pobijeno je 137 Jasenovčana Hrvata. Na područje Jasenovca stizale su tih ljetnih dana 1945. kolone zarobljenih pripadnika Hrvatske vojske. Kao član Komisije za utvrđivanje žrtava rata i porača razgovarao sam i popisivao žrtve te tako ispunio 159 kartona. Gospođa Marija Mačković /Maca/ vidjela je 1945. kako lijevom stranom Struga gmiže beskrajna kolona mladića i svaki koji je posustao bio je ubijen od jasenovačkih četnika. Bili su to pripadnici „Časne radne“, kolona se vukla više od dva sata do šume Trstika, a svinje su još desetak godina poslije izravljavale ljudske ko-

sti. Spomenuo bih iskapanje žrtava na desnoj obali Save. Kako Sava dere i nagriza obalu, pojavile su se ljudske kosti. Znam da je i u novinama objavljen naslov *Otkriveno novo veliko groblje ubijenih iz logora Jasenovac*. Tada su počeli iskopavati, no kada su se pojavile odore hrvatskih vojnika, iskapanje je prekinuto i ništa više nisam čitao o toj grobnici. O tom događaju imam saznanja od Dragana Šepovića, učitelja iz Jasenovca, koji je u školi vodio filmsku grupu. On je svojim fotoaparatom slikao iskapanje i kada je postalo očito da su žrtve hrvatski vojnici, Radovan Trivunčić iz Muzeja revolucije Novske, uzeo je fotoaparat, izvadio film i uništio ga. To mi je ispričao Dragan Šepović 1996., kada sam popisivao žrtve rata i porača. Pošto sam se u Jasenovac vratio 1946., nemam osobnih saznanja, da bi na prostoru ustaškog logora bio organiziran logor novih komunističkih vlasti, ali izvjesno je da su dovodili kolone Križnog puta i na području logora ubijali bespomoćne mlade ljude. Znam da su mještani razgradivali logorske zidove, kako bi dobili materijal za obnovu porušenih kuća.

AO: Vi ste gospodine, Lazarin, proživjeli 1945. Križni put i danas ste nakon sedamdeset godina još uvijek bistri i čili. Što biste rekli o svome dugom životu.

SL: U povlačenju Hrvatske vojske moja postrojba stigla je do Dravograda, gdje smo se predali. Uslijedio je Križni put na kojem sam uz obilje batina bio žedan, gladan i u neprekidnoj borbi za život. Osim SKOJ-evaca i KNOJ-evaca koji su nas provodili, u nekoliko navrata skoro sam izgubio život zato jer je netko od stanovništva iz naselja Banovine i Korduna kroz koja su nas vodili, poželio moje cipele. A ostati bez cipela, značilo je sigurnu smrt, jer na Križnom putu sam propješačio 874 km, što sam naknadno potvrđio, kad sam kupio prvi automobil. Rat je najstrašnije što se čovjeku može dogoditi, i molim dragoga Boga da to nitko više ne doživi. Tijekom života pogodilo me i nekoliko najtežih bolesti, no i to sam uspio svladati te doživjeti visoku starost u kojoj danas uživam gledajući moj ponos, moje unuke Anitu, Ivanu i Nikolu.♦

Ivan Marohnić i Slavko Lazarin

TRAGANJE ZA SLIKOM IZVORNOGA KRŠĆANSTVA

APOSTOL PAVAO (VI.)

Pavlov doživljaj Krista bijaše u njegovu životu odsudno važan i jednako tako poticajno neiscrpljiv, i to u dva smjera: u spoznaji sama sebe i svoje okoline, prepune prijepornih pitanja i uvijek novih zadataka. Rođen i odgojen u onodobno veliku i kulturnu središtu, u Tarzu, u kojem se mijesahu tri kulture: židovska, grčka i rimska, bijaše on sposoban promatrati svijet i život otvorenih očiju. No, spoznavši Isusa Krista, obje su se spoznaje stubokom izmijenile širom su se proširile i izoštrole te je on jasno mogao razlikovati bitno od sporednoga i uočiti što predstavlja temeljnu odrednicu čovjeka i njegova života, smisla njegova postojanja na svijetu i uloge koja, kad se odlučno prihvati, postaje izvorom čovjekova ispunjenja i životne radosti. To je razlog zašto Pavao često spominje događaj pred Damaskom, a tri puta govori o njemu vrlo iscrpljeno (Djela apostolska 9, 1-18; 22, 6-16; 26, 12 -18).

Za naše zaključno razmišljanje o Pavlu i njegovu shvaćanju kršćanske vjere, potrebno je upravo u svjetlu toga događaja još jednom zastati kod Pavla i promotriti njegovo djelovanje.

Iz njegovih nastupa pred slušateljima iz redova drugih naroda, Grka i Rimljana i drugih, posebno iz njegova nastupa u Ateni, kao i njegovih pisama poput poslanice Rimljana (Rim 1, 18-27), biva jasno kako su ljudi bili spoznali Boga, ali ta spoznaja nije zaživjela punom snagom i nije uspjela prevaliti najdulji put što postoji – onaj od glave do srca – nije iz uma, iz izvora ljudske misli, došla u srce i u njemu razbuktala žarište osobne slobode i životadnja čovjekoljublja. Ljudi su uzvišenu sliku neuništiva Boga zamijenili slikom prolazna i pokvarljiva čovjeka te tako postajali žrtvom razornih strasti i činili što se čovjeku ne dolikuje; „bijahu puni svake nepravde, drskosti, lakomosti, zloće, puni zavisti, ubojstva, svađe, prijevare ... mrzitelji Boga“ (Rim 1, 21-26, 28-29).

Slično tomu, vidi se neosporno kako ni kod Židova stanje nije bilo dobro. Oni bijahu ponosni na svoje izabrano poslanje na svijetu; vjerovali su kako ih je Bog

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

pozvao da budu glasnici njegove namisli sa svijetom i ljudima na njemu; trebali su biti svjetlo drugim narodima, ali nisu bili. Imali su u svojoj povijesti uistinu velikih ljudi: Abrahama, Mojsiju, Jeremiju i cijeli niz izuzetnih proroka; imali su i Mojsijev zakon, dobar i svet, i on im je mogao biti putokaz u budućnost. Međutim, vodstvo njihova naroda više je gledalo na predaje i na svoje namisli i želje, a pritom više isticalo vanjštinu nego duh istinskih vrijednosti; k tomu ozlojeđeni s gubitka svoje političke samostalnosti, mrzovoljni i u se zatvoreni, ne bijahu sposobni promatrati Isusa iz Nazareta bez predrasuda i dobro-namjerno čuti njegove riječi; nisu u njemu prepoznali Božjega Poslanika – Krista, nego su ga odbacili povukavši za sobom i znatan dio svoga siromašnog naroda.

Navedeni podaci mogu nam pomoći da bolje promotrimo i pravilnije shvatimo Pavla i njegovu poruku. Međutim, Pavlov je život, kao i njegovo djelovanje i njegov nauk, u sebi tajanstven; on nadilazi prostor i vrijeme, nosi u sebi neprolaznu vrijednost koja se može uvijek iznova upoznavati i pritom pokazivati svoju svježinu te pridonositi boljem čovjekovu poznavanju sebe i svoga povijesnog trenutka, a onda i svojih zadataka u njemu.

U tu svrhu poželjno je preskočiti veliko razdoblje i približiti se prijepornim pitanjima koja nas danas potresaju. Pritom valja računati kako sve velike promjene sa svojim potresima što izazivaju strah ili bude nadu, traju dugo. Na to treba misliti premda je tijek povijesnih zbivanja silno ubrzan. Unatoč tomu ne može se zanemariti rok trajanja njihova pripremanja a ni trajanje njihovih posljedica. Na to nas upozoravaju ozbiljna povijesna proučavanja kao i osobna iskustva ako se nad njima ozbiljno zamislimo. Među povijesnim upadnim primjerima navodi se Tridesetgodišnji rat(1618.-1648.), korijeni neposrednih uzroka za njegov nastanak bijahu duboki i vremenski udaljeni, a po-

sljedice, one nepovoljne, bijahu gotovo nemjerive i dugotrajne. Povjesničari spominju kako je Njemačkoj trebalo 150 godina da dosegne gospodarsku moć koju je bila imala na početku toga rata.

Svestranu sliku, posebno značajnu za mnoga zapletena pitanja našeg razdoblja pružaju velike revolucije, posebice pak Francuska revolucija (1789.-1794.) koja je imala velik odjek u cijelom svijetu. Nedvojbeno su u ono doba bili postojali razlozi za široke razmjere nezadovoljstva društvenim urednjima, pa se može reći kako je ta revolucija obilježena borbom za slobodu i jednakopravnost. Nu, ta je borba bila nasilna. Nije riječ samo o nasilnu svrgavanju dotadašnje vlasti u želji za postizanjem građanskih prava – osobne slobode i jednakopravnosti građana, što je bila dobra nakana, nego i širokim razmjerima nasilna ponašanja što je dovodilo do ubojstava velikoga broja nedužnih, vrlo dobrih i sposobnih ljudi. Samo 1793.-1794., za manje od godinu dana ubijeno je u Francuskoj više od 25.000 takozvanih „neprijatelja revolucije“. Nakon povijenog odmaka može se opravdano govoriti i o dobrim učincima Francuske revolucije u vidu osobnih i društvenih sloboda kao općeg napretka u sveukupnoj kulturi. Pa ipak, ako gledamo na velik broj revolucija i ratova od Francuske revolucije do danas i upoznamo njihove dobre i loše učinke i šire posljedice, ne možemo se oslobođiti dvojbe u prosudbi o krajnjoj vrijednosti tih pothvata. Naša dvojba biva još veća ako saznamo što o sadašnjem stanju u ljudskom društvu misle najpoznatiji proučavatelji našega povijesnog razdoblja.

Svi se oni slažu u mišljenju kako je u novom vijeku nastupilo *novo doba*. Dogodile su se velike primjene, pa jedni upozoravaju na otkriće atomske bombe i pritom napominju kako je spoznaja o atomskoj bombi (i to ne samo ona što je krajem Drugoga svjetskog rata bačena na gradove u Japanu, nego još više današnja koja je nemjerivo jača i razornija!) nakon koje ljudi ne mogu više imati mirna života. Dosada su pojedinci morali strahovati

Sveti Pavao u tamnici

od rata, a danas strepe milijuni ljudi od samo jedne atomske bombe. Drugi stručnjaci ističu silan napredak tehnike i čudesnih iznašašća koji izazivaju udivljenje, ali svraćaju našu pozornost na žrtvovanje prirode kao cijenu kojom se plaća to čudo tehničkih dometa; da bismo ih što više imali, žrtvujemo zemlju na kojoj se sve teže i sve ne zdravije može mirno živjeti.

A kad je riječ o društvenom životu i međuljudskim odnosima, onda veliki mislioci ne prestaju upozoravati kako se mali dio čovječanstva sve više bogati, dok većina biva sve siromašnija. I to ne pogarda samo materijalnu moć nego čovjekov život u svim svojim smjernicama; samo mali broj, možda svega tri postotka, sa sredstvima koja mu stoe na raspolaganju, može suvereno vladati cijelim pučanstvom jedne države ili jednoga dijela svijeta. Posljedice takva stanja veoma su pogibeljne: nestaje teško dobivena sloboda, kao i jednakopravnost, i postaje mrtvo slovo na papiru. Ljudi postaju nesigurni i u svojoj nesigurnosti spremni na žrtvu

svoje slobode i svoje samostalnosti, a pogotovo svijesti osobne odgovornosti. Oni se prilagođavaju stvarnim okolnostima i kao da svojim „poslodavcima“ govore: „Ja sam onakav kakvoga vi želite!“ Tim je slomljen čovjekov rast prema višim osobnim vrijednostima; on se povlači u sebe, slabe njegove veze s drugim ljudima, osamljuje se i nerijetko biva nestrpljiv i nastljiv i prema onima s kojima živi i koji su mu najbliži i najdraži. Doživljavajući u širim razmjerima nestajanje istinskih ljudskih vrijednosti i gaženje osnovnih moralnih mjerila, osjeća se nemoćnim kad je riječ o ljudima na višem društvenom položaju, pa svoje nezadovoljstvo prikrieva u sebi, ali ono u njemu raste, ugrožava njegovo zajedništvo s najbližim i razara njega u dubini njegova ljudskog bića. Na taj način obuzima ga sumnja, on sumnja u sebe i u ljude oko sebe, biva tjeskoban i gubi smisao svoga postojanja.

Kod Pavla je bilo sve drugačije. Doživljaj Krista bio je za nj neopisivo prošinuće Božjega lika – sve poznate oznake

Božjega bića bijahu zasjenjene, a jedna je zasjala punim sjajem: Bog je čovjekov otac, on je otac svih ljudi, a ljudi su njezini miljenici (Rim 1, 7). Premalo je reći kako je Bog ljudima obznanio svoju volju u obličju zakona i moralnih zasada – propisa, nego on je u Isusu zorno pokazao svoje lice i svoju beskrajnu, sveobuhvatnu, bezuvjetnu i stvaralačku ljubav što nadvisuje svaku našu predodžbu i svaku našu želju. Bog je upravo onakav kakav je Isus bio u susretu s ljudima – poput beskrajno dobrog oca i dobre majke. Pavao je to shvatio i cijelim svojim bićem prihvatio te je u njemu zavladao savršen mir i ujedno beskrajna radost. Otud izvire i njegovo oduševljenje Kristom, što je istovjetno s vjerom, pouzdanjem i ljubavlju spram Boga, a u neposrednu se životu glasilo: „umrijeti grijehu, a živjeti Bogu u Kristu Isusu“ (Rim 6, 11).

Snagom te vjere Pavao je prihvatio sebe i u sebi mir Božji koji nadvisuje sve nevolje. Kako su se množile izvanske nevolje, tako se u njemu razvijalo pouzданje

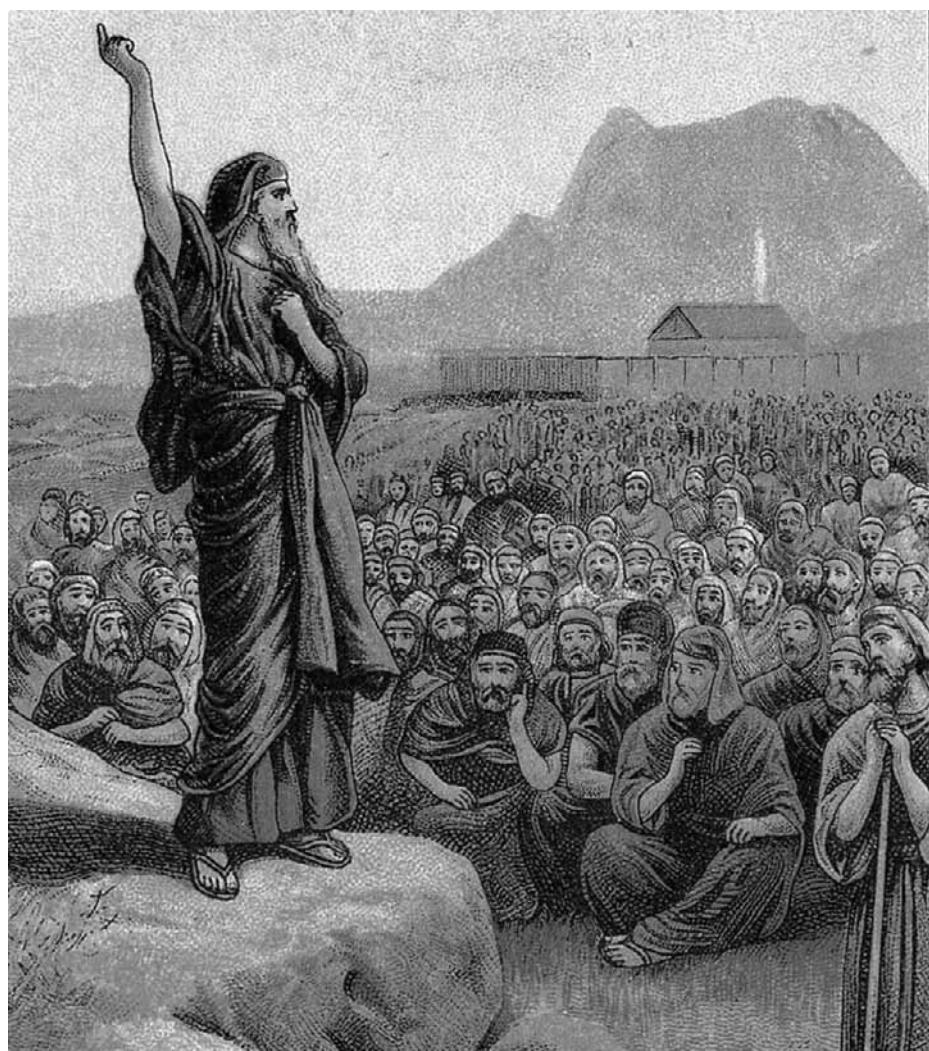
u Boga, ukorjenjivao mir i povećava se životna radost (2 Kor 1, 4; 4, 17). Njemu je bilo jasno kako vjera nije nikakav teret niti je neka obveza izvana nametnuta, nego je procvat života u njemu, ona je buđenje snaga u njemu koje ga smiruju i u miru potiču kako bi neprestano širio svoje obzorje, postajao zrelijim, smirenijim, radosnjim i odlučnijim čovjekom te postupno sve snažnije i jasnije spoznaje kako čovjek visoko nadvisuje svijet u kojem živi.

Svjestan svoga pravog stanja nakon što je upoznao Krista, Pavao se osjećao sretnim i Bogu zahvalnim, što ga je iznutra poticalo kako bi svoju radost podijelio s drugim. Cjelokupno obzorje pokazalo mu se u svojoj sveobuhvatnosti, zaokruženošti i jedinstvenosti: prostor i vrijeme, nebo i zemlja, život i smrt, sadašnji i vječni život, sve je to nerazdvojno jedinstvo u kojem Krist tvori živodajnu jezgru što sve nadahnjuje, ujedinjuje i usmjeruje prema vječnom životu u zajednici svih ljudi u Božjoj beskrajnoj ljubavi. Mimo i izvan toga središta, što god postoji, podređeno je toj živodajnoj jezgri - Kristu, a u njemu živi i djeluje beskrajno Božje čovjekoljublje – ljubav spram Boga kao svoga oca i ljubav prema ljudima kao svojoj braći i sestrama. Imajući to u vidu, Pavao je svojim vjernicima napisao: „Neka u vama bude isto mišljenje kao i u Kristu Isusu“ (Fil 2, 5).

I treba istaknuti:

Kao što je Isus Krist u svom djelovanju bio sav predan svjedočenju Božje ljubavi prema čovjeku, doslovce prema svakome čovjeku, i svim ljudima bez razlike, tako je i Pavao:

Od svoga susreta s Kristom pred Damaskom pa do svoga uzništva u Rimu, neu-morno riječima i djelima naviještao Krista. Boraveći svezan u tamnici, radovaо se što je imao mogućnost primati posjet sa svih strana i svima govoriti o Kristu. Kao zoran primjer dostatno je spomenuti samo njegov susret s odbjeglim robom Onezimom. Upoznavši se s njim u tamnicu, saznao je da je on rob njegova prijatelja Filemona koji je pobjegao od svoga gospodara i time izložio sebe najvećim kaznama pa i samoj smrti. Budući sam utamničen i bez ikakvih mogućnosti da

Mojsije

mu pomogne, Pavao je odlučio poslati ga njegovu gospodaru a svom prijatelju, Filemonu. Budući je Onezim u međuvremenu postao vjernikom kršćaninom, Pavlu nije bilo teško zamoliti prijatelja da primi odbjegla roba. Rekli bismo lijepa usluga, ali razumljiva. Međutim, kad se pažljivo pročita popratno Pavlovo pismo, onda se iz toga kratkog pisma jasno razabere drugi, Kristov i Pavlov, svijet:

„Ja Pavao, starac, a sada i sužanj Krista Isusa, molim te za svoje dijete, za Onezima, negda tebi nekorisna, a sada i tebi i meni veoma korisna... Možda baš zato bi za čas odijeljen od tebe da ga dobiješ zauvijek – ne kao roba nego ... kao brata ljubljenoga ... primi ga kao mene. Ako ti je u čemu skrivio ili ti je što dužan, to meni upiši. Ja, Pavao, potpisujem svojom rukom: ja će platiti“ (Flm 10-19).

Taj je primjer postao odrazom kršćanskoga shvaćanja i postupanja u doba dr-

žavnoga i sveopćeg stanja u robovskom svijetu. Spartakov je ustanak pokazao nemogućnost nasilna oslobođenja robova u ono doba, a Pavlov je primjer otvorio vrata prodoru Božjega čovjekoljublja koji iz temelja mijenja usud ljudi, pa makar oni bili, društveno gledano, obični robovi – daje im dostojanstvo Božje djece i omogućuje im da u kršćanskim zajednicama dožive čast svetaca na oltaru.

Pavlova pisma, kao i izvješća knjige „Djela apostolska“ nedvosmisleno govore kako je svaki oblik ljudske nevolje Pavao doživljavao kao svoju osobnu nevolju. On je s punim pravom mogao napisati: „Tko je slab, a ja da ne budem slab?“ (2 Kor 11, 29). Tu blizinu svakom čovjeku i spremnost da mu priskoči u pomoć, Pavao je smatrao „slobodom i slavom Božjega djeteta“ (Rim 8, 21). To je temeljno obilježje čovjeka-vjernika – to je njegovo kršćanstvo koje se samo po sebi razumije. Isu-

sova prisopoda o *milosrdnom Samarićaninu* dobiva u Pavlu zorno svjedočanstvo duhovnoga stanja i raspoloženja kršćanske vjere; s time ono stoji ili pada, biva posvjedočeno ili zanijekano. Pogledajmo to! – Na putu u hram neki je svećenik naišao na teško ranjena čovjeka; pogledao ga je, zaobišao i nastavio put u hram. Tako je postupio i svećenički pomoćnik u hramu – Levit. Zdrav razum, a tako i ljudsko srce, spremno odgovara: „Takvu ranjeniku treba netremice pomoći i spasiti mu život!“

Tako nisu postupili vjerski službenici. Zašto?

Držali su se crkvenih propisa: ako bi dodirnuli krv, onečistili bi se i ne bi smjeli sudjelovati u vjerskim obredima. Nu, milosrdni Samarićanin nije se ni za trenutak dvoumio. Vidjevši ranjena čovjeka, prekinuo je svoje putovanje, odgodio rješavanje svojih zadatka i pomogao ranjeniku – zavio mu rane i pobrinuo se za njegovo liječenje. Učinio je veliko djelo čovjekoljublja te je na taj način posvjedočio i svoje bogoljublje.

Tu nije bila posrijedi nikakva izvansksa zapovijed – čovjek je učinio ono na što ga je nukalo cijelo njegovo biće. Ako bismo upotrijebili riječ zapovijed, morali bismo reći: na to nas je potakla naša živodajna povezanost s Bogom; ako ne bismo tako postupili, ugrozili bismo ne samo povezanost s ljudima nego i svoje zajedništvo s Bogom, kao svojim ocem, i svoje zajedništvo s čovjekom kao svojim bratom.

A što se dogodilo s vjerskim službenicima? Oni su zastali kod propisa vjerske predaje kojom se uređuju vjerski obredi, ali su pritom izgubili iz vida dubinski smisao tih obreda – spoznaju kako oni moraju biti u službi ljubavi spram Boga i čovjeka; njihov se smisao ostvaruje kad osposobljavaju čovjeka za svjedočanstvo Božje ljubavi među ljudima.

Kao što je Krist trajno bio s ljudima, od jutra do mraka, tako je postupao i Pavao zajedno sa svojim suradnicima. Nisu se odvajali od ljudi i tražili zavjetrinu, nego su blagoslivili Boga koji je Otac milosrđa i Bog svake utjehe: „*On nas tješi u svakoj našoj nevolji da bismo i mi sve koji su u nevolji mogli tješiti onom utjehom kojom nas same tješi Bog!*“ (2 Kor 1, 3-4).

Zato treba bez prestanka Bogu zahvaljivati, ali u dobru nastojanju napredovati, uvijek ići dalje! „Ne suočiličiti se ovomu svijetu, piše Pavao Rimjanima, nego se preobraziti obnavljanjem svoje pameti da mognete razabrati što je volja Božja, što li je dobro, Bogu milo, savršeno!“ (Rim 12, 2). Ako čovjek to ne čini, postaje žrtvom tjeskobe i bezmisla, gubi sliku svoje čovječnosti. „Uistinu, u Kristu Isusu ništa ne vrijedi ni obrezanje ni neobrezanje, nego: vjera ljubavlju djelotvorna“ (Gal 5, 6). Slično je opominjao i druge vjernike. One u makedonskom gradu Filipi posebno je volio. Njima se obraćao biranim riječima: „...Braćo moja ljubljena, željkovana, radosti moja, ... čvrsto stojte u Gospodinu (Fil 4, 1). Vjernicima u gradu Korintu javlja: „Zahvaljujem Bogu svojemu za vas zbog milosti Božje koja vam je dana u Kristu Isusu: u njemu se obogatiste u svemu!“ (1 Kor 1, 4-5). Onima pak u Galaciji, koji u većini ne bijahu židovskoga podrijetla, piše riječima priznanja i ohrabenja: „Uistinu svi ste vi sinovi Božji po vjeri u Isusa Krista?“ To je temeljno obilježje pa nema razlike između Židova i Grka, muškarca i žene, roba i slobodnjaka (Gal 3, 26-27). Među ljudima postoje stanovite razlike, ali one nemaju odsudno važnu ulogu. Samo ono što čovjek nosi u sebi, to će odnijeti u vječnost. A u konačnog odrednici to je Božje čovjekoljublje. To je Božji dar koji je djeljiv samo svima, najprije onima koji su u velikoj nevolji.

Polazeći iz Jeruzalema u prostrani svijet Rimskoga carstva, Pavao bijaše svjestan kakvim se teškoćama izlaže, ali nije bio tjeskoban. Naprotiv! Bio je odvažan, spreman na svaku nevolju, uvijek ponosan i radostan s veličine zadatka na koji ga Bog bijaše pozvao. Oprostio se zajedno s Barnabom od prvaka kršćanske zajednice u Jeruzalemu Jakova, Petra i Ivana, koji su im pružili „desnicu zajedništva“ i zamolili ih da ne zaborave siromahe u Jeruzalemu (Gal 2 10).

Pavao je prihvatio tu želju i do smrti je provodio u život radosna srca – upravo onako kako je pokazao na primjeru roba Onezima.

Sve što je učinio, nastojao je učiniti ono i onako kako je Krist postupao. Iskustvo mu je zorno potvrđivalo kako je samo čovjekoljubljem moguće promijeniti čo-

vjeka - pomoći mu da prestane činiti zlo i prihvati dobro, te kako od hladna i ne-pokretna učiniti gorljiva revnitelja i sretne čovjeka u okrilju kršćanske zajednice. Njemu bijaše jasno kako svaki čovjek u dnu svoje duše sanja i živo želi, čezne za domom u kojem bi živio u miru i ljubavi.

Tomu na putu nerijetko stoje ljudi, oni koji su daleko od Krista i njegova čovjekoljublja. Ti ljudi propovijedaju sami sebe, a zapravo su lažni apostoli (2 Kor 4, 5; 11, 13). Susrećući takve ljude i doživljavajući njihovo razorno djelovanje, Pavao je pojačavao svoje isticanje Krista – jedinoga učitelja i spasitelja ljudi. On je u svemu primjer, pa i u darežljivosti (2 Kor 8, 9), i to on jedini:

Bio je neizmjerno bogat, a sve je drugima darovao i živio kao siromah. Spremajući svoj najveći pothvat na polju darežljivosti, Pavao je probrao svoje najpouzdanije suradnike i njima povjerio brigu oko skupljanja milodara za siromašne ljude u Jeruzalemu i Judeji. Malo prije nego je pristupio tom zadatku, zbio se velik događaj. U kršćanskoj zajednici u Korintu izbile su nesuglasice i prijetile razdorom. Nu, samozatajnom žrtvom i živim zalaganjem svojih najboljih suradnika, stanje se smirilo, pa je Pavao napisao pismo vjernicima u Korintu u kojem stoji:

„Doista, revno nastojimo oko dobra ne samo pred Gospodinom nego i pred ljudima“ pa zatim veoma pohvalno govori o svojim suradnicima i zaključuje: „A braća naša? Poslanici su crkava, slava Kristova. Pružite im dakle pred crkvama dokaz svoje ljubavi i toga da se s pravom s vama ponosimo.“ Želeći ih u tom posebno potaknuti, navodi im primjer kršćanskih zajednica u Makedoniji: „...unatoč mnogim kušnjama i nevoljama izobilna njihova radost i skrajne siromaštvo preli se u bogatstva darežljivosti“ (2 Kor 8, 21. 23-24; 8, 2). Potom im piše i drugo pismo te ih potiče na nova djela kršćanske ljubavi prema siromasima u Palestini, hvali njihovu darežljivost koju dobro poznaje i s kojom se ponosi pred Makedoncima pa zaključuje: „Bog ljubi vesela darovatelja“ (2 Kor 9, 1-2,7).•

NAŠ NUTARNJI SVIJET (22.)

PRIJATELJSTVO

Prijateljstvo je blizak duhovni odnos dvoje ljudi, prijatelja, utemeljen na simpatiji i povjerenju. Prijatelji osjećaju zanimanje jedan za drugoga, rado se susreću, jedan s drugim pažljivo razgovaraju, a osobito pažljivo jedan drugoga slušaju. Njihov je razgovor obilježen otvorenosću – u interakciji su bez naglašenih uloga. Obično imaju slične poglеде на живот, pa izmjenjuju iskustva i traže mišljenje za daljnje životne korake. Razumiju postupke drugoga, pa i one koji se vanjskom svijetu mogu činiti neobičima ili čak kontroverznima.

Prijateljstvo je važno za život – osjećaju i mala djeca kad već u predškolskoj dobi traže prijatelje. Uvećava životno zadovoljstvo i samopouzdanje, pruža dragocjeni osjećaj da smo nekome važni. Može umanjiti stres i depresivna raspoloženja, pa je vrlo značajno u kriznim situacijama.

Piše:

Maja RUNJE, prof.

ma. Traumatična iskustva proživljavaju se lakše ima li čovjek čvrstu socijalnu mrežu. Pri tome je potrebno da su prijateljski kontakti stvarni, a ne oni koji se ostvaruju samo telefonom ili Internetom.

Prijateljstvo je usmjereni na trajanje, osim kod malene djece koja ne mogu odložiti vlastite potrebe pa do sukoba dolazi lako i brzo. Odrasli ljudi nastoje odnos njegovati – pažnjom, diskrecijom, pomaganjem – a poneka sitna razočaranja spremni su oprostiti. Prijateljstvo može biti čak i cjeloživotno. Ponekad ima veću vrijednost i od obiteljskih odnosa, osobito ako u obiteljima postoje teškoće. Ako je obitelj velika a nutarnji odnosi intenzivni i topli, potreba za prijateljima bude manja i prijateljstva budu tek na drugome mjestu.

Prijateljstva se stvaraju među osobama istoga spola, ali postoje i prijateljstva između muškarca i žene. Takva, miješana, prijateljstva često percipiramo sa sumnjom. Ocjena je u pojedinim slučajevima nepravedna, ali u mnogima i nije. Prvo, muškarci i žene nemaju ista očekivanja od prijateljstva. Razlike su uočljive već u ranoj dobi. Djekočice do prijateljstava drže više, a prijateljici povjeravaju i najintimnije. Dječaci su spremni na manje otvorenosti, u prijatelju najčešće vide partnera za aktivnosti. U odrasloj dobi ženama je prijateljstvo i dalje važno, proširuju krug prijateljica, traže bliskost i otvorenost, pa i za vrlo osobne teme. I muškarci žele prijateljstva koja će se odlikovati povjerenjem i lojalnošću, ali u društvene veze investiraju manje, redovito imaju manje prijatelja – najčešće tek niz bliskih poznačnika. U razgovorima ne govore o osjećajima i o intimnome.

SAVJET LIJEČNIKA I, ŠTO SADA?!

Piše:

**Dr. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

Svi poznajemo situaciju iz života ili bar iz novina i filmova: netko se srušio u prodavaonici, crkvi ili na ulici, a ljudi stoje oko njega bespomoćno, a da i ne govorimo o krugu znatiželjnika, koji se okupe i ne pomaknu prstom. I, što sada?! Oni koji žele pomoći često se ne usude – ne znaju što treba, što se uopće može ili smije. Možda nisu nikada bili – ili tek vrlo davno, zbog vozačkoga ispita – na tečaju prve pomoći. Osim toga, nemamo ništa sa sobom, osim očiju i dvije ruke! Međutim, s dvije ruke i s deset prstiju moguće je puno postići!

Veliki dio takozvanoga "padanja u nesvijest" nastaje radi smetnji krvotoka. Najbanalniji je pad krvnoga tlaka i nedostatak tekućine u tijelu, povezano s duljim stajanjem ili zagušljivošću u zatvorenom prostoru i gužvi. U takvoj situaciji već bočni položaj. Najjednostavnije je samo padanje u vodoravni položaj rješava

problem raspolije krvi u tijelu i mozgu, i osoba dođe k svijesti. Ako je tako, treba je i dalje ostaviti ležati, a uz to još i podignuti noge, držeći ih u zraku ili polažući ih na stolac. Poslije toga treba dati dosta piti, možda i nešto slatko – ali samo ako nema kakvih drugih smetnji, i ako je osoba zainterestovana. Dobro je ipak pozvati liječnika.

Drugačiji je postupak kod osobe bez svijesti, ali koja još vidljivo spontano diše. U takvome slučaju uvijek se mora

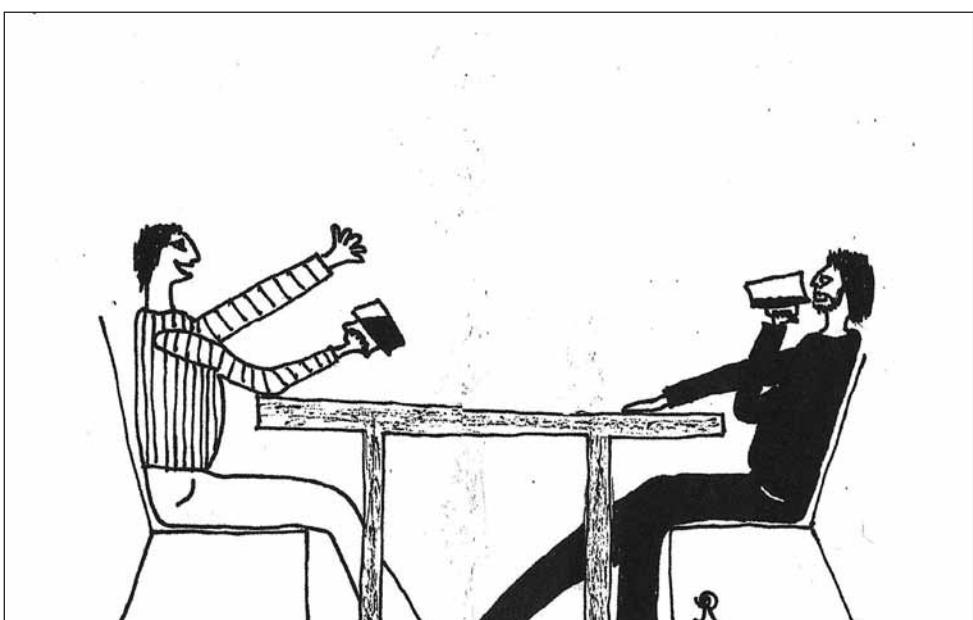
misliti na opasnost od povraćanja i udisačnja sadržaja želudca, s mogućim teškim pa i smrtonosnim posljedicama. Zato je takvu osobu nužno postaviti u stabilan rada srca, a zastoj disanja dovesti do zastoja rada srca, a zastoj disanja dovesti do zastoja disanja.

Daleko dramatičnija i neusporedivo hitnija je situacija zastoja disanja i(l) krvotoka. Svaki zastoj disanja dovodi do zastoja srca, a zastoj srca do zastoja disanja. Pri najmanjoj sumnji na takvu situaciju treba stoga u nekoliko sekundi postaviti dijagnosu strani i savinuti je prema glavi. Zatim treba uhvatiti suprotnu ruku i koljeno, te osobu okrenuti na stranu i učvrstiti pomoću savinutoga koljena. Za veću sigurnost protiv posljedica povraćanja postoji malo složeniji postupak. Bolesnikova ruka na našoj strani se ispruži uz tijelo i gurne pod stražnjicu. Noga se savije u kuku i koljenu. Nakon toga se osoba, privlačenjem suprotnoga ramena i kuka, okreće na bok. Gornja ruka se podigne, tako da šaka podupire bradu, pri čemu glava treba biti zabačena prema natrag. Donja ruka treba biti lagano savinuta iza tijela. Svakako treba što prije zvati hitnu pomoć.

Daleko dramatičnija i neusporedivo hitnija je situacija zastoja disanja i(l) krvotoka. Svaki zastoj disanja dovodi do zastoja srca, a zastoj srca do zastoja disanja. Pri najmanjoj sumnji na takvu situaciju treba stoga u nekoliko sekundi postaviti dijagnosu

Skepsa o prijateljstvu muškarca i žene opravdana je i stoga što je iskustvo – i istraživanja! – pokazuju da komponenta seksualnosti najčešće zadržava dio svoje uloge. Ljubomora koja će se kod kuće javiti, obično stoga nije bezrazložna. Uostalom, uočljivo je da se u miješanim prijateljstvima prijatelji privlače to više što su u pravoj vezi / braku manje zadovoljni. Pri tome nije potpuno jasno trpi li brak zbog prijateljstva ili je prijateljstvo nastalo zbog nezadovoljstva u braku.

Prijateljstva mogu biti raznih oblika i raznih stupnjevitosti. Također, prijateljstva se, poput drugih ljudskih odnosa, mijenjaju. Čak se i u vrijednim prijateljstvima izmjenjuju razdoblja bliskosti i razdoblja udaljavanja. U nekim slučajevima se jedna strana razvija intenzivnije od druge i prijateljstvo dospije na silaznu putanju – odnos se kasnije može opet i oporaviti, a ponekad se ugasi. Prijateljstva nisu uvijek ni recipročna, jedno vrijeme jedna strana daje više, a u drugim razdobljima druga.

Crtac: Stipan Runje

Postoje brojni odnosi slični prijateljstvu – poznanički, susjedski, suradnički – ali koji nikako nisu baš prijateljstvo. Obilježava ih niža vezanost i niža obvezatnost. I takvi su odnosi važni i dobro ih je njegovati, no potrebno im je dati pravo ime i ne stvarati kriva očekivanja. Pravi problem su jedino odnosi koji nas iscrpljuju. Na drugoj je strani obično teška osoba prema

kojoj imamo određenih obzira, pa dopuštamo trajanje odnosa. Pravilan bi korak bio prekid ili omeđivanje na unaprijed određenu podnošljivu mjeru.

Baš prijateljstvo je sigurno odnos koji uzdiže našu dušu. Prijatelj je čovjek koji je na našoj strani i za koga s velikom sigurnosti znamo da će i sutra biti na našoj strani. •

gnozu i početi s oživljavanjem, jer manjak kisika, naročito u mozgu, već za tri minute dovodi do nepopravljivih oštećenja. Glavni znakovi zastoja krvotoka su sljedeći: 1. izostanak pulsa (bila) na zapešću, vratu ili u preponi, 2. nesvijest nakon šest do deset sekundi, 3. siva ili blijedoplavasta boja kože nakon petnaest do dvadeset sekundi, 4. hvatanje zraka ili prestanak disanja unutar četrdeset sekundi, 6. proširene zjenice, koje ne reagiraju na svjetlo nakon šezdeset sekundi od prestanka rada srca.

Ne valja misliti ni na kakvu drugu mogućnost kao na razloge ovakovoga stanja, možda na moguće stakleno oko ili na nešto slično, već treba smjesti stupiti u akciju. Apsolutno je najveća pogreška oklijevati i ne činiti ništa! Sve moguće nepoželjne nuspojave oživljavanja nisu ništa u usporedbi sa smrću ili oštećenjem mozga! Po novim smjernicama o prvoj pomoći, treba odmah započeti masažom srca, pritiskom na grudni koš. Dakle, već kod prvih znakova treba pozvati hitnu pomoći i isti čas započeti oživljavanjem. Veoma je važna tvrda snika svakako treba zabaciti prema una-

podloga, najbolje pod, zbog učinkovitosti masaže, i da se izbjegne opasnost od loma kralježnice.

Prvo je dobro zadati snažan udarac šakom u predio srca, jer to može, u slučaju da je srce stalo zbog produžene pauze kod smetnji srčanoga ritma (ekstrasistole), srce ponovno potaknuti na rad. Ne treba međutim čekati na rezultat, nego smjesti masirati. Masaža se vrši pritiskom obiju ruku, dlanom preko dlana, i težinom vlastita tijela, na sredinu prsne kosti, i to tako

da se prsni koš barem pet centimetara uviđa. Ritam mora biti oko stotinu pritisaka na minutu. To je vrlo naporno, pa je dobro tražiti i primiti pomoći drugih prisutnih, ako ih ima.

Treba se, dakle, izmjenjivati u pritiski vanju, ali zatim i provoditi umjetno disanje. Kod udisaja je važno prstima prvo isprazniti usta i grlo. Glavu bolje- četi oživljavanjem. Veoma je važna tvrda snika svakako treba zabaciti prema una-

trag, povlačenjem za bradu ili podizanjem čeljusnog zgloba prema gore. Ako glava nije zabačena, jezik padne u ždrijelo i sprječava disanje. Stalno treba promatrati je li se prsni koš pri udisaju podiže, a zatim spušta.

Treba se nadati da će se opisani znakovi zastoja srca smanjiti ili nestati, naročito da će se zjenice suziti i ponovno reagirati, što je dobar znak da mozak dobiva kisik, i što znatno poboljšava prognozu. S oživljavanjem svakako treba nastaviti do dolaska hitne pomoći.

Svaki dan umire puno ljudi zbog naglog zatajenja srca. A mnogi bi se mogli spasiti! Postupak oživljavanja stoga svakako treba primijeniti. Čak i ako nije bilo zastoja srca, postupanje nije krivo, već će osobu "probuditi" iz nesvijesti. Dakle, najgore je ne učiniti ništa!

Nije loše češće osvježiti znanje o prvoj pomoći, tako da u slučaju potrebe možemo naručinkovitije pomoći svojoj obitelji, prijateljima ili ljudima oko sebe. •

O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (11.)

LJUBAVI

Sreća

U autobiografskom romanu Mile Budaka *San o sreći*, u jednom od prvih prizora, susrećemo grupicu mlađih ljudi, studenata, u zagrebačkoj zimskoj noći, u Badnjoj noći – mogla je biti 1912. godina. Među njima su bili Roko Anić, u kojem odmah prepoznajemo Budaka, i prijatelj Janko Frketić. Mladići su bili krenuli u katedralu na ponoćku. Bili su veseli i razdragani, ali sam je Roko ipak bio i pomalo sjetan i melankoličan. Uvijek je bio malo drugačiji od ostalih. Prijatelji su tumačili da je to stoga što je bio pjesnik, književnik - već su ga primili za člana Društva hrvatskih književnika (Sos I., 11.).

I te je večeri, kao i inače, pomno zapazio ljude oko sebe i s nezadovoljstvom uočavao površna ponašanja gdje ih je bilo. U crkvi su ga smetali šaputanje i žamor na početku glavne lađe, uz vrata. Tražio je od Janka da izdi, pa su njih dvojica opet krenuli u noć, niz Kaptol. A Roko je snatrio, čeznultljivo spominjao božićne slike svoga zavičaja, žalio da nije sa svojom obitelji. Janko mu je, kao i inače, prigovarao da si dopušta da ga vodi srce, da nije pri zemlji: *Nikad nijesi pri sebi. Sad te zaludi književnost, sad ti smota to malo mozga politika, onda opet izludiš zbog djevojaka, onda...* (Sos I., 18.). Opominjao ga je: *Ti ćeš sa svojim nazorima svršiti u kakvoj lokvi ili u ludnici* (Sos I., 23.).

Roko se nije bojao da s njim ne bi što bilo u redu. Već je sigurno išao svojim putom, sav okrenut slobodi. Prijatelju je objašnjavao: *Ja sam ponosan, što sam slobodan kao ptica i meni je jednako, da li ćeći idući za svojom voljom, dospjeti u raj, u tamnicu ili na vješala* (Sos I., 71.). Slobodu i dubine bio je prigrlio već vrlo rano: *Dok je još bio malo dijete, dok još nije ništa shvaćao, bio je slobodan kao ptica, neograničen kao kralj zemlje i oblaka. Kad bi se probudio u sjeniku, podbočivši se ovako na ruke kao slobodan i sretan lovni pas, pred njim je pucala čarobna slika obrađenih polja, zelenih šuma i gajeva, veličanstva Velebitova i zvjezdano goga neba. On je sam više video, zureći iz svoje slame napola gol kao čergino dijete – video je više nego cijeli Zagreb.* (Sos I.,

Piše:

Maja PAVELIĆ RUNJE

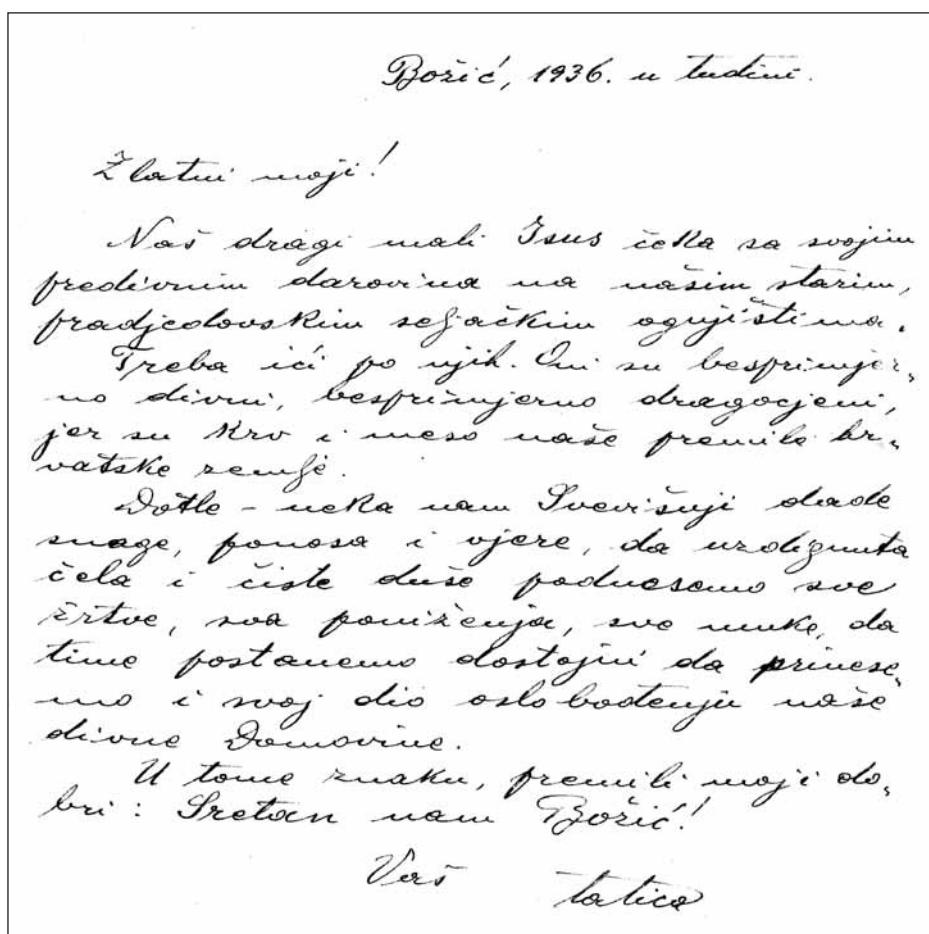
27.). Od slobode više nije mogao odustati, mogao je samo željeti više.

Roko je znao da traži puno. Janku je tumačio: *Ja mrzim svaku milostinju i svaku polovičnost. Imam potpunu čežnju, trebam potpunu, neokrnjenu i nesuzdržljivu sreću, pa onda zapao i u razočaranje, potpuno i savršeno. Toga se ne bojam* (Sos I., 24.). A bratu je pisao: Želim u životu raditi samo ono, što me zadovoljava, ako se već ne smije reći – usrećuje. Život je kratak, a ja hoću da ga proživim u sreći. Stoga: gdjegod se pojavitim sa živom riječi, s pismom ili činom, ja hoću da donesem mir, zadovoljstvo, veselje i ugodno treptanje dobrih srdaca (Sos I., 29.).

Ali, što je Roko smatrao srećom!? Svakako je nije bio u vanjskome, osobito

ne u uspjehu ili u slavi. Znao je da slava uzdiže, ali onda i baca u blato. Govorio je: *Slava su i raskošni sjaj lijepi samo izdaleka. Oni ubijaju prije ili poslije, one na čija se leđa svale* (Sos I., 23.). A sreću nije očekivao ni u uspjesima u književnosti. Janku je objašnjavao: *Ti ne znaš, kako mene boli, kad zatečem u svojoj duši veliko uvjerenje, da ne će nikada stvoriti djelo, kojim bi bio potpuno zadovoljan, koje bi me usrećilo i za koje bih dao samoga sebe. Ja ne trebam da mi se dive, ja ne trebam ni da me vole, ali želim ludo, bezumno, histerično, da stvorim nešto, što bi mene uvijek zadovoljavalo, što bih uvijek mogao čitati bez negodovanja i u čemu bi uživali ljubitelji umjetnosti, a to je, sigurno, nemoguće* (Sos I., 24.).

Slutio je da je sreća u ljubavi! U dvadesetoj je tek slutio (*Nasljučujem neku daleku, zaboravljenu pjesmu*, Sos I., 25.), ali

Budakova čestitka obitelji: Božić 1936., u tuđini

je već znao da ne može živjeti bez ljubavi (Sos I., 62.)!

Muž i žena

Budak je napisao brojne književne stranice o ljubavi između muškarca i žene, većinu o sretnim vezama. Bilo bi upravo teško naći književnika koji vjeruje u ljubav na način na koji je vjerovao Budak. Kako je samo, u romanu *Kresina*, prikazao suodnos mladoga para, Jadre i Ika! U brak su stupili vjerojatno nekako oko 1800., kada je Ika, u osamnaestoj godini, došla u svetoročku obiteljsku zadrugu Vrkljana, iz kuće Ivana Tomičića iz Ričica. Budak je roman pisao, ili barem završavao, 1943., kada je sam bio navršio pedesetu godinu života, u dobi u kojoj mnogi više nisu spremni na bezuvjetnu vjeru u ljubav, jer tada već pretjerano pamte da ih je i povrjeđivala.

Ali Budak je ostao pri bitnome. Bez sumnji je opisivao božansko i čudesno među mužem i ženom. Jadre i Ika bili su u potpunosti okrenuti jedan drugome. Kada drugih nije bilo u blizini, često su se čeznutljivo pratili očima – *pogled mu se vazda otimao za njom* (Kr, 32.). Na osobit je način opisivao njihova prva otkića tjelesne ljubavi, i novu vrstu bliskosti, u trećoj ili četvrtoj godini braka, kada se mladi par tijekom ljetnih mjeseci našao u prilici da više vremena provodi skupa. Ika je šaputala: *Ajme meni ako nas ko vidi...*, a dušom i tijelom se pretakala u tog svog dragog i divnog čovjeka i osjećala da u sreći i milinju sva nestaje (Kr, 34.). Jadre joj je obraćao – tada, i sve do smrti – s: *miljenice moja. U svojoj je duši osjećao sreću, kakvu nije ni naslućivao, i u sebi snagu, koja je sposobna, da obavi svaki posao, koji joj samo naleti. Tog je opojnog časa posve jasno spoznao, da je on nešto posve drugo i po svojoj duši i po svojoj snazi negoli je onaj kukavni Jadre, grančar, koji je čas prije tu stajao i razmišljaо, što bi i kako bi proširio kolibu, i koji je gazio svetoročko blato, kao i svi ostali graničari, odlazeći u crkvu na svetu misu ili s puškom o ramenu, krećući u krvavu borbu, iz koje je mnogo nevjerojatniji povratak nego smrt* (Kr, 34.). Oboje, kao pod udarcem nekog nebeskog čuha povjetarca, osjetiše sebe same, svoje duše, svoje sposobnosti i svoje biće, koje je svakako sastavni dio njihove krvne zajednice, no koje i u toj zajednici i može i smije značiti ipak nešto samostalno, svoje... (Kr, 36.) Iki je sama duša pjevala. Odjednom je osjećala da razumije da nisu djeca ni ždri-

jebad ni telad, ni janjci ni jarad, pa da dolaze na svjet, jer je to prirodni zakon, jer su se roditelji sastali. Bože sačuvaj! Drugi je to posao, druga je to svetinja. Drugačije je to, drugačije, janje moje! (Kr, 37.)

Jadri i Iki (koji su bili Budakovi djed i baka!) ljubav je cijelog života bila izvođište radosti, poticala ih je na stvaranje, davala energiju da budu pomoći i zaštita drugima. A kada je Ika, dočekavši starost, umrla, umrla i Jadrina duša. Nad njezinim je odrom *stajao sam samcat kao okresan*

A koliko je još drugih sretnih parova u Budakovu književnu djelu! Samo u romanu *Ognjište* su Mićan i Anera, Lukan i Anica, Joso i Kajana, pa i nekoliko drugih. Anera je djeveru Josi, kada je već bila ostala sama, udovica, opisivala svoju i Mićinu ljubav: *To niko ne zna, man dragi Bog i nas dvoj i, evo, sada kažujem i tebi. Ne bi niko virova, al mi smo se zagledali još iz ditinjstva. Nismo mi to znali i nismo još znali ni što j to, al smo se vaik našli, kad se nismo ni tražili... Znaš li, brate: ja ne žalim i da Bog, da se poda mnom zemlja otvorila i proždrila me, kad požalila, al da mi je Bog da čer, ne bijoj želila tolko sriče. Prikoviš je to za slaba čovika* (Og I., 360). Dakle, smatrala je da joj je bila darovana neizmjerna sreća, kakvu ne bi očekivala i tražila ni za svoju kćer – pa i premda je u sretnome braku, do Mićine rane pogibije, bila vrlo kratko i premda joj je brak donio materijalnu propast i vrlo težak život. U perspektivi čak i samu smrt.

Što se Lukana i Anice tiče, bili su također trajno potpuno sretni jedan uz drugoga. Lukanova majci Mariji bilo je upravo neugodno kada bi susjedi u šali znali komentirati da se *Lukan i mlada vaik ližu ka tele i krava, kad god uluče, da ih nitko ne vidi*. Nastojala je negirati, *jer je to ka tako, pomalo i neobično i pomalo i sramota, no kad ne može da obrani, onda se smiješi i kaže: A bolje je, rano moja, i to, neg da se biju* (Og I., 57).

Odnos Jose i Kajane bio je, istina, nešto drugačiji negoli je bio odnos Miće i Anere ili odnos Lukana i Anice, jer je u sebi imao jače patrijarhalne niti, manje ujednačenoga partnerstva. Dominantnija Josina uloga bila je posljedica njihovih karaktera, ali i složenih odnosa unutar velike obitelji u kojoj su živjeli, a u kojoj je Joso ravnotežu morao držati demonstracijom snage i budnosti. Ali sam njihov odnos bio je vrlo topao, vrlo sretan.

Sretan je i susret i odluka o zajedničkom životu Antine i Maje, u pripovijetki *U snijegu i ledu* (Pg) pa iako je bio započeo s teškoćama jer je Antina dugo oklijevala jer je najcrnja sirotinja, dok je ona ipak iz vrlo dobre kuće (Pg, 178.). Ili odnos Dujmine Velikoga i Ike u pripovijetki *Pod Gorom* (Pg), pa iako su bili vrlo različitih naravi i a borili se s brojnim nedaćama, od kojih je najveća bila da nisu imali djece iako su jako željeli. A kakva li je tek ljubav Nikole Vrkljana, u romanu *Hajduk*, prema Vranjici Brklačić! Nije mogla biti ostvarena u zajedničkom životu, jer je Nikola igrom čudnih niti sudbine dospio u brak

ODVJETNIK
DR. MILE BUDAK
ZAGREB
ILICA BROJ 10, II
TELEFON 28-82

Zagreb, 13. /6. 1931.

Elatna moja sestice!

Ja bili vremena grijesci, kada bili usturodili, da sam se u Tebe ponovo regulirao, jer sam vistinu, hvala Bogu, neprekidno od 1911. reguliran, no istina je, da me je oburela polica cerveza, polica rizolija sa Tolsonom, da ti ne mogu održati. Nije to sekundus. Ne nispošto. Kako vidi, veče, uvisevaj, cisto, sluhovito i sluzevito je ono, što me razapinje i neprekidno nosi u Troja dragu, slatku bliznici! Eto je taj osjećaj tako intenzivan, da osjećav. Tvoj stak, da čutim slobodni tvojeg lica, da se sam rastapam u sreći, koje širi oko mene sve je točno. To, ko mi je slivno, divno, slivno u zajednicu s Tolsonom, pa naseđe bilo među nama i stotine hiljada! jedva zekam, da mi se povratim, a sve ti ovo pišem, jer znam da će tako, a jedas i da. To ne more više izrujavati i obuzonom na bivim povratnik, oia Ti tamo pokvari boravak.

Danas je dolaziti svršio svoji govor. U ponosnoj skupini dr. M. Kosutić. Ja sam po programu deveti, pa bili mogao u srijedu ili četvrtak dolći na red.

g. Budak nije njen neće rođak, jer je znau genealogiju do pradjeđa i moglo je se ne sretamo osim kao susjedi i

Pismo supruzi Ivki 1931., u vrijeme procesa Hranilović-Soldin

s drugom ženom, ali je trajala cijeli život. Nikola je, dok je stajao u crkvi u Lovincu i u mnoštvu promatrao Vranjicu, osjećao da *bi mogao pasti na koljena i rasplakati se, pa je onda opet spremiti na žrtvenik, s kog ju je i uzeo, il bi mogao s njom uteći u neki posve nepoznat kraj i tamo ostati i nestati za sva vremena* (Ha, 50.). Ipak, u svome je braku nastojao sve svesti na određene tražnice pristojna i tiha života. Jer, samo budala pravi hotice iz jedne nesreće dve, iz jedne neprilike još i sramotu. On nije ni po rodu ni po svojim rođenim sposobnostima spadao među take, koji bi svoje rane s uživanjem razkapali samo zato, da budu veće i da možda pobude čiju sućut (Ha, 93.).

A sretna je i vlastita Budakova ljubav, prema ženi Ivki! Autobiografski roman koji govori o početcima njihove veze, 1912. godine, zove se *San o sreći*. Govori o očekivanju braka i o očekivanju sreće, jer brak je Budak smatrao pravim okvirom za ljubav i sreću. Roman je objavljen 1940., kada Ivke više nije bilo, a posveta na prvoj stranici glasi: *Uspomeni svoje divne žene, Pisac*.

U Budakovoju književnosti, ipak naravno, ima teških i nesretnih veza. Ali, one su doista puno rjeđe negoli sretne

veze. Nesretan je, primjerice, brak Mandu i Blažića, u *Ognjištu*, iako je i među njima na samome početku postojala privrženost. Blažić je bio vrsta uništena čovjeka, nasilnik, podrugljivac. Iz romana i priповijedaka – Blažića osim u *Ognjištu* susrećemo i u nekoliko priповijedaka, primjerice u *Opancima Dida Vidurine*, kao Markića – nije posve jasno kako se i zašto oblikovao njegov naopaki karakter. Nije bila kriva Amerika, jer Blažić se još kao mladić, prije negoli je otišao u Ameriku, pokazao teškim čovjekom. Već u prvim danima braka čušnuo je Mandu, što je Mandu zaprepastilo i potreslo, i odmah je nastala nepopravljiva distanca. Osjetila je da je s tim udarcem za vazda pokopao njezinu sreću i veselje (Og I., 198). Poslijepodne je tukao češće i žešće. Kad se vratio iz Amerike, cinizam je već bio gotovo jedini način komuniciranja s drugima. Jasno, povratak mu nije mogao biti lagan – svim povratnicima bude teško (*A u Americi, brate moj! E, moj rankane, da ti je viditi*; Og I., 199.), ali Blažićem je i bez obzira na teškoće ravnala agresija. Manda ga je stoga počela i mrziti. *Mrzi ga jer je on zao, jer je bez srca i duše. Što je bilo prije, ono su bili samo trenutačni porivi mladosti, a mladost je uvijek dobra, jer je svježa*

i oporna. Što se je više ustaljivao kao čovjek, to je jače izbijala njegova prava narav: okrutan, bez srca, bez milosrda, bez obzira. Ne vidi nikoga i ništa na svijetu osim sebe i sigurno vjeruje, da samo radi njega i sunce granjiva (Og I., 200.).

Budak opisuje i zlostavljanje. Blažić bi Mandu čušnuo, a ona bi utekla u sobu, a on za njom i odmah izvukao „špag“ iz vrata, da djeca ne mogu izvana s njime podignuti ključanice i otvoriti vrata. Tada su iz sobe čuli muklo udaranje, lupanje i majčine prigušene vapaje (Og I., 311.). Pljuskanja, udaranja šakama, pa i predmetima, trajali su u ovome braku dugi niz godina, sve dok sin Joso nije odrastao i jednoga dana fizički stao između oca i majke. Oca je uhvatio za ruke i držao ga dok se nije primirao, a tada mu je rekao: *Eto čakane! Al zla ne š napraviti jer sam ja jači*. A inače, Josi je zbog majčine patnje bilo jako žao, ali on prvih godina ipak nije mislio da je riječ o tragediji: *Događa se to i u najboljim kućama. Događa se, pa - vala Bogu. Izaboravlja se* (Og I., 367.). Očito, Budak je znao da je obiteljsko nasilje bilo rašireno. Značajno je da ga on uvijek osuđuje. Na puno mjestu piše kao u svome *Snu o sreći*: *Samo luda i prostak može tući ženu* (Sos, 191.). Uostalom, nje-

gove zlostavljanje žene se redovito bune i suprotstavljaju. Čak i u slučaju Mande, koja je jako dugo trpjela, mužu je uslijedio račun. Manda je Blažića na kraju, pa iako su tada već bili stariji ljudi, ostavila. Iselila se iz kuće.

Nesretan je, primjerice, i brak Periše i Marije, i kasnije, Periše i njegove druge žene Ande, u pripovijetki *Pravi čovjek*, i to samo stoga što je Periša bio slabic, bez ikakove prave nutarnje snage. Uz to je protiv njih bilo i siromaštvo, *nijesu se mogli ni do Božića ishraniti svojim kruhom. Potreba i ljuta glad im je bila vazda na kućnome pragu* (Pg, 73.). Ili, nesretan je brak Ljubomira Vukomanovića i žene Ljudmile, u pripovijetki *Finale*, a razlog je bio u činjenici da su se uzeli *iz računa* (NVp, 61.). Također i veza Miceka Križanića i mlađe učiteljice Milice Klenović, koja je, vjerojatno iz nutarnje slabosti, pristala na puko iskorištavanje sa strane nekarakternoga Križanića (DK). Jednako tako i brak Niklića i Seje, u pripovijetki *Zemljice majko*, i to stoga jer je Niklića vodila uskogrudnost i sebičnost, a Seja šutke sudjelovala. Niklić je vlastitome bratu nastojao otimati sitne komadiće zemlje. *Neprekidno (je) pomicao međe. Čim uhvati priliku da nitko ne motri, on drma među. S početka je samo nagne k Josipini, onda je kod prve kiše posve premjesti* (Pg, 216.). Ali, svi ovi primjeri čine izuzetke. Pravilo čine ljubavi!

Kao riječi svetih knjiga

Budak je pisao i o drugim ljubavima, ne samo o ljubavi muža i žene. Kakve li su stranice o ljubavi među braćom! Joso Vr-

kljan, u romanu *Gospodin Tome*, ni s kim ne bi dijelio zemlju da je brat Tome ostao sa ženom i djecom u Dubrovniku, gdje je, nakon vojske, bio našao službu kod državne pošte. Ali, upravo je Joso poticao brata na povratak. Znao je da se Tomo s obitelji s jadnom plaćicom u gradu muči, osobito nakon što su ga vlasti počele progoniti kao kakva velikoga političkog neprijatelja. Već u času Sekina odlaska k mužu u Dubrovnik, bratu je po njoj poručivao: *Reci Tomi, da zna: ja smo i vi skupa, i što j moje, to j i vaše i Božije, pa kad došli, da došli i bili zakoni, kakvi bili* (GT, 79.). A kasnije ga je, u pismima, upravo molio neka se vrati kući. U jednom od pisama mu je javljaо da je razgovarao s kapetanom u Lovincu, koji je sa svoje strane provodio istragu protiv Tome. Pisao je da je kapetan rekao *da naš Tome ima samo dva zrna soli u glavi ne bi kraj ovog našeg lipog stanja tamo služije i bočije se sa gorim od sebe man bi doša ovamo i bije svoj gospodin sa svojim žuljim i sa svojim zalagajem krušca kojeg ne dobiva ni od cara ni od carevine čast im oboma al im i daleko kuća od nas! Samo Bog nam daje našim trudom pa se nikog ne bojimo. Kad sam mu to govorije un je samo minja varbe u licu i sve se nikako priginja... Sad ja to tebi sve pišem da znaš i velim ti da iz uni stopa sve tamo baciš u glavu prvom tom gospodinu koji ti naleti na put i da smotaš skute i skupiš dicu i ženu pa ka pošten čovik iděš mam svojoj kući. Nisi ti ni vla ni cincar da budeš tuđi sluga, man si pravi graničar i Kresojić, pa da j i prosiši čist obraz i pušku je nositi! To tebi ja velim i ne daj da ti gadovi čeprkaju ispod nosa i ljudskoga brka... man dolazite i javi mi, kad te moram čekati u Zadru kod Šime Nekića. Ne gubite vrimena uludo kad vam je Svetogući da da imate kud doći* (GT, 172. / 173.).

A Joso Babić, u romanu *Ognjište!* Kako li je samo on volio svoju braću (ne samo svoju ženu, i ne samo majku, sestre i prijatelje)! Osobito je volio brata Miću. Kada je otac Miću istjerao iz kuće, odmah je bio spreman pomagati, pa i premda je znao da ga samoga može stići kazna sa strane na-silna oca. Janjee koje je otac po njemu slao bilježnicima za mito, da što brže razvlaste Miću, odvodio je ravno Mićanu i Aneri, a i alat i hranu. Bio je još vrlo mlad (Joso Aneri: *Unda mi više ne čekajmo, man ajmo. Ja ču uzeti vuciјu i vatru, a ti ostalo u kotlu. Ako ti bude teško, ja ču ti pomoći*. Anera: *Ne šali se ti sa mnom dragi! I ako si ti muško, još sam vindar ja jača;* Og I.,

158.), ali je za pošteni čin već bio spremjan i stradati. I Mićan je volio Josu! Osjećao je prema njemu povjerenje i veliku privrženost. Oslovljavao ga je *Josicom* (Mića: *I da znaš, Josica, nas se dva nismo ni vidili; Joso: Ne boj se!*; Og I., 117.). Joso je vremenom doživio da mu zao otac, zbog otkazivanja poslušnosti i zbog pomaganja Mići i Aneri, počne raditi i o glavi, ali je bratu uvijek ostao vjeran. Aneri je tijekom kasnijih godina, kao udovici, uporno pomagao. Bezuvjetno ju je volio i poštivao. A volio je, jednako kao i Mićana, i svoju drugu braću. S mlađim Ivanom bio je, u najtežim obiteljskim trenucima, u potpunu skladu, s malo riječi (Og II., 55.-59.).

A Budakovoj je književnosti i puno ljubavi prema djeci! Najljepše nježne riječi čujemo za djecu, i to ne samo sa strane majki ili baka, već i sa strane očeva, stričeva i djedova, Tomo Vrkljan svoju Anicu redovito oslovljava s *rano moje i janješće moje* (GT 94, GT , i dr.), Mariji kaže *zlatna moja mala planinko* (GT, 100.), a njihov stric Joso djevojčicama se, milujući ih, obraća s *male moje sinovke* (GT, 233., i dr.). Joso se, u *Ognjištu*, u jednoj prigodi ne može nagledati Anerinih i Mićanovih dječaka, dok spavaju. I Anera je dječicu nježno gledala (*Spavaju ka jančići; Og I., 296.*), ali Joso je upravo ushićen: *Bože moj, vala ti i slava, čuda i lipote?!* ... (kako) *lipa dičica, Bože im daj zdravlje* (Og I., 296). Sinovce gotovo uvijek spominje kao *dvi zlatne jabučice* (Og II., 58.).

Istina, ima prizora u kojima roditelji, redovito majke koje su bile izravno zadužene za brigu i odgoj, fizički kažnjavaju svoju djecu. Takvi su prizori međutim rijetki. Jedan takav slučaj opisan je u *Ognjištu*, a posebno ga zapažamo stoga što je teška kazna zatekla baš samoga Milu (Budaka), kao malena, desetgodišnjeg dječaka! O događaju slušamo iz usta Lukanove kćeri Matije, koja se, dok je ležala, vrlo teško bolesna, sa sjetom sjećala djetinjstva i druženja s Milkanom, koji joj je bio *brat po mliku* (Og I., 144.) – oboje ih je dojila njezina majka Anica. Matija je ocu i stricu, koji su sjedili uz njenu postelju, govorila kako joj je žao da Milkana više ne će imati prilike susresti – znala je da je u Zagrebu, na školama. Govorila je: *Da sam se prije sitila, pa da smo mu pisali, un bi sigurno bjeđaš* (Og I., 144.). A onda je opisivala događaj: *Kad smo ednom bili kod blaga, Ikica mu je Jojina razbila babuljem glavu... Al nije una bila kriva: un njoj nije da mira... Milkana je bjeđe sav krvav, pa smo ga Ikica i ja prale na bunariću na Ogrega*

dam... Svi smo troj jako plakali: Milkana j bolilo, Ikica se pripala, a meni je njega bilo ţa. Ko kad smo brat i sestra... Pa sam i ja jako plakala... Kad smo dognali blago kući i kad ste vidili Milkana krvava – niko mu nismo znale ustaviti krv – unda je neša Mara istukla Iku, a majka Milkana... Ja sam unda jope plakala... Bilo mi je ţa Milkana... i Iku... Nije una tila... Ja sam vidila, kako je sve bilo (Og I., 144.).

Doista, u Budakovoj književnosti, u Budakovu srcu i životu, djeca rastu u sretnim okolnostima, zaštićena obiteljskom ljubavlju. Roditelji ih čuvaju, djeca imaju povjerenja u roditelje. Samo na nekoliko stranica *Sna o sreći* moguće je naći cijeli niz nježnih riječi majke Stane (Anice / Kike) za sina Roka (Milu). A bilo mu je tada već dvadeset i četiri godine – riječ je o njegovu boravku kod kuće, 1913. godine. Majka je Roku govorila: *milinje moje* (Sos, 161.), *zlato moje* (Sos, 164.), *janje moje* (Sos, 166.), *zlatne moje oči* (Sos, 177.). Uz to ga je ljubila (Sos, 171.) ili grlila (Sos, 174.). Za njega je zazivala pomoć: *Bog mi te očuva i Blažena Divica Marija* (Sos, 163.) i *o Blažena Divine Marijo, u Tvoje ga svete ruke priporučam* (Sos, 170.). A Roko je, sa svoje strane, majku, tada i inače, zvao *majčice* (Sos, 159. i dr.) i *majkice* (Sos, 173. i dr.). I rado je slušao što ona govorila, kao da sluša *riječi svetih knjiga* (Sos, 164.).

Kad je o ljubavi prema djeci riječ, nemoguće je preskočiti stranice na kojima je opisan susret mladića Lukana i malene djevojčice Anere, jer su osobite i vrlo lijepo. Riječ je o susretu u kojemima ima pravoga razgovora i dogovora, a između odrasla čovjeka i djeteta. Susret se dogodio jednoga jesenjeg dana, u Ogredama, baš u prilici kad je Lukana, na svoj način, bio zaprosio svoju Anicu i s njom se dogovarao o njihovu budućemu životu. A onuda su u tom času prolazile Anera i njena majka Ika i svojim dolaskom okončale / pojačale vrstu male ljubavne drame. Anica je pred došljakinjama skrivala suze radosnice, a Lukana se pribrao i okrenuo se Aneri, veseo da je vidi. Obratio joj se: *Amode se Ane!* Djevojčica mu je – a bilo joj je pet ili šest godina, iako je izgledala krupna kao da joj je deset – odmah priletjela. Lukana ju je digao u naramak i u šali joj govorio: *Oho! Bome si ti teška ka najteže dvize!* Anera

mu je na to, odlučno i sa smiješkom, odgovarala: *Pa, ja te nisam, striče, molila da me dižeš* (Og I., 52). U sljedećim se trenucima Anera snašla još i bolje. Majka je s granjem na ledima – u šumi su bile zbog drva – produžila kući, a Anera je s Lukom počela pregovore da joj pomognе skupiti još suharaka, pa i prenijeti joj ih. Tumačila mu je: *Znaš, striče, nemamo ti drva uprav ni triske* (Og I., 53).

Razgovor Anere i Lukana, dalje je, ozbiljnim tonom, tekao ovako: Anera: *Ti ſt snop lipo ostaviti kod Raskrižja, pa se unda više ne boj za nj.* Lukan: *Sve, kako god ti rečeš!* Anera: *Uprav se ti sa mnom, striče, rugaš.* Lukan: *Bog s tobom, veselje moje. Kako bi se ja ruga sa takim ditetom Sve ja tebi divanim ozbiljno kun da si već veliko čeljade. A i esi već pametna i lipa* (Og. I., 53.). Budak, dakle, s poštovanjem pristupa djeci. Znao je da pred djetešcem koje raste uz ljude koji ga zovu janješce

razgovarao, tepao mu i milovao ga kao djecu (Ba, 23.).

A kako li je Ivan Vrkljan, Kresinov brat, volio svoga psa! I koliko li je patio kad ga je izgubio! A dogodilo se da je on sam, zabunom, u njega pucao. Našao ga je jedne zore krvava i izgrizena, s krvavom pjenom na ustima, uz hrpu mrtvih ovaca, u toru, koji je pas inače čuvao. Druge su ovce bile sve zbijene i preplašene (Što vam je, male moje?; Kr, 83.). Pomislio je da je pas pobjesnio i izgrizao sam sebe, a pas je zapravo teško stradao u borbi s vukom. Borio se sam, junački, koliko je mogao, nije čak ni lajao i zvao u pomoć (*Kad je Garov laja?! Nikad nije uvano ni noćas zalaja, man je reža i gleda, da obrani ovce. Un nije nikad ni zjaja ni zva u pomoć*; Kr, 86.).

Ivan je bio potresen. Stajao je *kao ubezumljen, spustivši ruku s kuburom niza se, te mu je visjela kao odsječena. Ni jedne je-*

Hala moja curice!

*To Božić ti selim, kao ujčić
jeponi olar, da breteš varola mo
boja i boja ne radi latice
i macevice, ne ni radi ostalo ga
svijeta već radi voje slivice,
ne curle duše.*

*Jarovi Že čekaju u svoj domov
tvoj latice*
24.12.1937.

Božićna čestitka kćeri, Badnjak 1937. godine

moje, i koji s njim ozbiljno razgovaraju, leže otvoreni životni puti.

Šaputanje s vukom, brekinja

Ali, kod Budaka se vole i životinje! Koliko puta smo čuli da gospodar gladi svoje volove i s njima razgovara! Markić Babić, u pripovijetki *Suvez*, svoje je volove gladio, milovao ih i govorio im: *Maljo moje, braćo moja, dico moja...* (OdV, 31.). Sam Budak, u *Snu o sreći*, miluje vola i govoriti mu: *Maljo moje, zlato moje* (Sos, 175.). Ivan Vrkljan Bazalo je razgovarao čak i s vukom, u potpunu miru: *Sram te bilo, kud si poša?!* *Srami se* (Ba, 79.)! A i inače je razgovarao sa životinjama: *On je svoje blago ljubio kao sama sebe. On je s njim*

dine misli tog trena ne bi u njegovoj glavi bio našao za spasenje duše. Stajao je kao okamenjen i tupo zurio u mrtvog prijatelja tako nepomično i uporno, da je bilo jasno, da i ne misli na mrtve ovce, koje su ležale naslagane u hrpu tik mrtvog psa, koji se još nekoliko puta trgnuo cielim telom, a onda se posve smirio. Ivanu su potekle suze na oči, a same su mu usne prošapale: Sunce moje, Garove moj... (Kr, 83.) Nije skrivao ni suza koje su mu tekle niz obraze, samo je mislio kako je pogriješio: *Garove, sunce moje žarko, što ja tebi učini* (Kr, 85.). Žalosni su bili i drugi momci, koji su se na tom mjestu našli s njim. Pa i sam Jadre. I Jadri su se oči orosile, ali se on ipak nije želio prepustati tuzi. *Svladao*

*je uzrujanje i srčbu, bol i tugu i, sve malo pomalo, počeo dogadaj promatrati mirno i zrelo. Sad je ovako i vala Svetogućem (Kr, 86.). Samo je Ivan dalje kukao: *E majko moja, žalostan ti sam za njim...*(Kr, 87.).*

Budak je, u *Snu o sreći*, opisivao kako je, kod kuće, stajao uz blago, i osjećao: *Kako su glupi oni... koji kažu, da goveče gleda bedasto, neodredeno i tupo! Treba to razumjeti, treba blagu prije svega pokazati, da ga voliš, pa da vidiš, koliko života, koliko dobrote i mudre umiljatosti sijeva iz tih velikih, krupnih očiju. Treba samo ljubavi, koja to može izazvati i razumjeti* (Sos, 177.).

Budak je, vidimo, živio sve ljudske ljubavi – iskreno, intenzivno. Bile su dio njegova bića, o njima je stoga s lakoćom pisao, od rane mladosti, do svoje smrti. Bio je sposoban za ljubav. Volio je i dragu brekinju na Rukavinku (Og II., 218., i dr.). U njenim granama tješila se, tijekom mnogih godina, u daljinama, njegova duša. Volio je i prozirnu podvelebitsku zimsku poslijepodnevnu svjetlost, *dok je padala i miješala se sa bjelilom dubokoga snijega u neku čarobnu svjetlucavu boju između dana i noći* (Mu, 310.).

Majci je opisivao kako se dobro osjeća kod kuće – kada je dolazio, već kao student: *Gledaj majko... kud se god makneš, vazda sritaš ništo, što ti voliš i što tebe voli, pa to bilo čeljade, bila životinja, bila zgrada, bilo drvo, bio kamen, bila suha, iscidena zemlja. Sve je to tvoje, sve ti to ljubiš i šapčeš mu, tepaš mu slatke riči kao svome rođenom ditetu* (Sos, 178.).

Koga se voli najviše

U oči, jedino, upada da Budak rijetko piše o ljubavi prema Domovini. Ponekad ga se zamišlja fanatikom, opsjednuta „domovinom“. Ali, krivo! Nije bio čovjek jedne knjige (*Treba se čuvati čovjeka jedne knjige*; Ny, 82.)! Živio je velikim, pravim životom! Riječ „domovina“ u snome je književnu djelu upotrijebio možda pet puta. Primjerice, u *Ratnome roblju*. U dnevničkome zapisu, iz sredine studenoga 1915., u kome opisuje kako je kao zarobljenik – gladan, mokar, iscrpljen, na rubu života – zadnjim snagama gazio blato negdje kod Bicana u Albaniji, kaže: *O Domovino, divna kćeri revolucije i barijada, zbog koje se prolješe oceani krv, veliko si, sveto si dobro, ali – stani malo u kraj, dok se isplačemo na grudima naših*

dragih majčica i vjernih žena. Uzvišena si, Domovino slatka, ali – harlekin je zbacio obrazinu i priznaje, da čovjekovo srce kuca najprije za vas, majčice jedina i odana ženo. – Ne vidjeh ni jednoga između

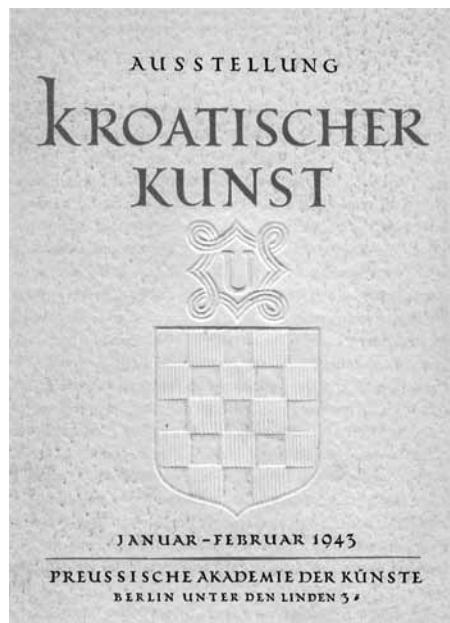
nevjeste, moji prijatelji i svi moji znanci... (Rr, 139.).

Za Budaka, očito, nema dvojbi da na prvo mjesto u čovjekovu životu dolazi obitelj, a onda Domovina. Ali, razumio je i osjećao da njegovi voljeni trebaju dom. Znao je da trebaju sigurnost kako bi živjeli u miru, i u dostojanstvu radili za kruh. Također da trebaju i perspektivu za razvitak u zajednici. A u njegovo je vrijeme bilo malo sigurnosti i malo perspektive! I zato je uložio svoj život da promijeni svijet i stvori Državu, na način koji je on smatrao dobrim. Bio je, poput svoga Lukana, sposoban za snove (Og II., 195.), a i sposoban za suprotstavljanje – jer nisu uzalud *odvajkada (bili) u borbi bez prestanta i s planinom i s vodom i s oblacima i za zemljom i s Turčinom i hajdukom – il u borbi il u savezu!* Mnogo toga prijeđe u krv, pa ga nosiš, a ono spava i miruje, pa ni ne znaš, da što nosiš u sebi, dok se ne prene, baš – kad treba! (Og II., 336.).

Prihvatio je dugu, opasnu borbu upravo zato jer je bio nadahnut ljubavima. Živio je velike, prave ljubavi.

Kratice:

NVp, Mile Budak: *Na Veliki petak*, Matica hrvatska, Zagreb, 1939.; Vs, Mile Budak: *Vučja smrt*, Jeronimska knjiga 626, Zagreb, 1942.; Rt, Mile Budak: *Ratno roblje*, Azur journal, Zagreb, 1991.; Og, Mile Budak, *Ognjište*, I. i II. dio, Matica hrvatska, Zagreb, 1990.; Sos, Mile Budak: *San o sreći*, Matica hrvatska, Zagreb, 1940.; Pg, Mile Budak: *Pod gorom*, Matica hrvatska, Zagreb, 1930.; Kr, Mile Budak: *Kresina*, Hrvatsko kulturno društvo Freiburg / Ogranak matice hrvatske Basel, Zagreb – Basel - Freiburg, 1989.; Ha, Mile Budak: *Hajduk*, Hrvatsko kulturno društvo Freiburg / Ogranak matice hrvatske Basel, Zagreb – Basel - Freiburg, 1989.; Ba, Mile Budak: *Bazalo*, Matica hrvatska Zagreb, 2004.; DK, Mile Budak: *Direktor Križanić*, Matica hrvatska, Zagreb, 1938.; GT, Mile Budak: *Gospodin Tome*, Matica hrvatska, Zagreb, 1944.; OdV, Mile Budak: *Opinci dida Vidurićne*, Matica hrvatska, Zagreb, 1933.; Mu, Mile Budak: *Musinka* (Ognjište III. dio), Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.♦

Izložba hrvatske umjetnosti u Berlinu,
pothvat hrvatskog poslanstva

nas, koji je bio tužniji, kad nam neprijatelj najavi sa svečanom glazbom pad najprve tvrđave, nego kad je dobio vijest, da mu je umrla majka, ili da mu teško boluje dobra žena ili ljubljeno dijete. Ne vidjeh takoga, ali vidjeh ljudi, koji šenuše umom, čuvši da ih je iznevjerila žena, za koju su mislili, da je mnogo niti ne ljube (Rr. 115.).

Dalje, Budak je govorio još i jasnije: *O divna, o slatka Domovino, tvoje je sveto mjesto istom iza njih. Najprije ljudi – onda sve drugo* (Rr, 115.). I još: *Nikad ne znadoj, jedina majko, koliko te ljubim kao baš tu, na obroncima albanskih gora, ponžen, potišten, izgladnio, i moje srce nije nikada kucalo za tebe, slatka ženo, kao baš u tim časovima* (Rr, 115.). Na isti je način mislio i osjećao u trenutcima najveće agonije, kad je je već bio uvjeren da ne će izdržati i preživjeti, da će sigurno umrijeti. U času kada je očekivao smrt – bio je 17. studeni 1915. – u sebi je doživio stihove, upućeni ženama: *Raspredi prebjele krevete, dušice moja / Nadoji našega sina, malena i zlata / Pa lezi, počivaj mirno / Ja ne ču ti doći / Nikada više... O tim je trenucima u svoj dnevnik zapisao: U pravilnom su mimohodu ispred mene prošli moja slatka majčica, moja dobra, draga žena, moje sitno dijete, moja braća, moje*

NEKOLIKO PODATAKA O ZAROBLJENIČKOM LOGORU NAŠICE U LJETO 1945. (II.)

U neposrednom poraću 1945., kada su na pustaru (ekonomiju) Šipovac kod Našica dovedeni njemački vojnici, ratni zarobljenici, logor koji je ovdje uspostavljen bio je neuređen, i ustvari improviziran logor. To potvrđuje i E. Decker, koji je kao pripadnik Wehrmacht-a zarobljen sredinom svibnja 1945. kod Celja, u Sloveniji, te je sa skupinom ratnih zarobljenika sproveden pješice do Našica. E. Decker navodi, da su u Našicama bili smješteni na imanju grofova Pejačevića[30], te da u tom "improviziranom" logoru, u njegovo vrijeme, nije bilo žičane ograde, a ni stražarskih kula. Prema navodima u životopisima E. Deckera, očito prema njegovom kazivanju, u našičkom zarobljeničkom logoru u slobodno je vrijeme izradivao crteže u tušu. Deckerovi crteži iz našičkog zarobljeničkog logora, koji su najvjerojatnije bili motivi pustare (ekonomije) odnosno logora Šipovac i zarobljenika, nisu sačuvani.[31]

U neposrednom poraću 1945. u uređenju zarobljeničkih logora na području Našica bilo je, očito, i poteškoća za Upravni odjel Kotarskog Narodno-oslobodilačkog odbora Našice. U vrijeme osnivanja niza manjih logora po našičkim pustarama,

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest

kao što je bio i zarobljenički logor Našice, u svibnju 1945. Upravni odjel Kotarskog NOO-a Našice suočio se je sa nedostatkom bodljikave žice, neophodne za osiguranje tih logora.[32]

Mjesni komitet Komunističke partije Hrvatske Našice u izvješću o političkom stanju na njihovom području, od 25. lipnja 1945., Kotarskom komitetu KP Hrvatske Našice, navodi da na njihovom "sektoru postoji zarobljenički logor Švaba[33] koji se vrlo slabo iskorisćavaju u radu i isti neće da rade jer su uvjerenja da će biti po završetku obnove naše zemlje likvidirani. Taj dojam su stekli propagandom neprijatelja naroda koji tu parolu med njih ubacuju koji su se baš uhvatili za slučaj OZN-e 3[34] koja je nesvesno[35] izvršila svoj zadatok[36] za koji su saznali navodno čak i neki Englezi koji su ovuda prolazili." Đuro Vukadinović-Vuk, koji ovo izvješće Mjesnog komiteta KP Hrvatske Našice potpisuje, napominje "Da bi se rad ipak od Švaba pojačao danas ću ići održati kod istih govor u kojim ću im objasniti

da su sukrivci Hitleru i kakve posljedice mogu da ih zadesu u slučaju dalnjeg sabotiranja rada [...]." [37]

Prema navodu **Ivana Farkaša** (1909.) iz Šipovca kod Našica, radnika na pustari (ekonomiji) Šipovac, logor za njemačke vojnike, ratne zarobljenike, osnovan je u neposrednom poraću 1945. na dijelu pustare Šipovac, "[...] Na pustari je bilo više gospodarskih objekata u kojima su bile krave, konji, ovce i svinje. [...] uz cestu Šipovac-Brezik, u dužini od oko 80 metara nalazilo se prasilište. [...] Bilo je tu oko 60 boksova za krmače. Prasilište je bilo napravljeno od čvrstog materijala. Zidano je ciglom. Krov je bio pokriven crijeppom. [...]. Oko logora partizani su podigli ogradi od bodljikave žice. Oni su se smjestili u prve kuće do logora koje su radnici pustare morali prethodno napustiti i preseliti se [...]." Prema navodu I. Farkaša, "[...] Kada je završio rat 1945. godine, partizani su ovdje [na pustari (ekonomiji) Šipovac] prvo dotjerali zarobljene njemačke vojnike i smjestili ih u svinjac (prasilište). Dobro se sjećam dolaska jedne skupine zarobljenika. S njima se loše postupalo. Jako su vikali na njih i tukli ih." [38]

Na pustari (ekonomiji) Šipovac, odnosno na prasilištu u Šipovcu, kada su s jugoslavensko-austrijske granice i preko logora u Velikoj Pisanici kod Bjelovara prispjeli slavonski, srijemski, baranjski i bosansko-hercegovački Nijemci (folksdjočeri), jer je njihovo protjerivanje zatvaranjem austrijsko-jugoslavenske graniče bilo onemogućeno, ratnih zarobljenika, njemačkih vojnika nije bilo. **Franciska Bušljeta rod. Polcer** (rod. 1924.) iz Brčkog, koja je bila u tom transportu folksdjočera, koji su u ljeto 1945. dovedeni iz Velike Pisanice u Šipovac, odakle su upućivani u logore Krndija i Valpovo, nikakve vojnike, ratne zarobljenike, nije zatekla, te navodi ono što je, očito, pogrešno čula “[...] Tu su prije nas bili domobranci časnici.”[39]

Za zarobljenički logor u Našicama bili su, očito, zaduženi pripadnici 17. krajiske narodno-oslobodilačke udarne brigade, koja je tada bila smještena u dvorcu grofova Pejačevića u Našicama, i pripadnici 4. brodske narodno-oslobodilačke udarne brigade, kako je neizravno navedeno u izvješću načelnika VI. oblasti, kapetana JA J. Krpana, od 17. srpnja 1945., o vojnim zarobljeničkim logorima za Nijemce i Austrijance u Slavoniji.[40]

Prema opisu stanja u vojnim zarobljeničkim logorima za Nijemce i Austrijance u Slavoniji, od 17. srpnja 1945., načelnika VI. oblasti kapetana Jugoslavenske armije J. Krpana, koji navodi i zarobljenički logor Našice, “U svakom logoru gdje se nalaze ratni zarobljenici prilični su smještaji, ali uslijed manjkovosti drvnog materijala u svim logorima nijesu postavljene preće kako je to bilo predviđeno po komisiji, nego zarobljenici leže na čistoj slamici koja se mijenja svaka tri do četiri dana. Svaki logor ima organiziranu kuhinju sa dovoljnim brojem kazana i ljudi i higijenski opće uredno. Logori imaju električno osvetljenje. Svaki logor ima dobru pitku vodu kao i čistoću oko samog bunara. Krug samoga logora svaki je izravnан a svakim danom vrši se čišćenje. Logori su opleteni žicom, a po kutovima logora iskopane su latrine tj. poljski nužnici koji odgovaraju svim propisima. Svaki logor ima svoju priručnu ambulantu sa jednim referentom saniteta 1. do 2. liječnika Nijemca kao i 2. do 3. bolničara. Svi logori koje još imamo nema ni jedan još do danas kupatila uslijed neimanja potrebnog materijala, ali zarobljenicima je omogu-

ćeno da se mogu svakog dana redovito umivati. Organizirane su i brijačnice u kojima se zarobljenici redovito briju i šišaju. Ishrana ratnih zarobljenika vrši se po tabeli koja odgovara bolesnicima i radnoj snazi. U logorima nema za sada ni jedne organizirane radionice. [...].”[41]

Za prehranu ratnih zarobljenika u Jugoslaviji, i u zarobljeničkim logorima, i na radu zarobljenika izvan logora, bile su od strane Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije redovito izdavane upute i propisane tablice vrsta i količina dnevnih obroka hrane[42], koje su proslijedivane podređenim ustanovama i drugim saveznim i republičkim ministarstvima. O načinu prehrane ratnih zarobljenika bili su izvješćeni i odjeli trgovine i opskrbe kotarskih i mjesnih vlasti u Našicama, koji su bili zaduženi za opskrbu i zarobljeničke radne snage na njihovom području.[43]

No, u pravilu, znatna su bila odstupanja od propisanog, i u službenim izvješćima navođenog, i o stanju u zarobljeničkim logorima i u odnosu prema ratnim zarobljenicima.

Haaške konvencije/deklaracije (o zakonima i običajima rata na kopnu) iz 1899. i 1907. i Ženevske konvencije (o postupanju s ratnim zarobljenicima) iz 1929., normirale su međunarodno ratno, humanitarno i kazneno pravo.[44] Postupanje s ratnim zarobljenicima napose je propisano Ženevskim konvencijama. No, u Jugoslaviji su, i tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću, i Haaške konvencije i Ženevske konvencije kršene u svim odredbama.

Prema svim pokazateljima zarobljenički logor Našice bio je u neposrednom poraću 1945. ponajprije zamišljen kao privremeni manji zarobljenički logor za njemačke vojнике, ratne zarobljenike, kakvih je u Slavoniji bilo na desetine, koji su bili smješteni dislocirano, po radnim bataljunima odnosno radnim skupinama, na više mjesta, i gdje su obavljali različite, uglavnom fizičke, rade. Tako su i ratni zarobljenici iz zarobljeničkog logora Našice bili na radovima u Našicama, u Đurđenovcu kod Našica, u Ljeskovici kod Čaglina nedaleko Našica, Nelinom dvoru kod Orahovice nedaleko Našica, na pustari (ekonomiji) Šipovac kod Našica i drugdje na našičkom području.[45]

Zarobljenički logor Našice, očito, nije mogao zadovoljiti potrebe za zarobljeničkom radnom snagom, te su na na-

šičko područje u ljeto 1945. na radove dovođeni i logoraši iz Osijeka, primjerice u Podgorač.[46]

Prema nekim pokazateljima ratni zarobljenici iz zarobljeničkog logora Našice prebačeni su, ili barem veći dio njih, tijekom ljeta 1945. u zarobljenički logor br. 167 u Osijeku, pod koji su vjerojatno i potpadali.[47] Zarobljenički logor Našice najvjerojatnije je ukinut još tijekom ljeta ili početkom jeseni 1945., a ratni zarobljenici su dijelom ostali na obavljanju različitih rada na našičkom području ili su, pak, prebačeni u druge logore, i na druga mesta rada.

Kasnije je, pak, u veljači 1946., skupina ratnih zarobljenika, vojnika, iz zarobljeničkog logora br. 165 Osijek[48] smještena u Zoljanu kod Našica, gdje su do lipnja 1946. obavljali različite rade, uglavnom u šumi između Štukinog Brda i Gradca Našičkog, na sjeći, nošenju i utoru ogrjevnog drva, koje je zatim uskotračnom željeznicom preko Našica otpremano u Đurđenovac.[49]

*

Prema jugoslavenskim službenim navodima iz 1949., objavljenim i u jugoslavenskom tisku, u svibnju 1945. u Jugoslaviji je bilo 221.287 ratnih zarobljenika.[50] No, potkraj 1945. bilo je, prema dokumentima iz Arhiva Oružanih snaga JNA u Beogradu, u zarobljeničkim logorima u Jugoslaviji ukupno 355.785 ratnih zarobljenika, od toga 114.000 “Jugoslavena”, očito najviše Hrvata, i 7.797 jugoslavenskih Nijemaca (folksdjočera).[51]

Predsjednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i vrhovni zapovjednik Jugoslavenske armije Josip Broz Tito naredio je 8. rujna 1945. puštanje na slobodu hrvatskih i slovenskih domobrana, a zatim 2. ožujka 1946. i otpuštanje iz zarobljeničkih logora osoba “jugoslovenske narodnosti - pripadnici neprijateljskih vojnih formacija”, osim onih protiv kojih je proveden kazneni postupak.[52]

U međuvremenu, od završetka ratnih djelovanja u dijelovima Jugoslavije, i Hrvatske, od potkraj 1944., i napose od svibnja 1945., u zarobljeničkim kolonama na “križnom putu” i zarobljeničkim logorima, te na prisilnom radu u poraću ubijene su ili umrle tisuće i njemačkih vojnika.[53]

Zarobljenički logor Našice, bio je u neposrednom poraču 1945. ponajprije zamišljen kao privremeni manji zarobljenički logor za njemačke vojнике, ratne zarobljenike, kakvih je u Slavoniji bilo na desetine, koji su bili smješteni dislocirano, po radnim bataljunima odnosno radnim skupinama, na više mesta, i gdje su obavljal različite, uglavnom fizičke, radove.

Prema procjenama nekih njemačkih povjesničara, među ratnim zarobljenicima u Jugoslaviji bilo je najviše njemačkih vojnika, oko 150.000 do 200.000, od kojih je nakon zarobljavanja i kasnije u zarobljeničkim logorima i na prisilnom radu od 1945. do 1953. umrlo ili, pak, ubijeno oko 80.000 do 100.000 Nijemaca i Austrijanaca.[54] Prema, pak, jugoslavenskim navodima, koji su znatno različiti i oprečni njemačkim navodima, u zarobljeništву u Jugoslaviji umrlo je, prema službenim navodima iz 1949., objavljenim i u jugoslavenskom tisku, 6.215 ratnih zarobljenika[55], a prema dokumentima iz Arhiva Oružanih snaga JNA u Beogradu, 10.621 ratni zarobljenik.[56]

Prva otpuštanja i repatriiranja ratnih zarobljenika, ponajprije ratnih invalida i nesposobnih za rad, Nijemaca i Austrijanaca iz zarobljeničkih logora u Jugoslaviji, i iz zarobljeničkih logora na području Hrvatske, otpočela su sporadično tijekom 1945. odnosno 1946.[57], a učestalije tijekom sljedećih godina, napose od potkraj 1948. i početkom 1949.[58] Prema izvješću ministra unutarnjih poslova FNR

Jugoslavije Aleksandra Rankovića, od 21. siječnja 1947., Vladi FNR Jugoslavije, brojno stanje ratnih zarobljenika na dan 31. prosinca 1946. iznosilo je 93.497 osoba. Prema navodu ministra unutarnjih poslova FNRJ, A. Rankovića, "U toku 1946. godine pored pojedinačnih otpuštanja po molbama repatriirano je 6.177 Austrijanca i 14.379 Nemaca, koji su usled akutne bolesti ili iznemoglosti nesposobni za rad." [59] Prema, pak, navodima njemačkih povjesničara do ljeta 1948. iz zarobljeništva u Jugoslaviji, i iz zarobljeničkih logora na području Hrvatske, otpušteno je i repatriirano nešto više od 19.000 Nijemaca i Austrijanaca.[60] No, prema jugoslavenskim službenim navodima iz 1949., objavljenim i u jugoslavenskom tisku, do siječnja 1949. otpušteno je iz logora i repatriirano 209.499 ratnih zarobljenika.[61]

Ratno stanje s Austrijom i Njemačkom FNR Jugoslavija je ukinula 1951.[62], te su nakon toga, a zaključno tijekom 1953., otpuštene i repatriirane i preostale skupine ratnih zarobljenika Nijemaca i Austrijanaca iz Jugoslavije[63], osim onih koji su potpisali ugovor o radu, i njemačkih voj-

nika, ratnih zarobljenika, najčešće časnika, koji su presudama jugoslavenskih vojnih sudova osuđeni na kazne zatvora.[64]

*

O zarobljeničkom logoru Našice i njemačkim vojnicima, Nijemcima i Austrijancima, ratnim zarobljenicima našičkoga logora u poraču 1945. poznati se tek neki, osnovni, pokazatelji. Buduća sustavnija istraživanja zarobljeničkih logora nakon Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji, i na području Hrvatske, i Slavonije, mogla bi odgovoriti na niz pitanja i o судбинi ratnih zarobljenika našičkoga zarobljeničkog logora.

Bilješke:

- [30] Riječ je o našičkoj plemićkoj veleposjedničkoj obitelji.
- [31] Iz našičkog zarobljeničkog logora E. Decker upućen je u zarobljenički logor u Osijeku odnosno u Tenji kod Osijeka, gdje je 1946. također izradio niz crteža, koji prikazuju ratne zarobljenike Nijemce na različitim, uglavnom zemljanim i gradevinskim radovima. Usp. M. Odavić, *Erik Deker – slikar, scenograf. Katalog izložbe*, str. 4.; G. Miloradović, "Die Panzerhalle. Crteži iz 167. radnog logora Osijek za nemačke ratne zarobljenike u Jugoslaviji", str. 89.
- [32] Usp. Državni arhiv u Osijeku, 0513, - *Kotarski NOO Upravni odjel, Broj: 1931/1945., Našice, dne 30. svibnja 1945., Predmet: Bodljikave žice - traži se - Okružnom N.O.O.-u, upravni odjel Osijek.*
- [33] Kako je riječ o zarobljeničkom logoru na području Mjesnog komiteta KP Hrvatske Našice, očito se misli na logor u Šipovcu.
- [34] Riječ je o III. odsjeku Odjeljenja za zaštitu naroda za Slavoniju odnosno III. sekciji OZNA-e VI. korpusne oblasti Jugoslavenske armije, koji su potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraču 1945., uz protuobavještajnu djelatnost u postrojbama JA, bili zaduženi i za zarobljeničke logore i nadzor nad ratnim zarobljenicima. U dokumentima, ponajprije izvješćima OZNA-e, zabilježeno je, da su III. odsjek OZNA-e odnosno III. sekacija OZNA-e počinili mnogobrojne likvidacije ratnih zarobljenika i potkraj rata i u neposrednom poraču, i na području Slavonije. Usp. Vladimir Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, Slavonski Brod, 2006.; Vla-

Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI.
Oblasti (s brojčanim navodima o zarobljeničkom logoru Našice, u neposrednom
poraču 1945.) - Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547

dimir Geiger, *Partisan and Communist Repression and Crimes in Croatia 1944-1946. Documents. Slavonia, Syrmia and Baranya*, Bismarck, North Dakota, 2011.
I tamo navedeni izvori.

[35] Očito bi trebalo pisati: nesavjesno.

[36] Na početku ovog izvješća o tom je slučaju navedeno: "Posljednje vrijeme OZN-a br. 3 primila je iz Osijeka jednu grupu krvavih ustaša koji su u ovoj okolini likvidirani. Likvidacija nije izvršena konspirativno jer su isti vodjeni kroz selo Zoljan povezani i to po danu tako da je narod to video i pazio kuda ih vode pa su dva se-ljaka to pratili i kasnije pronašli gdje su isti zakopani i o tome govorili po selu i neprrijatelj se zato uhvatio i izbacio parolu

da će svi zarobljenici biti potučeni, radi čega vlada strah za zarobljenike.” Usp. Državni arhiv u Osijeku, 0310, - *Mjesni Komitet KPH Našice, Broj 25/1945, Dana 25.VI/1945.- Kotarskom Komitetu K.P.H. Našice, Politička situacija; Branko Kranjčev, Crni potok najveće poratno stratište i grobište pripadnika Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske u našičkom kraju*, Našice, 2009., str. 23.-24. O stratištu i grobištu Crni potok nedaleko Zoljana, usp. i Branko Kranjčev, *Crni potok najveće stratište i grobište pripadnika Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske u našičkom kraju*, Našice, 2007. i Branko Kranjčev, *Crnopotočka tragedija. Masovna likvidacija pripadnika Oružanih snaga*

Nezavisne Države Hrvatske na Crnom potoku kraj Zoljana u prvim poslijeratnim mjesecima 1945. godine, Našice, 2006.

- [37] Usp. Državni arhiv u Osijeku, 0310, - *Mjesečni Komitet KPH Našice, Broj 25/1945, Dana 25.VI /1945.- Kotarskom Komitetu K.P.H. Našice, Politička situacija; Branislav Kranjčev, Crni potok najveće poratno stratište i grobište pripadnika Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske u našičkom kraju*, Našice, 2009., str. 23.-24.

[38] *Usmeni iskaz Ivana Farkaša iz Šipovaca kod Našica od 5. rujna 1996. Branislavu Kranjčevu, Našice; Vladimir Geiger, Folksdojčeri. Pod teretom kolektivne krivnje*, Osijek, 2002., str. 114.; V. Geiger, B. Kranjčev, "Radni logor Šipovac 1945./46. godine", str. 137.-138.

[39] *Pisani iskaz/pismo Franciske Bušljeta iz Zagreba 1995. Vladimиру Geigeru, Zagreb; Vladimir Geiger, "Radni logor Šipovac-Našice 1945. godine", Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice/VDG Jahrbuch 2001, Osijek, 2001., str. 246.; V. Geiger, Folksdojčeri. Pod teretom kolektivne krivnje*, str. 114.; V. Geiger, B. Kranjčev, "Radni logor Šipovac 1945./46. godine", str. 136.

[40] Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547, - *Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti – Pregled brojnog stanja ratnih zarobljenika V.O. Slavonije, dana 17. VII 945. g. po nacionalnosti i činovima*; Z. Dizdar, V. Geiger, M. Pojić, M. Rupić (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, str. 207.; V. Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, str. 290.

[41] Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547, - *Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti – Pregled brojnog stanja ratnih zarobljenika V.O. Slavonije, dana 17. VII 945. g. po nacionalnosti i činovima*; Z. Dizdar, V. Geiger, M. Pojić, M. Rupić (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, str. 209.; V. Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, str. 293.

[42] Usp. primjerice: Državni arhiv u Zagrebu, 0034, - *Komanda pozadine II Jugos. Armije, Odjeljenje za ishranu, Br. 2061, Dne*

18.VI.1945., Ministarstvo Narodne Odbrane Demokratske Federativne Jugoslavije, Komanda Pozadine, Glavna Intendatura, Odjeljenje Ishrane, sa svojim brojem 02646 od 6.VI. ov. godine, dostavilo je slijedeće; U cilju ishrane ratnih zarobljenika, koji rade bilo na vojnoj upravi bilo pod upravom drugih Ministarstava, propisuje se Naredjenje [...], - Tablica sledovanja hrane za ratne zarobljenike a prema potrebi rada na kome su zaposleni; Državni arhiv u Zagrebu, 0034, - Federalna Država Hrvatska, Ministarstvo trgovine i opskrbe, Odjel opskrbe, Broj: 35603-II/2-1945., Zagreb, dne 8. X. 1945., Predmet: Obroci racioniranih živežnih namirnica za ratne zarobljenike.- 1. Oblasnim NO. - svima, 2. Okružnim NO. - svima Zagreb, 3. Gradskim NO. - svima, 4. Kotarskim NO. - svima, 5. Državnom opskrbnom poduzeću Hrvatske, Zagreb, 6. Komandi Pozadine II. Jugoslavenske Armije-Intendantantski Odjel - Zagreb, 7. Ministarstvu trgovine i opskrbe-Opći odjel, Zagreb, 8. Ministarstvu trgovine i opskrbe, odjel opskrbe-svim šefovima otsjeka i podotsjeka te referentima II. I III. Otsjeka.-; Državni arhiv u Vukovaru Arhivski sabirni centar Vinkovci, 1008, Pov. spisi, 1945., - Okružni narodni odbor Slavonski Brod, Upravni odjel, Otsjek za javni red i sigurnost, Broj: Pov. 38/945, Sl. Brod, dne 10.X.1945, Predmet: Sledovanje hrane za ratne zarobljenike., Svim gradskom i kotarskim NO-ima Upravni odjel.; Državni arhiv u Osijeku, 0066, - Ministarstvo narodne vlade, Odjeljenje za ratne zarobljenike, Pov. Br. 358, 26. novembar 1945., Beograd, Ishrana ratnih zarobljenika Ministarstvu industrije Hrvatske, - Tablica sledovanja hrane; Državni arhiv u Osijeku, 0066, - Narodna vlada Hrvatske, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, Odjel za agrarnu politiku, Broj: 25620 - VI - 1945., Zagreb, 13. prosinca 1945., Predmet: Ishrana ratnih zarobljenika i stražara, koji čuvaju ratne zarobljenike, Okružnom narodnom odboru - Svima, Gradskom narodnom odboru - Zagreb, Osijek, Split, Oblasnom narodnom odboru za Dalmaciju - Split, Državnom dobru "Božjakovina" z.p. Brckovljani, Fakultetskom dobru "Maksimir" - Zagreb, Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva - Šumarevo, Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva odjelu za državna poljoprivredna dobra i poduzeća.

[43] Usp. Državni arhiv u Osijeku, 0652, - Kotarski NO Našice Odjel trgovine i opskrbe

Red broj	Narodne štete zarobljenika u logoru	Uču	Vojnici	Partizani	Pregled	M.O. Slavonije, solana 17. VII. 945. g. Spominjanje u vremenu
					Opaska	
1.	Logor Žeče	ofic.	2		grčinac	
	L.I. Žeče	podof.	481	109		
2.	Logor Žeče	ofic.	5		grčinac	
	L.I. Žeče	podof.	869	446		
3.	Logor Našice	ofic.	2		grčinac	
	Našice	podof.				
	Vojnici	477				
4.	Logor Žeče	ofic.	2		grčinac	
	Sl. Brod	prodof.	588		stranjenaci kod ind. Brod	
	Vojnici	2017				
5.	Logor Vinkovci	ofic.	3		grčinac	
	Vinkovci	prodof.	190	73	stranjenaci	
	Vojnici	570	257			
6.	Logor Gradiška	ofic.	1		grčinac	
	Gradiška	prodof.	8	12	stranjenaci	
	Vojnici	160	178			
7.	Logor Žeče	ofic.	15			
	Žeče	prodof.	786	84		
	Vojnici	4574	990			

Pregled brojnog stanja ratnih zarobljenika V.O. Slavonije, dana 17. VII. 1945. po nacionalnosti i činovima (s navodom o broju ratnih zarobljenika u logoru Našice) - Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547

be, Broj: 12.384/1945, Našice, dne 24. X. 1945., Predmet: Obroci racioniranih živežnih namirnica za ratne zarobljenike.- Mjesnom N.O.-u Odjel trgovine i opskrbe Našice, - Tablica sledovanja hrane.

[44] Usp. Boško Petković, Međunarodne konvencije o ratnom pravu, Zagreb, 1992.; Vladan Jončić, Ratni zarobljenici. Međunarodnopravni status, Beograd, 2002.; Jelena Đ. Lopičić-Jančić, Krivičnopravna zaštita ratnih zarobljenika u jugoslovenskom krivičnom pravu, Beograd, 2005.; Zoran Vučinić, Međunarodno ratno i humanitarno pravo, Beograd, 2006.

[45] Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1194, 13/1547, - Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti – Pregled brojnog stanja ratnih zarobljenika V.O. Slavoni-

je, dana 17. VII 945. g. po nacionalnosti i činovima; Z. Dizdar, V. Geiger, M. Pojić, M. Rupić (prir.), Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti, str. 207., 210.; V. Geiger (prir.), Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja, str. 290., 293.

[46] Usp. Državni arhiv u Osijeku, 0513, - Komanda Voda Narodne Milicije Kot. NOO-a Našice, Br. sl. dne 8. VI. 1945, Uputnica Za šest drugova iz ovog voda, koji polaze iz Našica u Osijek da preuzmu 100 / stotinu zarobljenika/ [...] i Državni arhiv u Osijeku, 0513, - Okružni NOO Osijek Poljoprivredni odjel, Broj: 3915/1945., Osijek, dne 9. juna 1945., Predmet: Lo-

- goraša na rad-uput., Kotarskom NOO-u poljoprivredni odjel Našice.
- [47] Usp. M. Odavić, *Erik Deker – slikar; scenograf. Katalog izložbe*, str. 4.; G. Milošević, “Die Panzerhalle. Crteži iz 167. radnog logora Osijek za nemačke ratne zarobljenike u Jugoslaviji”, str. 89.-91.
- [48] Postojalo je u neposrednom poraću 1945. i 1946. nekoliko zarobljeničkih logora Osijek, br. 165, br. 167 i br. 178. Usp. K. W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 164. [“Numerische Liste der Kriegsgefangenenlager bzw. Arbeitsbataillone (ohne Arbeitskommandos)"]. Kasnije je, 1947., zarobljenički logor br. 165. bio u Josipovcu kod Osijeka. Usp. V. Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, str. 663. [“Pregled dislokacija Otsjeka, zarobljeničkih logora i bolnica na teritoriji Jugoslavije na dan 1. IV. 1947. godine.”].
- [49] Usp. B. Kranjčev, “Njemački zarobljenički logor broj 165 u Zoljanu 1946. godine”, str. 85.-87.
- [50] The National Archives, Public Record Office, Kew, London, FO 371, - 78765, *En Clair, Political Distribution, From Belgrade to Foreign Office, Sir C. Peake, No. 83, 8th February, 1949. [...] Addressed to Foreign Office telegram No. 83 of 8th February repeated for information to Berlin and Vienna. Repatriation of prisoners of war from Yugoslavia; K. W. Böhme, Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 42.
- [51] Usp. A. Miletić (prir.), “Prilog proučavanju istorije Jugoslovenske narodne armije kroz izabrana dokumenta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita u svojstvu ministra narodne odbrane i vrhovnog komandanta Oružanih snaga FNRJ u periodu 1945-1956. godine”, str. 327.; J. Jareb, “Titove naredbe o hrvatskim ratnim zarobljenicima i uništavanju hrvatskih domovinskih pobunjenika od 30. lipnja 1945. do 2. ožujka 1946.”, str. 609.-610.
- [52] Usp. A. Miletić (prir.), “Prilog proučavanju istorije Jugoslovenske narodne armije kroz izabrana dokumenta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita u svojstvu ministra narodne odbrane i vrhovnog komandanta Oružanih snaga FNRJ u periodu 1945-1956. godine”, str. 350.-351, 357.-358.; J. Jareb, “Titove naredbe o hrvatskim ratnim zarobljenicima i uništavanju hrvatskih domovinskih pobunjenika
- od 30. lipnja 1945. do 2. ožujka 1946.”, str. 609.-610., 617.-618.
- [53] Usp. primjerice: Kurt W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, München - Bielefeld, 1962., Bielefeld, 1976.; Erich Kern, *Verbrechen am deutschen Volk. Eine Dokumentation alliierter Graumsamkeiten*, Preuss. Oldendorf, 1964., str. 238.-244. [poglavlje: “Das Gefangenennassaker 1945”]; Heinz Navratil, *Die deutschen Nachkriegsverluste unter Vertreibern, Gefangenen und Verschleppten*, München - Berlin, 1988., str. 38.-39.; *Völkermord der Tito-Partisanen 1944-1948. Der Vernichtung der altösterreichischen Deutschen Volksgruppe in Jugoslawien und die Massaker an Kroaten und Slowenen. Dokumentation*, Graz, 1991., str. 236.-255. [poglavlje: “Deutsche Kriegsgefangene”]; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band II, *Erlebnisberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944-1948*, str. 977.-1024. ili *Weißbuch der Deutschen aus Jugoslawien. Erlebnisberichte 1944-1948*, str. 977.-1024. [poglavlje: “Verbrechen an unseren Kriegsgefangenen”]; Vladimir Geiger, *Nestanak folksdojčera*, Zagreb, 1997., str. 59.-66. [poglavlje: “Kako se postupalo s Nijemicima zarobljenicima u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata”]; Zdravko Dizdar, Vladimir Geiger, Milan Pojić, Mate Rupić (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonski Brod, 2005.*, Zagreb, 2009., Vladimir Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, Slavonski Brod, 2006.; Vladimir Geiger, Mate Rupić, Mario Kevo, Egon Kraljević, Zvonimir Despot (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, Slavonski Brod - Zagreb, 2008.; Mate Rupić, Vladimir Geiger (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Dalmacija*, Slavonski Brod - Zagreb, 2011. I tamo navedeni izvori i literatura.
- [54] Usp. K. W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 42., 254.; H. Navratil, *Die deutschen Nachkriegsverluste unter Vertreibern, Gefangenen und Verschleppten*, str. 38., 45.; R. Kaltenegger, *Operationszone “Adriatisches Küstenland”. Der Kampf um Triest, Istrien und Fiume 1944/45*, str. 308.; Gunnar Heinsohn, *Lexikon der Völkermorde*, Reinbeck bei Hamburg, 1999., str. 117. [natuknica: “Deutsche (O) / Kriegsgefangene in marxistisch-leninistischen Jugoslawien seit 1944”]; R. Kaltenegger, *Titos Kriegsgefangene. Folterlager, Hungermärsche und Schauprozesse*, str. 6.
- [55] The National Archives, Public Record Office, Kew, London, FO 371, - 78765, *En Clair, Political Distribution, From Belgrade to Foreign Office, Sir C. Peake, No. 83, 8th February, 1949. [...] Addressed to Foreign Office telegram No. 83 of 8th February repeated for information to Berlin and Vienna. Repatriation of prisoners of war from Yugoslavia; K. W. Böhme, Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 42.
- [56] Usp. A. Miletić (prir.), “Prilog proučavanju istorije Jugoslovenske narodne armije kroz izabrana dokumenta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita u svojstvu ministra narodne odbrane i vrhovnog komandanta Oružanih snaga FNRJ u periodu 1945-1956. godine”, str. 327.; J. Jareb, “Titove naredbe o hrvatskim ratnim zarobljenicima i uništavanju hrvatskih domovinskih pobunjenika od 30. lipnja 1945. do 2. ožujka 1946.”, str. 609.-610.
- [57] Usp. *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band II, *Erlebnisberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944-1948*, str. 1023. ili *Weißbuch der Deutschen aus Jugoslawien. Erlebnisberichte 1944-1948*, str. 1023. [poglavlje, odnosno iskaz: “Ein Bericht über die letzten Kriegstage der Division ‘Prinz Eugen’ und deren Auflösung - Josef Ziwey, Stefansfeld”].
- [58] Usp. Arhiv Jugoslavije, Beograd, 836, KMJ I - 5/2, - [Zahvala oslobođenih ratnih zarobljenika Nijemaca i Austrijanaca iz zarobljeničkog logora Bjelovar prije repatriiranja maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu, 23. svibnja 1948.] *An Marschall Tito, 118. Kriegsgefangenen-Lager Bjelovar, Bjelovar, am 23. Mai 1948, Marschall Tito! [...] Die Kriegsgefangenen des 118. Lagers in Bjelovar (Kroatien)*, - [Zahvala oslobođenih ratnih zarobljenika Nijemaca i Austrijanaca iz zarobljeničkog logora Turanj prije repatriiranja maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu, 27. svibnja 1948.] *Marschall Tito! [...] Tod dem Faschismus - Freiheit dem Volke!, Turanj*,

den 27.5.1948 Im Namen aller Kriegsgefangenen des 141. Lagers [...] i Arhiv Jugoslavije, Beograd, 836, KMJ I - 3-b/82, Dokumentacija u vezi sa oslobođanjem austrijskih ratnih zarobljenika i folksdjočera, 17.VII 1947. - 9.IX. 1952.; K. W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 278.; R. Kaltenegger, *Titos Kriegsgefangene. Folterlager, Hungermärsche und Schauprozesse*, str. 244.

[59] Usp. Arhiv Jugoslavije, Beograd, 50, fasc. 33, spis 64, - *Ministarstvo unutrašnjih poslova Federativne Narodne Republike Jugoslavije Str. pov. Broj 15, 21. januara 1947. Beograd, Vladi Federativne Narodne Republike Jugoslavije Generalnom sekretarijatu Beograd.*

[60] Usp. K. W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 278.; R. Kaltenegger, *Titos Kriegsgefangene. Folterlager, Hungermärsche und Schauprozesse*, str. 244.

[61] The National Archives, Public Record Office, Kew, London, FO 371, - 78765, *En Clair, Political Distribution, From Belgrade to Foreign Office, Sir C. Peake, No. 83, 8th February, 1949. [...] Addressed to Foreign Office telegram No. 83 of 8th February repeated for information to Berlin and Vienna. Repatriation of prisoners of war from Yugoslavia; K. W. Böhme, Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1941-1949*, Band I/1, str. 42.

[62] Usp. "Ukaz o ukidanju ratnog stanja sa Saveznom Republikom Austrijom", *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, god. VII, br. 4, Beograd, 17. siječnja 1951., str. 68.-69.; "Ukaz o ukidanju ratnog stanja sa Njemačkom", *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, god. VII, br. 35, Beograd, 1. kolovoza 1951., str. 1.

[63] Usp. Kurt W. Böhme, *Die deutschen Kriegsgefangenen in Jugoslawien 1949-1953*, Band I/2, München - Bielefeld, 1964., Bielefeld, 1976. I tamo navedeni izvori i literatura.

[64] Usp. Đorđe N. Lopičić, *Nemački ratni zločini 1941-1945. Presude jugoslovenskih vojnih sudova*, Beograd, 2009.; Jelena Đ. Lopičić-Jančić (prir.), *Ratni zločini nemačkih okupatora u Jugoslaviji 1941-1945. godine. Presude jugoslovenskih vojnih sudova*, Beograd, 2010. I tamo navedeni izvori i literatura. •

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NAŠAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svи brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svи brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svи brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svи brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOŠIĆ: Svećenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIC: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Usponene na godine tamovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.-1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti”, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora”, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn

OD BLEIBURGA DO VRŠCA (IV.)

Križni put hrvatskoga časnika Ante Čelana Gagana

Vezano za oduzimanje novca, otac je na jednom listiću papira zapisao imena časnika Hrvatske vojske i visinu oduzetih kuna iz njegove skupine, koje su predali partizanskim oficirima;

„Spisak oficira V.voda 2. čete III. bataljona koji su predali upravi logora kune za zamjenu u dinare Federativne Jugoslavije :

1. Dr. Dejan Đoković, kapetan, 3.000 kn
2. Dr. Vladimir Kovačević, kapetan, 10.000
3. Dr. Milivoj Velagić, potporučnik, 1.600
4. Kopajtić Stanko, potporučnik, 4.500
5. Petrović Miroslav, zastavnik, 8.000
6. Andrić Jerko, potporučnik, 21.000
7. Dizdarević Asim, kapetan, 85.000
8. Plesko Jakob, kapetan, 25.000
9. Ante Čelan, kapetan, 185.000
10. Ferić Matija, poručnik, 5.000
11. Marš Rudolf, poručnik, 143.000
12. Ravšl Ivan, poručnik, 46.000
13. Sokolić Julije, potporučnik, 52.000
14. Alispahić Hasan, zastavnik, 16.000

S V E G A: 604.600 kuna“

Nakon povratka iz logora u Maglaj, zanimljiv je bio i odgovor partizanskih vlasti na očev ponovljen zahtjev da mu se vrati novac. Trebao je novac za prehraniti obitelj. Naravno, novac mu ni tada niti ikada kasnije nisu vratili, nego su zbog te molbe pojačana šikaniranja prema njemu i našoj obitelji:

„Maglaj, 24. oktobra 1945.

... O b j a s n j e n j e :

Drug Ante Čelan treba da se direktno obrati na Komandu – Upravu – zarobljeničkog logora, koja mu je pomenuti novac i zadržala i da je pita što je sa tim novcem.

Tek u slučaju ako mu kune vrate, može se obratiti na Narodnu banku s obrazloženom molbom za naknadnu zamjenu okupacijskih novčanica kuna, kojoj molbi bi tada trebao da priloži sva dokumenta iz kojih bi se moglo vidjeti da u vrijeme zamjene zbilja nije bio u mogućnosti da ih zamijeni. Uz molbu nije potrebno da nam šalje i same kunske novčanice, pošto ćemo mi kad molbu primimo istu sproveсти na rješenje u Beograd, a tek kad primimo iz Beograda odgovor, izvijestit ćemo

Priredio:

Ante ČELAN GAGANIĆ

ga i pozvati da nam kunske novčanice poštom pošalje, ako mu naravno bude zamjena istih odobrena.

Prednje se dostavlja na znanje i ravnjenje.

**SMRT FAŠIZMU – SLOBODA
NARODU!“**

Uz potpise referenta i povjerenika udaren je cirilicom pečat s tekstom **SRESKI NARODNI ODBOR MAGLAJ**.

Zahvaljujući očevoj prirođenoj brižljivosti i urednosti, sačuvane su neke njegove stvarčice s križnog puta, a i općenito brojna dokumentacija iz vremena Nezavisne Države Hrvatske.

Tako je u našoj kući i danas pohranjen njegov ratni novčanik s velikim brojem vojnih i drugih osobnih dokumenata, nešto sitnih kunske novčanice, aluminijkska vojnička čaša za vodu i *porcija*, jedan slobmljen križić koji je otac našao na križnom putu, a ostala je i jedna mala potkovica – privjesak koju mu je napravio i darovao za sreću jedan prijatelj iz Maglaja uoči polaska u rat 1941. godine.

Amnestija i povratak kući

Pod neprestanim pritiscima i apelima hrvatskog pučanstva, Katoličke crkve i humanitarnih organizacija, jugoslavenske su komunističke vlasti ipak odlučile proglašiti amnestiju i ukinuti većinu koncentracijskih logora.

U zarobljeničkom logoru u Kovinu, na temelju *Ukaza AVNOJ-a o opštoj amnestiji i pomilovanju od 3.VIII.1945.*, otac je 8. kolovoza 1945. otpušten iz zarobljeništva. Dan kasnije, 9. kolovoza 1945., uručena mu je *Objava* kojom se, otpuštanjem iz zarobljeništva, ujedno upućuje u mjesto prebivališta u Maglaj, uz obvezu da se u roku od 24 sata javi nadležnoj narodnoj vlasti. U *Objavi* je navedeno da je zarobljen u svojstvu „nadzornika bašće“, jer je otac, nakon što je liječen u Zagrebu i bio na rehabilitaciji u Vinkovcima, u Oporavilištu satniji II. doknadne lovačke bojne od 20. kolovoza do 15. listopada 1944., pred sam kraj rata, 16. travnja 1945., odlukom Liečničkog nadpovjerenstva oružanih snaga u Zagrebu upućen u 16. pješački zdrug Dobojski pri 15. hrvatskoj diviziji. Kad su započele završne borbe i zbog strateškog uzmaka donesena zapovijed o općem povlačenju Hrvatske vojske

Iskaznica Vere Čelan o putovanju Hrvatskim državnim željeznicama, Sarajevo 31.I.1944. godine

prema granici, radi zaštite i očekivanoga vojno-političkog saveza zapadnih zemalja, ponovno je povojničen te je kao domobrani satnik s ostalom vojskom i narodom krenuo uglavnom pješke prema slovensko-austrijskoj granici.

S navedenom *Objavom* došao je u Maglaj i prijavio se komunističkim vlastima, što su oni potvrdili na poleđini *Objave*: „*Prijavio se 13.VIII.1945.*“ Potpis ovlaštene osobe je nečitak a na pečatu cirilicom stoji *SRESKI NARODNI ODBOR*

MAGLAJ, a u sredini dominira velika zvezda petokraka.

Njegov povratak obitelji u Maglaj dobro se urezao u pamćenje njegovo, tada četiri i pol godišnjoj kćerkici Ani-Zori, koja se sjeća kako je trčala prema našem ocu i da je bio sav u droncima. A tetka Draga, majčina sestra, koja je u ratu ostala bez muža, kuće i igdje ičega, živjela je sa svojim jednoipolgodističnjim sinom Antonom s mojima u Maglaju, ispričala mi je kako je „*Gagan doša kući u donjin gaćan*“.

Prisjećam se očeve priče da nisu svi zarobljenici pušteni kući. Neki su ostali još neko vrijeme. To se vidi i po njegovim zabilješkama, jer otac je, a vjerojatno su i drugi tako radili, po izlasku iz logora pismeno dojavljivao obiteljima što je s određenim hrvatskim zarobljenicima. Iz listića notesa vidi se sadržaji nekih poruka namijenjenih zabrinutim obiteljima zarobljenika:

1. Za **Dejana Đokovića** napisati da je ostao u logoru, jer je bio sudac vojnoga suda,
2. **Sulejman Rak** ... (izbjeglio), Bosanski Novi,
3. **Čović Seki**,
4. **Tihomir Đoković**, Beograd, Generala Lašjanina 14,
5. **Ivan Ravšl**, poljoprivredni referent, Obrež br. 68, Središće ob / Dravi, Slovenija,
6. **Divna Lazić**, Visoko, da napiše žurno molbu preko OZN-e,

i druge izbjegle adrese i poruke.

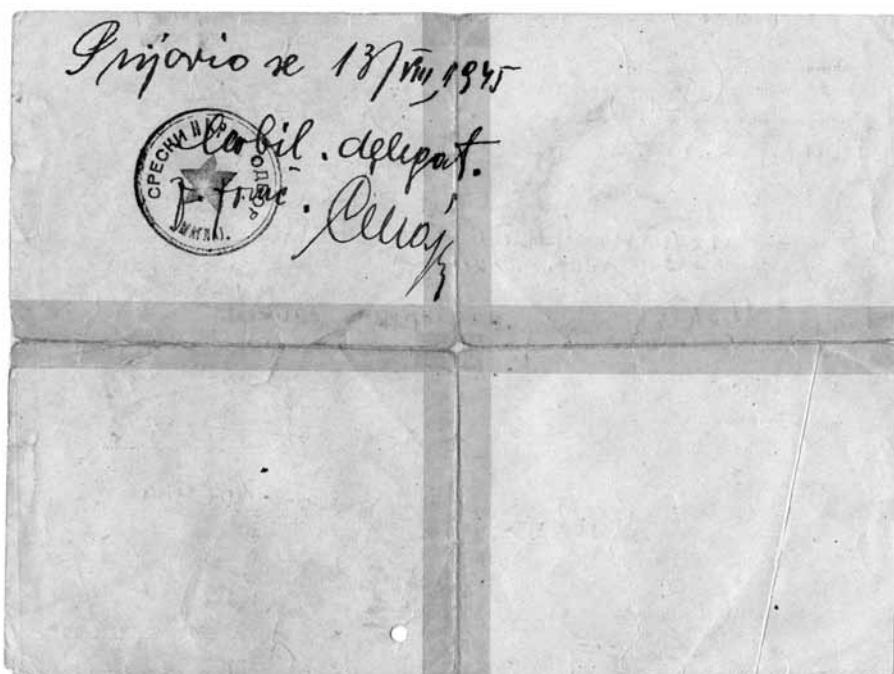
Poslije očeve smrti zamolio sam svoga strica **Luku Čelana** (1919.-2006.) da mi napiše riječ – dvije o mom ocu, pa mi on mi u svom pismu iz Rovinja, datiranom 14. prosinca 1995., između ostalog, piše:

„...Slomom Hrvatske vojske, tri – četiri mjeseca čekao sam i tražio po logorima ne ču li ugledati braću Gagana i Galu (Milu Čelana, 1911.- 1959.).

Blizu Bjelovara ugledao sam zarobljene Jozu Mustapića i Jaku (Jakova) Kolombana (Imočani, nap. A.Č.G.), htio im dati nešto kruha, a Jaku i poljubiti, i zamalo me nije ubio jedan partizan – Crnogorac.

Kako ih nisam mogao sresti, napisao sam molbu III. udarnoj diviziji Jugoslavenske vojske, da mi kažu o sudsbi moje braće. Odgovor je došao, pozvao me general i, uz male prijekore zbog kuraže što tražim braću iz poražene Hrvatske vojske, rekao mi je da se brat Mile (Gale) nalazi u logoru u Splitu, a brat Ante (Gagan) u logoru u Kovinu (Srbija).

Odmah sam se iz Đurđevca odlučio uputiti iz Zagreba u Kovin. Pred spomenikom banu Jelačiću sretom pok. **Dinka Štambaka** (Imočanina, književnika, nap. A.Č.G.) i eks popa **Perkušića**. Oni me pozdrave i pitaju gdje idem, a ja im odgovorim: „Iden tražit u Kovinu brata Gagana.“

“*Objava*” za Antu Čelana o otpuštanju iz zarobljeništva i prijava u mjesto prebivališta (Menglaj) – povodom amnestije, Kovin, 8.VIII.1945. godine

1. Ivan Ravšl
Obrež-ka. 68 polj. referent
in Spedisci ob/Dravi
Slovenija.

4) Kima Larri
Visoko
da napreč živo mesto
treba biti na lepa.

12 VIII 45 DMS
Vrnik
Dolnji Štorec
Dolnji Železniki
Dolnji Vojšček
Dolnji Mihaljevič - vodnik

7) Aljena Tokonca
napsat, da je osta-
logom, jer je bio Svetog.
Ting 3.0, ab
1.) Sulejman Rizvan
90. Hora
čavni Sez
Bos. 100
3) Tibor Toković
Geograd
General Lešjanina 14

Neki podatci o zarobljenim hrvatskim časnicima i vojnicima

*Uto mi se iza leđa, čitajući novine, javi
Gagan: „Ovde san, brate. Pustili su me iz
zarobljeništva.“*

Zamislj je bilo zadovoljstvo pri susretu braće nakon tolikih patnji i muka! ...“

Poslije rata otac je održavao kontakte sa svojim suborcima i supatnicima logorašima. Bili su to dirljivi susreti, ostali su vezani dugi niz godina dok ih bolest i starost nije shrvala, pa su jedan po jedan napuštali ovaj svijet.

Sjećam se jednog očeva susreta s jednim od njih. Bilo je to sedamdesetih godina, u doba Hrvatskoga proljeća 1971. godine. Tada sam bio sveučilištarac i otac me posjetio u Zagrebu.

Vjerojatno po već uglavljenom dogovoru, u Nikolićevoj ulici, našli smo se moj otac i prijatelj mu, domobranski pukovnik **Romano**. Šram i ja. Sjedili smo u restoranu „Vinodol“ i častili se, a ja sam slušao ganutljiv razgovor o njihovim ratnim vremenima, i o tadašnjem aktualnom političkom stanju – ponovnom buđenju hrvatskoga naroda. Još mi odzvaničaju riječi

koje je gospodin Šram u tom razgovoru
meni uputio:

„Mi smo onda nastojali, a i uspjeli smo u nepovoljnim uvjetima stvoriti i održati četiri i pol godine Nezavisnu Državu Hrvatsku. Nismo mogli izbjegći tragičan kraj, tu mislim na one koji su poput Vašeg oca, mene i brojnih drugih hrvatskih vojnika zdušno odazvali pozivu Domovine i, ostanjući joj dosljedni, dijelili s njom svaki tren njenoga života.

Žao bi mi bilo da se mlađi naraštaji s tim bolje ne upoznaju, da s nama ne umre i istina o jednom časnom vremenu hrvatskoga naroda.

Sada ste vi mladi opet oživjeli ostvare-nje ideje o samostalnoj i suverenoj hrvatskoj državi. Mi stariji ćemo vam pomoći koliko možemo, ali znajte, skupo ćemo platiti cijenu naše slobode.“

Gospodin Šram je imao pravo: sedamdesetprva je ugušena, a dvadesetak godina poslije, ostvarenje neovisne hrvatske države – Republike Hrvatske krvlju je

plaćeno. Sloboda se ne servira na tanjuru, nego se krylu stjeće i brani.

Oca je posebno pogađala bolna sudbina hrvatskih vojnika koji su uspjeli probiti neprijateljski obruč i skloniti se negdje po Europi i drugim kontinentima. S nekim je održavao veze povjerljivim tajnim kanalima. Mnogi su pobijeni i umrli u emigraciji a da se nikada smjeli vratiti u svoju rodnu grudu i ostaviti kosti među svojim najbližima. O jednoj takvoj, meni poznatoj nesretnoj kobi hrvatskoga vojnika u prisilnoj emigraciji, usudio sam se kao vicematurant napisati jednu pjesmu 1966. godine.

TAMNE SJENE

Dogorijevaju svjećice usamljenog starca:
Na ispaćeno tijelo spuštaju se tamne
sjene.

Svijet napušta vječni vojnik slobode,
S njim odlazi ljubav krvlju zalivena ...

Zbogom, lučonošo istine; zbogom,
hrvatski sine,
Počivaj daleko od svoje tužne Majke!

I tako, otac se nakon četverogodišnjega ratovanja, sloma Nezavisne Države Hrvatske i zarobljavanja, potom neopisive užasne tromjesečne kalvarije, preživjevši trideset i šest partizanskih zarobljeničkih logora, zatim amnestijom – na temelju koje je izdana *Objava o puštanju iz zarobljeništva* – vratio 9. kolovoza 1945. kući u Maglaj.

A u Maglaju su ga čekale mnoge druge nevolje. Izgubio je posao, nije imao pravo glasa, jer je bio časnik Hrvatske vojske i ratni zarobljenik, iako je petnaestak godina bio ugledni agronom u Bosni. Budući da je rođen u Imotskom, službeno je prebačen u ondašnju Federalnu Hrvatsku da joj bude na raspolaganju kao stručna osoba. K tome, na njegovo inzistiranje, zbog vidno narušenoga zdravlja, pregledan je

pred jugoslavenskom Vojnom liječničkom komisijom i ocjenjen nesposobnim za vojnu službu pa je tako izbjegao prisilno mobiliziranje u Jugoslavensku armiju.

Silom prilika napustio je dragu mu Bosnu i sa svojom obitelji, ne gubeći vjeru u Boga i život, započeo je novi, isto tako častan put – kako njegov, tako i cijele naše obitelji. Sve do zadnjeg dana svoga prijegornog života, dostoјanstveno je nosio nesretnu kob, kako svoju, tako i svoje voljene, izravnjene Domovine. Iz obzirnosti je izbjegavao razgovor o ratu, nikoga nije htio opterećivati tim bolnim danima. Toličih se smrti nagledao, a i sam joj je stalno gledao u oči. Često su mu se, naročito po noći, javljale užasne slike pokolja i mučenja na križnom putu i komunističkim koncentracijskim logorima.

Uskrsnuće neovisne Republike Hrvatske emotivno je doživio, međutim, duboko ga je potresla srpska, odnosno, komunističko-jugoslavenska agresija na Hrvatsku popraćena ubijanjima nedužnog pučanstva, razaranjima gradova i sela, paležom, pljačkom ... Hrvatska je opet na pravdi Boga krvarila, prokravavile su i očeve ionako nezacijeljene rane.

Napustio je ovaj svijet u jeku Domovinskoga rata, 28. siječnja 1994. godine.

U Crkvi svetoga Frane u Imotskom, od njega se toplim riječima oprostio predvoditelj sprovodne svete mise **fra Vjeko Vrčić** (1914.), koji je kao prijatelj i mještanin ocrtao njegov životni put. Evocirajući uspomene na nj, spomenuo je jedan dogadjaj iz početka 1946., u vrijeme kada

Jedina zajednička fotografija obitelji Čelan.

Slijeva: kći Ana – Zora, Ante – Gagan, majka Veronika (rod. Poštenjak) i ispred njih sin Ante – Gaganić i kći Marija – Božana, Imotski, u Gaju, u proljeće 1954. godine

Posljednja zajednička fotografija Ante Čelana Gagana u obiteljskom okruženju prigodom krštenja njegova najmlađeg unuka Vatroslava u Imotskom, u svibnju 1993. godine. Slijeva: Ante – Gagan, nevjestin otac Mijo Karoglan, nevjestina majka Mila – Danica, nevesta Zorana s djetetom Vatroslavom u naručju, sin Ante – Gaganić, i ispred njih unuk Antonija i unuk Višeslav

Ante Čelan Gagan (1910.-1994.)

su obojica službovali u Metkoviću: otac kao agronom, a fra Vjeko kao svećenik.

Bilo je vrijeme blagdana Sveta tri kralja - blagoslova kuća i fra Vjeko je došao u posjet u naš stan da obavi vjerski obred, pa da malo „pročakulaju“ i počaste se. Poslije nekoliko minuta, pokuca na vrata portir (jer je to bila upravna zgrada duhanske stanice) i reče ocu da ga treba žurno treba pročelnik Odsjeka poljoprivrede **Roko Jelčić zvani Ročina**. Otac ode Jelčiću, a ovaj mu odmah povиšenim glasom, arrogantno s vrata:

„Kako možete svećenika primati u kuću, neka smjesta otide!“

„Ne, svećenik je došao k meni da blagoslovu kuću, on je moj prijatelj, moj gost, i dok je mene, nitko ga ne će istjerati iz moje kuće!“

A nije tada bilo lako biti vjernik i Hrvat, pogotovo Gaganu – domobranskom časniku i vojnom zarobljeniku. Na nje-

mu i sličima počivala je katolička vjera i hrvatstvo u Bosni, u ratu i poslije rata,

IMOTSKI Pokopan Ante Čelan (Gagan)

IMOTSKI — U subotu poslije podne u Imotskom je na gradskom groblju gospa od Andela pokopan Ante Čelan (Gagan) sudionik blaiburske kalvarije i jedan od najpoznatijih i najpriznatijih poljoprivrednih stručnjaka u Imotskom. Ovaј vrijedni i marljivi čovjek cijeli svoj radni vijek posvetio je poljoprivredi i voćarstvu na cijelom području Dalmacije a svoj najupečatljiviji rad upravo je dao svom rodnom Imotskom. B.C.

„SLOBODNA DALMACIJA“
SPLIT, 30. I. 1994.

gdje god je službovao. Uvijek se na nj u svakom smislu moglo osloniti“, zaključio je u oproštajnom govoru fra Vjeko. Napokon, 5. kolovoza 1995., jedinstveni je hrvatski narod u obrambenom ratu izvojevao veličanstvenu pobjedu protiv moćne Jugoslavenske armije. Bila je to i ostatak će i pobjeda svih Hrvata, koji su kroz svoju burnu višestoljetnu povijest živili, patili i umirali za slobodnu i neovisnu Državu Hrvatsku.

Bez križa nema ni pobjede ni uskrsnica!

Oč. broj: B-344

POSJEDOVNI LIST

Predsjedništvo Društva bivših vojnika regularne hrvatske vojske na temelju članka 19. Statuta društva prigodom obilježavanja pedesete obljetnice Bleiburga i "Križnih puteva" 1945. godine

PODJELOJE POSMRTO SPOMEN ZNAK SUDIONIKA BLEIBURGA I "KRIŽNOG PUTEA" 1945.

Gospodinu: ČELAN (Ante) ANTI
s pravom nošenja sin ANTE ČELAN

sudioniku Hrvatskih Oružanih Snaga 1941. 1945. koj je ne svojom voljom, a najmanje svojom krivnjom prošao pakao Bleiburga i "Križnog puta", te polastoljetnu Golgotu sa etiketom "Narodnog neprijatelja". Ujedno ovaj spomen znak neka bude sjećanje na sve žrtve pokolja 15.05.1945. u Bleiburgu, "Križnom putu" i nizu znanih i neznanih stratišta.

Spomen znak SUDIONIKA BLEIBURGA I "KRIŽNOG PUTEA" može nositi samo onaj član DBVRHV-e kojem je izdana ova isprava.

ZA HRVATSKU I DOM!

U Zagrebu, 28. 07. 1997.

PREDSEDNIK
dipl. iur. Dragutin Pavlin

Posmrtni spomen znak sudionika Bleiburga i „Križnog puta“ 1945.,
Zagreb, 28.VII.1997. godine

PORATNA SASLUŠANJA HRVATSKIH DRŽAVNIH DUŽNOSNIKA (I.)

ZAPISNIK O SASLUŠANJU ZDENKA BAŽEKOVIĆA (I.)

U historiografskoj se literaturi i publicistici nerijetko spominju i citiraju fragmenti zapisnika o saslušanju hrvatskih državnih dužnosnika koji su 1945. i kasnije pali u ruke jugoslavenskim vlastima odnosno „istražni elaborati“ koje su oni morali staviti prema unaprijed pripremljenim pitanjima. Neki od tih materijala priređeni su kao vrijedne knjige (tako je, primjerice, povjesničar **dr. Trpimir Macan** priredio istražni elaborat **Tias Mortigije**), neki su objavljeni površno, nekritično i tendenciozno (kao što je bivši partijski dužnosnik **Petar Požar** objavio dijelove zapisnika i istražnih elaborata generala **Ante Moškova** koje je on potpisao u vrijeme kad je – kako su na stranicama ovoga mjeseca svjedočili suvremenici – ispod vrata njegove čelije tekla krv), ali je većina i dalje ostala neobjavljena.

Zato smo odlučili pokrenuti ciklus u kojem će biti objavljivani ti dokumenti. Započinjemo istražnim elaboratom **Zdenka Blažekovića**, preslik kojega se nalazi u obiteljskoj pismohrani, dok je izvornik pohranjen u beogradskome Vojnom arhivu (bivšemu Vojnoistorijskom arhivu). Priredio ga je njegov sin, **Goran Ante Blažeković**. Obitelj raspolaže zapisnikom koji je prepisan pisaćim strojem, a na njemu nema potpisa Zdenka Blažekovića, iako je na pojedinim mjestima naznačeno da je on – izgleda – potpisani. Vjerojatno su se uslijed toga prepisivanja u zapisniku potkrale mjestimične pogreške. One ovdje nisu dirane, osim što je ispravljeno nekoliko očitih tipkarskih pogrešaka. Sve druge intervencije naznačene su u uglatim zagradama. Razumljivo, neke shematske prikaze je trebalo prilagoditi trostupačnom prijelomu našega lista, ali ni tu nisu poduzete nikakve sadržajne izmjene. (Ur.)

*

ZAPISNIK

o saslušanju Blažeković Zdenka, sin pok. Milana i majke Kamile rodj. Taborški, student tehnike, rodjen 23.IX.1915 u Bihaću, zavičajan u Zagrebu, prijašnji stan: Bauerova 28/I. kat lijevo. Hrvat, drž.

FNRJ, oženjen sa Blaženom Blažeković rođ. Hećimović – otac dvoje djece, jedno od dvije i pol godine, a drugo od 4 godine, žena je ostala u Salzburgu, dočim dječa se nalaze kod punice Ljudmile udova Hećimović, Jurjevska br. 23, bez imetka, pismen sa svršenim tehničkim fakultetom bez diplomskog ispita, bivšu Jugoslavensku vojsku nije služio, za bivše Jugosla-

sa zadnjom udjeljom u jednom ustaškom zdrugu u blizini Zagreba. Nije mi poznato je li živ i gdje se nalazi, zatim brat Dr. Milan pravnik, sada se nalazi u logoru Salzburgu, za NDH bio II. tajnik poslanstva u Berlinu. Moja žena Blažena apsolvent filozofskog fakulteta u Zagrebu, po udaji kućanica, stara 28 godina, nije zauzimala nikakve položaje za NDH, ostavio sam je u Salzburgu. Sin Goran i kći Drina nalaze se u Zagrebu kod punice u Jurjevskoj 23.

Zdenko Blažeković za vrijeme
Nezavisne Države Hrvatske

vije nije osudjivan, sada u istražnom zatvoru, nakon što mu je predložen predmet uredovanja i pozvan da da svoju obranu, iskazuje:

Upozoren da na postavljena pitanja govoriti istinu, kao i na posljedice odgovornosti u slučaju davanja lažnih podataka.

Zdenko Blažeković v.r.

Rodbina: otac Milan umro 1946 u logoru St. Gradiška. Bio prokurista Osječke tvornice šećera i načelnik vlade u miru. Majka Kamila stara 58 godina, kućanica, sada se nalazi u Osijeku, Hutlerova br. 14, brat ing. Boris po struci ing. strojarstva, za bivše Jugoslavije i za NDH bio upravitelj Pogona gradskih ciglana u Zagrebu, bio domobranski rezervni poručnik

Rodjen sam 23.IX.1915 u Bihaću, gdje mi je otac bio okružnik odnosno veliki župan. Iz Bihaća smo preselili u Sarajevo, gdje sam polazio prva dva razreda pučke škole. Iz Sarajeva smo 1924 preselili u Osijek, gdje sam završio pučku školu, a zatim 8. razreda gimnazije, gdje sam i maturirao. 1934 godine. U to vrijeme moja politička orientacija bila je bez naročitog obilježja Hrvatska. 1933 t.j. kao svršeni sedmoškolac bio sam prvi puta uhapšen i osudjen na osam dana zatvora, radi pjevanja pjesme „Oj Hrvati jošte živi“. Jasno je da je taj zatvor dao političko obilježje i mojoj osobi kako je to u ono doba bilo. 1934 upisao sam se na tehnički fakultet u Zagrebu /gradjevinarski odsjek/, te sam već iste godine bio tajnik udruženja slušača tehničkog fakulteta. Te iste godino bio sam isprebijan od policijskih organa prigodom demonstracija koje su protiv rektora vodili jugoфаistički studenti tkzv. jačevci [jačevci], JAK – Jugoslavenska akademika čitaonica, op. G. A. B]. 1935 bio sam uhićen po drugi puta i osudjen na 5 dana zatvora, radi manifestacija Hrvatskih studenata u narodnom kazalištu u Zagrebu prigodom stogodišnjice Hrvatske riječi u Hrvatskom kazalištu[,] čega proslavu je policija bila zabranila. 1936 na udruženju slušača tehničkog fakulteta vršio sam dužnost potpredsjednika, te sam iste godine u ljetu bio u Korčuli zatvoren po žandarmiji kojom sam prilikom bio teško zlostavljan i mučen, te sam od posljedica toga zlostavljanja izgubivši potpuno zdravlje dugo bolovao i još danas bolujem. Tom sam prilikom predan sudu za zaštitu države u Dubrovniku, ali je kasnije cijeli pred-

met bio prebačen u Zagreb, dok je 1938 moj proces pao pod amnestiju, te sam na taj način bio oslobođen od suda odležavši u policijskom zatvoru 25 dana. 1935 bio sam član Hrvatskog akademskog društva „August Šenoa“, ali sam iste godine istupio, jer se nisam slagao sa idejama u tom društvu. 1936 bio sam vrlo kratko vrijeme član Sveučilišne organizacije HSS, no i tu sam istupio radi neslaganja sa principima rada. U oba slučaja razlog moga istupanja je bio sustav rada i ideja, koje su imale potpuno dnevno političko obilježje s kojim se radom ja nisam slagao. Kroz vrijeme moga studija sudjelovao sam u političkim studentskim borbama, no međutim od 1937 je to moje sudjelovanje prestalo radi bolesti, a iz načelnih razloga. 1939 postao sam opet član HAD „August Šenoa“, gdje nisam vršio nikakvu funkciju, te sam iste godine negdje u jesen stupio u ustašku organizaciju.

Prisegu sam položio na ruke Božidara Cerovskog negdje početkom 1940 ili koncem 1939. Kao član ustaške organizacije nisam imao nikakvih dužnosti dok nije bio od vlasti zabranjen rad HAD „Augustu Šenoi“, jer je tada osnovan ilegalno ustaški sveučilišni stožer, koji je imao funkciju da okupi nacionalističke snage nad sveučilištem i da ih drži pripravne za slučaj sloma bivše Jugoslavije obrisi čega su se tada već nazrjevali. Pošto sam ja u nazad par godina bio politički neaktivan a i policija me od 1938 nije više posjećivala, to sam na sastanku tada vodećih nacionalista sa fakulteta bio izabran za stožernika ustaškog sveučilišnog stožera. Sam rad ustaškog sveučilišnog stožera bio je skoro isključivo sa tendencijom da se održe na okupu nacionalističke snage na sveučilištu, te se je izbjegavao svaki bučni i vidljivi rad kako nebi došla u opasnost organizacija. Tako se je i djelatnost samo stanovitoga broja članova ustaškog sveučilišnog stožera sastojala iz promicanja ilegalne štampe koja je bila sva u vezi sa stanjem u bivšoj Jugoslaviji, dok nije bilo nikakvih drugih akcija. U to doba sam bio u vezi sa Slavkom Kvaternikom[,] kasnijim maršalom NDH, koji je i inspirirao takav način neagresivnog rada, jer je osobno protivnik terorističkih čina tako da se u tome pravcu i kretao rad ustaškog sveučilišnog stožera. 1940 u jesen saznao sam da su funkcioneri sveučilišne organizacije HSS predali policiji popis od nekih 200

ZAPISNIK

O saslušanju Blažeković Zdenka, sin pok. Milana i majke Kamile rodj. Taborski, student tehnike, rođen 23.IX.1915 u Bihaću, zavičajan u Zagrebu, prijašnji stan: Bauerova 28/I., kat lijevo, Hrvat, drž. FNRJ, oženjen sa Blaženom Blažeković rodj. Hećimović – otac dvoje djece, jedno od dvije i pol godine, a drugo od 4 godine, žena je ostala u Salzburgu, dočin djece se nalaze kod punice Ljudmila udova Hećimović, Jurjevska br. 23, bez imetka, pisan sa svršenim tehničkim fakultetom bez diplomskog ispita, bivši Jugoslavensku vojsku nije služio, za bivše Jugoslavije nije osudjen, sada u istražnom zatvoru, nakon što mu je predviđen predmet uređovanja i pozvan da za svoju obranu, iskazuje:

Upozorenje da na postavljena pitanja govori istinu, kao i na posljedice odgovornosti u slučaju davanja lažnih podataka.
Zdenko Blažeković v.r.

Rodbina: otac Milan umro 1946 u logoru St. Gradiška. Bio prokurista Osječke tvornice šećera i načelnik vlaste u miru. Majka Kamila stara 58 godina, kućanica, sada se nalazi u Osijeku, Hutierova br. 14, brat ing. Pavao po struci eng. strojarstvo, za bivše Jugoslavije i za NDH bio upravitelj Pogona gradskih ciglana u Zagrebu, bio domobranski rezervni pojačnik sa zadnjom udjeljom u jednom ustankom zdrugu u blizini Zagreba. Nije mi poznato je li živ i gdje se nalazi, zatim brat Dr. Milan pr. vnik, sada se nalazi u logoru Salzburgu, za NDH bio II. tajnik poslanstva u Berlinu. Moja žena Blažena absolvent filozofskog fakulteta u Zagrebu, po udjeli kućanica, star. 28 godina, nije zauzimala nikakve položaje za NDH, ostavio sam je u Salzburgu. Sin Goran i kći Drina nalaze se u Zagrebu kod punice u Jurjevskoj 23.

Rodjen sam 23.IX.1915 u Bihaću, gdje mi je otac bio okružnik odnosno veliki župan. Iz Bihaća smo preselili u Sarajevo, gdje sam polazio prva dva razreda ručne škole. Iz Sarajeva smo 1928 preselili u Osijek, gdje sam završio ručku školu, a zatim 8. razreda gimnazije, gdje sam i maturirao. 1934 godine. U to vrijeme moja politička orijentacija bila je bez naročitog ohiljeja Hrvatska. 1935. š.j. kao svršeni srednjoškolac bio sam prvi puta uhapšen i osuđen na osam dana zatvora, radi plavljena pjesme "Oj Hrvati jošte livo". Jasno je da je taj zatvor bio političko obilježje i mojoj osobi kako je to u ono doba bilo. 1934. ujedno sam se na tehnički fakultet u Zagrebu /gradjevinski odjek/, te sam već iste godine bio član udruženja studenata tehničkog fakulteta. Te iste godine bio sam ispredoran od policijskih organa prigodom demonstracije koja je protiv rektora vodili jugofašistički studenti tkzv. jačevci. 1935. bio sam ubišen po dragi putu i osuđen na 5 dana zatvora, radi manifestacije Hrvatskih studenata u narodnom kazalištu u Zagrebu prigodom stogodišnjice Hrvatske riječi u Hrvatskom kazalištu čega proslavu je policija bila zabranila. 1936. na udruženju studenata tehničkog fakulteta vratio sam dužnost potpredsjednika, te sam iste godine u ljetu bio u Korčuli zatvoren po unaznenjeri kojom sam prilikom bio teško zlostavljan i mazan, te sam u posljedica toga zlostavljanja izgubivši potpuno sdr vlijje dugi bolovno i još duman bolujem. Tom sam prilikom predan smuč za zaštiti države u Dubrovniku, ali je kušnje cijeli premet bio prouđen u Zagreb, dok je 1936. moj proces bio pod amnestiju, te sam na taj način bio oslobođen u suds. objektivi u policijskom zatvoru 25 dana. 1935. bio sam član Hrvatskog akademskog društva "August Šenoa", ali sam iste godine istupio, jer se nisam sljedio idejama u tom društvu. 1936. bio sam vrlo kratko vrijeme član sveučilišne organizacije HSS, no i tu sam istupio radi neslaganja sa prisutnim redom. U oba slučaja i zlog mogu istupanja je bio sustav rada i ideje, koje su imale potpuno dnevno političko obilježje s kojim se radi u sastavu sličnoj skupine. U to vrijeme moja studija sudjelovanje sam u političkim studentičkim borbama, no međutim od 1937. je to moje sudjelovanje prestalo i u to doba, u izmisljene i zlog. 1939. postao sam opet član HAD "August Šenoa", gdje nisam vršio nikakvu funkciju, te sam iste godine negdje u jesen stupio u ustašku organizaciju.

Zdenko Blažeković v.r.

Faksimil zapisnika o Blažekovićevu saslušanju

sveučilištaraca nacionalista, koje trebalo uhititi i zatvoriti, kako sam saznao da sam i ja na tome popisu, to sam kao i mnogi ostali napustio svoj stan i do sloma Jugoslavije ilegalno živio što u Zagrebu što u Osijeku. Prigodom pretresa u mome stanu koje je izvršila policija u Zagrebu ista mi je oduzela moje osobne dokumente, kao i indeks da me se zaprijeći u eventualno[m] nastavku studija. Zato [Za to] vrijeme dok sam ilegalno živio[,] izgubio sam vezu sa Kvaternikom dok sam u pitanjima ustaškog sveučilišnog stožera se sastao svega

dva puta sa studentom tehnike Frankopanom Fržopom i Jurajem Haraminčićem. Tom prilikom sam saznao da se organizacija nalazi na okupu i da dalje ilegalno postoji u stavu čekanja predstojećih političkih dogadjaja. U tom stanju čekanja sam dočekao proglašenje NDH.

Gdje ste se nalazili u momentu napada Njemačke na Jugoslaviju, te kakova je bila vaša uloga u proglašenju NDH?

U momentu napada Njemačke na Jugoslaviju nalazio sam se u Zagrebu, gdje sam čekao razvoj ratnih operacija. 10.IV.1941

oko 3 sata nalazio sam se u posjetima kod svoje zaručnice današnje moje žene Blažene Hećimović u Jurjevskoj 23, gdje se takodje nalazio i njezin tetak direktor gimnazije sa Sušaka sa svojom familijom., koji je dan prije došao u Zagreb radi ratnih operacija koje su se vodile u blizini Sušaka, te je isti pošavši od kuće vratio se ubrzo natrag, donio vijest da su Njemci na Jelačićevom trgu. Ja sam tada sišao niz Dugu ulicu na Jelačićev trg gdje sam video motorizirane odrede njemačke vojske koji su dolazili iz Jurišiceve ulice i odlazili niz Ilicu. Takodje sam video i vojnike bivše Jugoslavenske vojske koji su pobacavši kape lunjali po ulicama. Pošto mi je bilo jasno da je ulaskom njemačkih četa u Zagreb tako nenadano slomljen i obranbeni pojas bivše Jugoslavenske vojske, to sam jasno zaključio da je nastala i nova situacija u zemlji. Na ulici sam čuo da je proglašena NDH, te sam se uputio u Radišinu zadrugu, gdje sam mislio naći Slavka Kvaternika te se dati obavjestiti o nastaloj situaciji. Medjutim njega tamo nije bilo nego sam tamo našao Dr. Mladena Lorkovića i Dr. Milovana Žanića, koji su me obavjestili da je proglašena NDH, te mi je Dr. Milovan Žanić rekao da odem u prostorije „Uzdanice“ Ilica 10, te da tamo izvjesimo Hrvatsku zastavu.

Ja sam odmah otisao i našao jednoga stražara Gradske policije /Srbina/, koji je pred zapečaćenim prostorijama držao

stražu. Isti se je dosta uzbudjeno pitao što će on sada, našto sam mu ja rekao da više nije tamo potreban nego pošto je policajac neka ode svojim prepostavljenima na policiju. On je otisao rekavši mi usput da on nema ključeva od prostorija. Pošto nisam na silu htio otvarati vrata, to sam se ponovo vratio do Dr. Žanića tražeći od njega ključeve našto mi je on rekao da ih nema nego da na silu otvorim vrata. Kad sam se vratio ponovo u Ilicu 10, već je u prostorijama „Uzdanice“ bilo dosta veliki broj ljudi i tamo sam saznao da je uspostavljen u tim prostorijama neki provizorni ustaški stan, gdje sam bio pre[d]stavljen majoru Ćirilu Čudini, koji je tamo navodno po samom Kvaterniku bio postavljen za šefa te ustanove. Njega od prije nisam ni po imenu poznavao. On mi je dao u dužnost da vodim brigu o već postavljenim stražama pred nekim tvornicama i o nekim djelovima grada, koje su straže imale dužnost da spriječe eventualnu pljačku. Moja pak dužnost je bila voditi brigu o izmjeni tih straža i njihovog snabdjevanja hranom.

Tu sam dužnost vršio do 12. travnja dok sam 13. travnja bio zaposlen u jednom improviziranom uredu toga ustaškog stanu, gdje sam bio zaposlen kod izdavanja nekih propusnica koje su bile potrebne prema propisima novih policijskih vlasti. Iste propusnice bile su potrebne za slobodno kretanje izvan redarstvenog sata i ulaska u državne ustanove. 14.IV. obavje-

šten sam da sam odredjen u ured tako zvanog Glavnog ustaškog na[d]zora, koji je bio postavljen po maršalu Kvaterniku sa ciljem da bude u to prelazno vrijeme nadzorni i informativni ured u slučaju nepravilnosti koje bi se dešavale. Taj ured je bio par dana u prostorijama bivše Komande grada Zagreba u Gornjem gradu mislim Jezuitski trg, a zatim me preselio u Jurišicevu 1[,] u prostorije trgovачke komore odakle se opet nakon par dana preselio u par školskih prostorija gimnazije kod Krešimirovog trga. U tome uredu imao sam dužnost jedno vrijeme izdavanja propusnica za noćno kretanje, zatim davanje informacija strankama u svim mogućim slučajevima kao na pr. upute na koju da se oblast obrate u vezi sa penzijama, stambenim dozvolama i t.d. Zadnja mi je dužnost u tome uredu bila obići nekoja selu u okolini Zagreba, gdje su se pojavili neki samozvani ustaški funkcioneri, te sam sa jednim časnikom seljačke zaštite u sporazumu sa vidjenim seljacima i učiteljima razoružao te nazovi ustaše i predao vlast seoskim načelnicima ili osobama, koje su si sami postavili stanovnici dotičnoga selu da vrše do dalnjeg neku provizornu upravnu vlast.

Kroz to cijelo vrijeme nisam vršio faktičnu dužnost stožernika ustaškog sveučilišnog stožera, dok su u medjuvremenu ustaše sveučilištarci preuzeli stručne klubove i udruženja kojima su nadjeli ustaško ime, te takodje provizorno vodili organizaciju ustaškog sveučilišnog stožera. Pri koncu moga djelovanju u uredu Glavnog ustaškog nadzora koji je naskoro bio i dokinut dobio sam imenovanje za povjerenika u Glavnom ustaškom stanu za pitanja organizacije ustaša sveučilištaraca. Dva tri tjedna kasnije kada je početo provodjenje tehničkog organiziranja ustaškog pokreta dobio sam imenovanje za stožernika ustaškog sveučilišnog stožera, dok sam titulu povjerenika imao do godine 1943. Ova dva imenovanja sam dobio negdje do mjeseca jula 1941. Tek po dobivenim službenim imenovanjima preuzeo sam vodstvo ustaškog sveučilišnog stožera.

Kako je došlo do vašeg imenovanja za stožernika ustaškog sveučilišnog stožera?

Blažekovićeva posljednja fotografija – Salzburg, ljeto 1945., izbjeglički logor – s lijeva:
NN, Franjo Nevistić, Ljiljana Nevistić (Zdenkova sestrica), Zdenko Blažeković,
NN i Andelko Belić (brat hrvatskih isusovaca Predraga i Miljenka)

Ja osobno uopće nisam utjecao na to imenovanje, pa prema tome ne mogu točno kazati, koji su razlozi bili da sam baš ja imenovan stožernikom. Predm[mni] jevam da sam postavljen zbog toga, jer sam i u ilegalnom radu vršio tu dužnost, a osim toga bio sam jedan od najstarijih ustaša sveučilištaraca po životu, te su mjerodavni vjerojatno iz tih razloga odlučili o mojojem imenovanju, tim više što sam bio poznat, kao čovjek koji ne donosi odluke na prečac. Nije mi poznato tko je potpisao imenovanje[,] da li Pavelić ili Lorković.

Kakove ste mjere kao stožernik poduzeli prema „nepočudnim“ studentima. Tko je time rukovodio i odkuda je dobivena o tome direktiva?

Odbijam da sam ja osobno provodio neke akcije ili da sam bilo što radio na svoju ruku. Međutim u vezi sa progonima sveučilištaraca koji su smatrani tada nepočudnim elementima poznato mi je da su po tada izašlom rasnom zakonu bili onemogućeni u studiju studenti Židovi[,] dok je za studente Srbe koliko se sjećam donjelo Ministarstvo narodne prosvjete [Ministarstvo nastave – G. A. B.] odluku da se do dalnjega ne mogu upisivati. Međutim kako je bio kriterij za određivanje tko je Srbin vrlo rastezljiv, to se sjećam da su meni osobno došla dvojica ili trojica studenata, koji su bili prije pravoslavci, no prešli na katoličku vjeru, te sam kod tih slučajeva donio odluku prijedloga dok sam osobno smatrao da je ta cijela odredba na prečac donešena, te neznam u kojoj mjeri je imala uspjeha za naredbodavca.

Sjećam se i toga da je po traženju dužnosti sveučilišnih fakultetskih organizacija traženo da se na izvjesno vrijeme oduzme pravo upisivanja i polaganja ispita onim studentima Marksistima, koji su bili smatrani aktivnima propagatorima. Taj zahtjev su fakultetski logori obrazložili time da je uspostavom NDH, te od laskom oko 700 ustaša sveučilištaraca na razne dužnosti onemogućen pravilan rad ostatku ustaša sveučilištaraca na sveučilištu uslijed žive propagande studenata Marksista. Pravo prijedloga za uskraćivanje dozvole upisa i polaganja ispita imali su logornici fakultetske organizacije. Međutim kada sam bio upozoren od nekolice studenata, kojima je zabranjen upis[,] da se bez pravih razloga donose odluke, to sam oduzeo to pravo logornicima do-

Zdenko Blažeković i njegova buduća supruga Blažena u zagrebačkoj Jurjevskoj 23, prije 10. travnja 1941.

zvolivši upis i polaganje ispita onima koji su se došli pridružiti, te sam sam osobno to uzeo u ruke. Čini mi se da sam osobno potpisao tek dva tri prijedloga prije toga se dobro informiravši o slučaju dok sam veći broj tih prijedloga odbio, a nekima kojima je zabrana bila postavljena naknadno potpisao prijedlog za dozvolu. Te zabrane su imale važnost samo za jedan semestar. Sjećam se da je veći broj studenata Marksista kao i dvojica studenata od sveučilišne organizacije HSS / Vrsaljko/ bio uhapšen po organima redarstvenim vlastima medju kojima je bilo i ustaša sveučilištaraca koji su bili u službi redarstva, te sam u tom pitanju kao stožernik USS tražio od tadanjeg ministra unutrašnjih poslova Dr. Artukovića da se svi ti studenti bez razlike puste na slobodu, jer sam smatrao da [oni] za svoj rad prije NDH nemogu odgovarati, jer je nastala nova situacija.

Ministar Artuković je taj prijedlog spremno prihvatio, te znam da je veliki broj sveučilištaraca bio pušten na slobodu, dok je zadržan broj od cirka 20 ljudi na koje je redarstvo za javni red i sigurnost tvrdilo da ih nemože pustiti na slobodu, jer

su opasni po poredak u zemlji. Napominjem da ustaški sveučilišni stožer kao stožer nije vršio nikakva hapšenja, jer na to nije imao niti pravo, a pogotovo nefakultetske organizacije logori, koji po svom djelokrugu čak nisu imali pravo izravno ophoditi sa bilo kojim vlastima osim fakultetskim. Ako se je to u praksi možda i dogodilo, to je mogao neko učiniti samo na svoju ruku odnosno preći djelokrug dozvoljenog rada.

Što vam je poznato o radu sveučilišnog UNS-a, na čiju je inicijativu formirano i kakav je funkciju vršilo, te tko je njime rukovodio?

Za postojanje sveučilišnog UNS-a saznao sam tek kada me je referent UDB-e negdje u maju 1946 o tome pitao. Nije mi nikad bilo poznato da je postojao neki sveučilišni UNS. Da je postojao na ustaškoj nadzornoj službi odio za sveučilište i da je postojala [postojao] i po UNS-u postavljeni tajni policijski aparat na sveučilištu u to vjerujem, no bez ikakve moje osobne suradnje ili mog uticaja.

Kako je došlo do osnivanja XIII. jurisne satnije, u koju svrhu je organizirana i kakovi su zadaci pred nju postavljeni?

U ljetu 1941 htjela se je vojska useliti u dom u Runjaninovoј ulici. Ja sam kao stožernik tražio od vojnih vlasti da se to ne učini, jer je i onako bilo premalo studentskih domova, međutim vojska je to odbila s motivacijom da su preći [preči] interesi vojske za vrijeme rata nego nastanjanje sveučilištaraca. Da izigram to stanovište vojnih vlasti došao sam na ideju da pozovemo u vojsku one studente koji su se nalazili pri završetku studija tako da oni kao vojna jedinica nastanjena u studentskom domu odsluživajući svoj vojni rok završe studij, jer je bila NDH prijekra potreba stručnih sila tako da bi se jednim udarcem uspjelo u dva pravca, da apsolventi preko ferija završe studij i da im se jasno ubroji u vojni rok to služenje u vojsci. Sa mjerodavnim vojničkim faktorima sam dogovorio tu stvar s time da studenti pola dana vrše vojnu obuku, a pola dana da im ostane za učenje.

Za služenje u vojsci pod tim okolnostima prijavilo se oko 150 studenata najvećim dijelom apsolvenata, dok je kriterij za primanje bio samo taj da nije antidržavni elemenat, tako da je bio veliki broj studenata koji nisu bili ustaše. S vojničke strane je ta satnija dobila ime 13. jurišna s razloga što je u vrijeme formiranja te satnije negdje u Bosni stradala 13. ustaška satnija tako kod popunjavanja novo formirana satnija dobila ime rasformirane. S time u vezi stavio sam se u vezu sa sveučilišnim vlastima, zamolivši da sveučilišni profesori ostanu preko ferija u Zagrebu kako bi mogli ti studenti polagati ispite, a s obzirom nato što bi se održavali ispitni da to ne vrijedi samo za studente vojnike nego općenito za sve studente bez razlike, jer je to odgovaralo postavljenom cilju da se omogući studentima brži svršetak studija u čisto državnom interesu.

Medutim kada su ljudi došli pod vojničku vlast ja sam izgubio svaki uticaj na tu vojnu jedinicu tako da je ta satnija postala stražarska satnija, te je uslijed teške stražarske službe bilo studentima teško postići ono radi čega su stupili u vojsku, a ja i uz najbolju volju nisam mogao više pomoći, jer je vojska bila i previše tvrda da shvati moje proteste radi premaranja te satnije. Rezultat svega je bio da su se doista okoristili tom akcijom svi ostali studenti dok najmanje oni radi kojih je ta akcija poduzeta. Nije mi poznato da je ta satnija bila ikada u bilo kakvoj akciji, a

Blažeković govori, Osijek, 25. svibnja 1941. Lijevo se vidi profil njegova oca Milana (Emilijana), v. d. načelnika grada Osijeka.

rasformirana je negdje u kasnu jesen 1941. Na tu satniju je izvršen atentat bombama kojom prilikom je bilo ranjeno što teže što lakše 29 studenata vojnika negdje u ljetu 1941. Sjećam se da su neki od tih studenata kasnije se aktivirali u vojsci, neki nastavili u drugim jedinicama služenje vojnog roka, a neki pak po završetku studija bili namješteni po raznim ustanovama. Toliko mi je poznato o 13. jurišnoj satniji.

Po čijoj direktivi je vršeno prisilno upisivanje studenata u ustaški logor pojedinih fakulteta?

Dok još nije bio tehnički potpuno organiziran ustaški sveučilišni stožer, na nekim fakultetima su upisivani svi studenti

bez razlike u članstvo logora, ali jasno po njihovoј privoli, te su dobivali iskaznice sa natpisom: Ustaški logor N. N. sa ustaškim znakom, no nije mi poznato da je netko prisilno bio učlanjivan. Ja sam osobno stornirao taj način rada, te su kasnije takove iskaznice mogli dobivati samo oni koji su se smatrali članovima ustaškog pokreta. Medutim pošto je to u početku bio sve provizorij, to je bilo i raznih postupaka na pojedinim fakultetima t.j. nije to svuda jednako vodilo, a po slobodnom nahodjenju dužnosnika na pojedinim fakultetima.

Vi tvrdite da sa progonom studenata i sa sveučilišnim UNS-om niste imali nikakove veze, a na pokretnom prijekom sudu 1941. g. svojim iskazom teretili

ste grupu studenata antifašista VICKO RASPOR i ostali?

Negdje u jesen 1941 došao mi je u ured zapovjedništva ustaške mladeži Tomašićeva 1 jedan čovjek koga sam iz vidjenja poznavao još kao aktivni nogometničar, a imao je nadimak „Djumbus“, te ga znam kao drukera ili funkcionera športskog kluba „Gradjanski“. Isti me je plačući molio da mu spasim sina studenta prve godine koji je zatvoren i koji će doći pod prijeki sud u vezi sa odnosno kao član jedne komunističke petorke, koja je navodno bila djelatna u gradu Zagrebu. Dok je bio još kod mene nazvao je telefonski trgovac Slavko Prevendar upitavši me da li je Djumbus kod mene i usrdno me zamolivši da se zauzmem za njegovog sina, jer je isti dobar dečko koga je izdržavala šivanjem bolesna majka, jer taj isti Djumbus ništa ne privredjuje. „Djumbus“ mi je rekao da je majka dječakova odnosno njegova žena teško bolesna i da leži, te da će ju sigurno ubiti osuda njenog sina.

Meni se je sažalio taj slučaj, te sam odlučio pošto poto spasiti toga dječaka. Da uzmognem ući u sam slučaj, a pošto se radilo o petorici studenata sve listom prve godine, to sam iskoristio svoj položaj stožernika sveučilišnog stožera i zatražio od referenta UNS-a Ivekovića da ja smijem iste preslušati. Istu večer sam otisao u Djordjićevu 2 i preslušao svih pet okrivljenika bez primjene ikakvih prisilnih sredstava, te dobivši po njihovom sasvim

laganom priznanju uvidbu u cijeli slučaj[,] zaključio sam da se mogu čisto kao čovjek zauzeti za cijelu grupu, jer njihova krivica se sastojala po njihovom pripovjeđanju u tome što su djelili nekakve letake i sastajali se koliko se sjećam negdje na Kaptolu. Pošto sam već stvorio plan da tražim kao stožernik sveučilišnog stožera od prijekog suda da ih ne kazni nego da ih preda meni pri čemu sam mislio da ih upozorim kao stariji kolega da se više tim ne bave i tim likvidiram cijeli slučaj, to sam im rekao za vrijeme preslušanja da će im iskreno priznanje pomoći.

Sutra dan sam govorio sa jednim gospodinom od prijekog suda, a čini mi se da je to bio sam Dr. Vignjević [Vidnjević] komu sam obrazložio cijeli slučaj tražeći da optuženi budu oslobođeni, no on mi je rekao da je krivica ustanovljena, pa da uzmogne učiniti po mojoj želji da mora zato imati nekakvu moralnu podlogu t. j. njihovu mladu dob i iskreno priznanje na temelju kojeg bi mogao ustanoviti žaljenje optuženih za počinjena djela i na temelju toga ih oslobođiti. Ponovno sam ga upitao da li mogu sasvim sigurno nato računati našto mi je on odgovorio da nismo djeca i da mogu valjda vjerovati kad on to kaže. Sutra dan mi je opet došao navedeni Djumbus, a i brat optuženog Raspora me je zamolio da se zauzmem u tom slučaju, te sam Djumbusu rekao neka kaže advokatu da rekne optuženima, da i na sudu priznaju ono što su predamnom prznali

rekavši mu /Djumbusu/ da će mladići biti oslobođeni. Time sam smatrao da je stvar završena.

Medutim nakon izvjesnog vremena pozvan sam iz ureda na sud kao svjedok. Nisam znao točno s čime u vezi me pozivaju, no kako sam odmah došao srećo sam pred vratima velike dvorane sudnice rečenog Djumbusa i upitao ga, jer sam shvatio da se radi o njegovom sinu što je na stvari. On je bio vrlo zbumen i nešto nesuvliso govorio i u tom času sam bio pozvan od stražara u sudnicu. Našao sam se u dupko-punoj dvorani na mjestu za svjedoka. Prezvjeđnik suda me je upozorio da moram govoriti istinu i upitao me je da li su optuženi koji su sjedili na optuženičkoj klupi bili tučeni ili zlostavljeni da dadu priznanje. Mene je formalno zbumilo to pitanje, jer sam shvatio da se optuženi ne drže dogovorenoga i dao sam izjavu da su dali predamnom priznanje bez upotrebe bilo kakvih prisilnih sredstava. Nato je ustao meni nepoznati branitelj optuženih i zapitao me je jetko, a zašto su dali priznanje. Pošto sam se nalazio kao svjedok pred sudom, to sam i iskreno rekao[:] zato jer sam ja optuženima rekao da će im iskreno priznanje pomoći. Nato je branitelj uzviknuo: „Jasno je da će svatko prznati ako mu se obeća sloboda.“

Mene je cijeli slučaj veoma ogorčio, jer sam s namjerom da pomognem ljudima, iz čisto čovječanskih osjećaja ušao u cijelu stvar i konačno dospio pred punom sudnicom u jedan glup i komičan položaj. Prezvjeđnik suda mi je rekao da mogu ići. Kad sam izšao iz sudnice zatekao sam još zbumjenijeg Djumbusa komu sam predbacujući rekao: „Zašto su to dečki učinili.“ Medutim bilo mi je odmah jasno da je pokvarenoj osnovi kriv branitelj, te sam iako ogorčen cijelim slučajem pošto je u tom momentu bila pauza kod sudjenja otisao u sudačku sobu, gdje me dočekao prezvjeđnik suda i rekao mi: „Evo vam vaše zauzimanje i jeli vam to trebalo“. Ja sam unatoč toga njemu rekao da je [to] maslo branitelja i da ipak postupi onako kako smo utanačili. Nato mi je on rekao vidjećemo da li će se još šta dati učiniti. Ja sam mu još s nekoliko rečenica obrazlagao da je moguće postupiti kako smo rekli

Pred Hrvatskim državnim kazalištem, travanj 1941., Slavko Kvaternik, a iza njega Zdenko Blažeković. Prijavak pripadnika Građanske zaštite.

Zdenko drži govor na manifestaciji „Hrvatskog junaka“ u Belišću, 6. lipnja 1941.

i otišao. Koliko se sjećam od te petorice niti jedan nije bio na smrt sudjen dok su neki pušteni na slobodu, što znam sigurno za Djumbusovog sina, jer mi je on to sam rekao.

Ovo je točan prikaz historijata toga slučaja bez ikakvoga poduzimanja ili dometanja, a to mogu posvjedočiti trgovac Slavko Prevendar, koji nosi veći dio sluge da sam se ja zauzeo u tom slučaju, kao i spomenuti Djumbus koji je trebao dogovorenog reći advokatu. Dakle moja veza sa policijskim vlastima u tome slučaju je bila čista intervencija na korist okriviljenih, a u nikojem slučaju pomoći policijskim vlastima. Dozvoljavam da se obratan zaključak mogao donjeti ako je bila poznata podnositelju prijave protiv mene samo epizoda sa rasprave, jer sam ja faktično u tom momentu ispašao vrlo nezgodno čemu nisam ja bio kriv nego nelodalnost onih koji su trebali samnom skupom pomoći tima mladićima.

Kakove ste veze imali sa gestapom i zbog čega ste posjetili logor Jankomir u pratinji ustaških oficira i SS-ovaca?

Vezu sa gestapom kao policijskom ustanovom u smislu neke saradnje nisam u opće imao. Međutim kako je nastalo vrlo napeto stanje između gestapa i ustaških, kao i državnih redarstvenih organa, to su

jedni i drugi tražili mogućnost da se sastaju kako bi jedan od drugoga isipali ono što ih je interesiralo. Tako je prigodom afere Znidaršić i pripremanja sa strane gestapa puča u Zagrebu pod vodstvom SS generala Kamerhofera [Kammerhofera] nastala živa neiskrena borba sa strane jednih i drugih. Pošto je toj akciji protiv gestapa i SS u Hrvatskoj bio zainteresiran Ante Štitić koji je tada još vršio dužnost upravitelja u zapovjedništvu ustaške mlađeži, a nije znao ni riječi njemački, to me je zamolio da budem njegov tumač kod nekih naoko bezazlenih sastanaka koje on imao sa nekim SS Sturmbahnfhrerom [Sturmbannführerom] Kondorferom.

Na tim sastancima u jednom kvazi prijateljskom tonu oni su pokušavali jedan drugoga navući na tanak led. U to vrijeme gestapo je uhitio protu-propisno jednoga dužnosnika ustaške mlađeži mislim iz Banje Luke za

koga se nije znalo kada je odveden. Štitić je mislio da se isti nalazi u nekom logoru gestapa u Jankomiru. Pošto je nekako u to vrijeme Kondorfer nas pozvao da posjetimo Jankomir, što je inspirirao Štitić, to sam iskoristio tu priliku da vidim jeli tamo taj moj dužnosnik, jer sam imao njegovu sliku, ali prigodom posjeta nisu nam dali mogućnost da vidimo sve ljude koji su bili u nekoj žici u Jankomiru nego smo samo prošli pokraj te žice pregledavajući to imanje. Tamo je bila priredjena neka zakuska u blagovaoni časničkoj i iza toga smo iz pištolja gadjali u jednu metu i time je bio program završen. Tom prilikom je bio prisutan šef kabineta unutar njih poslova Dr. [Aleksandar] Benak i još jedna ili dvije osobe, ali nesjećam se koje, a nešto kasnije su došli još tri časnika od kojih sam jednoga po vidjenju poznavao, dok drugu dvojicu ne. Ja sam se još za dana vratio u Zagreb. Svi ti sastanci su imali karakter nekih drugarskih sastanaka u kojima se očito vidjelo vrebanje jednih na druge. Moje učešće je bilo samo radi toga jer sam se mogao služiti njemačkim jezikom no vrlo manjkavo, tako da je bilo dosta malo uspjeha za Štitića na tim sastancima, osim u pitanju proredjivanja puča, gdje se stvar mogla razjasniti i poduzeti protumjere.

(nastavit će se)

ZA NOVU GODINU

Dani lete...
Breza drhti
Zadnji listić trese
Stari mačak
šulja se
kod ljese.
Vrane grakću
na susjednom
krovu...

Mladi momak
doma nosi
jelu
i s veseljem čeka
godinicu
bijelu.

Višnja SEVER

VELEBITU

Što nam je Velebit dao
otpornost kamena,
širinu pogleda.
Kao da smo ptice -
galebovi na jednoj strani,
svoje i orlovi, nemani, noćobdije...
...bdijemo
i čekamo dan pravi.

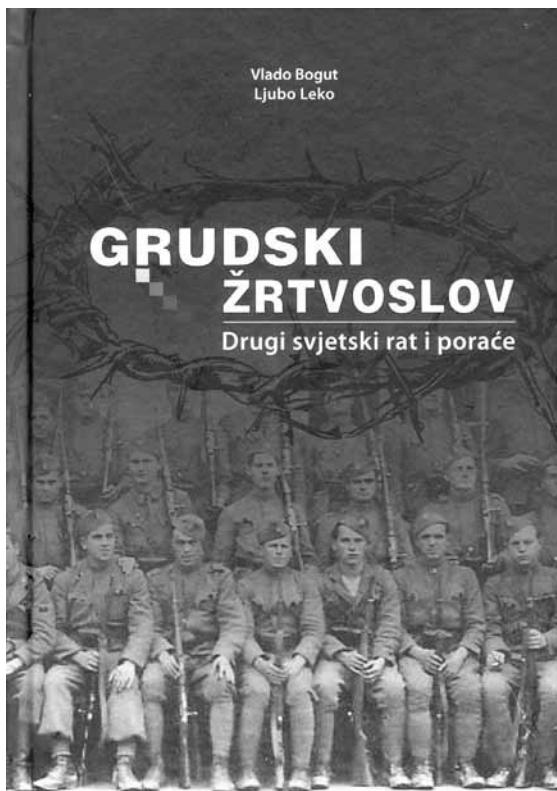
Kao psi smo vjerni kamenu.
Vuci smo u nevremenu.
Kad silazimo s gora,
u ušima nam zvoni
glas bure, groma...

Vrtače nam dadoše skromnost,
kamen otpornost.
Ljubav osjećamo kad se bura smiri,
jer od kamena se živi.

Ivan DUJMOVIĆ (1969.)

GRUDSKI ŽRTVOSLOV: DRUGI SVJETSKI RAT I PORAĆE (2014.)

Odlukom pobjednika Drugoga svjetskog rata obnovljena je jugoslavenska država. Nova jugoslavenska vlast ustrojena je po uzoru na sovjetski politički sustav. Ove dvije činjenice, obnova jugoslavenske države i sovjetski karakter nove jugoslavenske vlasti, predstavljaju osnovni

kontekst za razumijevanje problema hrvatskih žrtava Drugoga svjetskog rata i neposrednog porača.

Hrvatski gubitci u Drugome svjetskom ratu i neposrednom poraću na čitavu hrvatskom području najizraženiji su bili u zadnjoj godini Drugoga svjetskog rata, odnosno u razdoblju obilježenom dvama događajima – postupnom procesu obnove jugoslavenske države i dolasku Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) na vlast.

Povezanost hrvatskih ljudskih gubitaka s ove dvije činjenice posebno je bila očita na području Bosne i Hercegovine, u kojoj je prema minimalnim procjenama hrvatsko stanovništvo imalo 64.000 žrtava.

Piše:

Vladimir ŠUMANOVIC

Kako spomenute hrvatske žrtve ne bi ostale samo statistički podatak i naknadni argument u dnevno-političkim „diskusijama o Drugome svjetskom ratu”, pobrinuli su se sastavljači žrtvoslova, koji su pobijenima osobama, u velikom broju ubijenima i bez makar formalnog suđenja, vratili barem dio digniteta i oduzetoga ljudskog dostojanstva.

Dosadašnji žrtvoslovi uglavnom su pisani na razini općina i obuhvaćali su sve stradale u Drugome svjetskom ratu i poraću. Cilj je bio o svakoj stradaloj osobi dati što detaljnije podatke.

Najnoviji tekst te vrste jest knjiga **Vlade Boguta i Ljube Leke** *Grudski žrtvoslov: Drugi svjetski rat i poraće*. Knjiga je objavljena u Grudama 2014. godine, a objavila ju je Općina Grude.

Knjiga napisana na 870 stranica od trenutka svog izlaska važan je i nezaobilazan izvor za svakog

istraživača Drugoga svjetskog rata na području bivše Jugoslavije.

Osim uvodnog dijela teksta na početku knjige i proslova dvojice renenzenata, **prof. dr. sc. Josipa Jurčevića i fra Ante Marića**, na kraju knjige, glavnina djela sastoji se od dugotrajnog popisa žrtava s područja današnje općine Grude. Popis žrtava naveden je po abecednom redu triнаest naselja u kojima su navedene žrtve rođene. Ta naselja su: Blaževići, Borajna, Donji Mamići, Dragićina, Drinovačko Brdo, Drinovci, Gorica, Grude, Jabuka, Puteševica, Ružići, Sovići i Tihaljina.

Detaljni podaci o 1301 žrtvi općine Grude još su značajniji pothvat ako se uzme u obzir činjenica navedena u uvodu knjige, da je općina Grude nastala 1. rujna 1955. godine i da su u njezin sastav ušli dijelovi tadašnjih općina Lištica (današnji Široki Brijeg), Ljubuški i Posušje. (Glavnina područja današnje općine Grude nalazila se je tijekom rata u sastavu tadašnje općine Drinovci.)

Također, osim podataka o 1301 umrloj osobi s područja današnje općine Grude, na kraju knjige, u posebnom poglavlju, naveden je i popis osoba rođenih izvan je, koje su spletom ratnih okolnosti stradale na njezinu području. Ovaj popis,

Gruđanin Rafael Ranko Boban sa skupinom suboraca

usporeden s popisom domicilnih žrtava, značajan je i po tome što se na temelju njega može dijelom rekonstruirati tijek ratne dinamike na području današnje općine Grude.

Naime, na području današnje općine Grude tijekom Drugoga svjetskog rata većinsko hrvatsko stanovništvo izjasnilo se u svojoj velikoj većini za Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH), te je aktivno sudjelovalo u njezinim državnim, a pogotovo vojnim institucijama. S druge strane, 126 osoba poginulih na području općine Grude rođenih izvan njezina područja, većinom su bili pripadnici partizanskih postrojba, uglavnom dalmatinskih brigada, stradalih početkom 1943. godine. Manji broj ljudi s ovog popisa bili su pripadnici postrojbi NDH koje je vojna služba odvela na područje današnje općine Grude gdje su uglavnom stradali tijekom navedenog razdoblja.

Prema tome, usporedbom navedena dva popisa može se zaključiti kako je tijekom četiri ratne godine, odnosno u vremenu postojanja NDH, područje današnje općine Grude od sredine travnja 1941. godine do kraja studenoga 1944. godine s kratkom iznimkom početka 1943. godine bilo relativno sigurno mjesto za život. Tijekom tog razdoblja najveći problem lokalnog stanovništva bila je glad, dok je kratko razdoblje s početka 1943. godine bila tek iznimka za ovo područje koje do kraja 1944. godine, odnosno do trenutka kada su jugoslavenske partizanske postrojbe prvi put zauzele prostor zapadne Hercegovine, nije bilo poprište ratnih operacija.

Međutim, ova činjenica ne znači da se u razdoblju NDH ratna stvarnost nije osjetila na današnjem području općine Grude. Ovaj zaključak jasno je uočljiv iz žrtvoslova, na temelju kojega se može zaključiti da je područje ove općine, upravo zbog svoga većinskog opredjeljenja za NDH, dalo veliki broj visokopozicioniranih državnih dužnosnika i mnogih dragovoljaca, koji su tijekom četiri ratne godine išli na najkritičnija područja, odnosno područja koja su bila najugroženija od neprijatelja NDH – četnika i partizana.

Upravo izostanak ove vrste zaključka djeluje kao najslabiji dio knjige, jer podaci o poginulim pripadnicima hrvatske

Uvodne napomene

Zbrojni podaci za Općinu Grude

Godina i način stradanja

Godina	Poginuli u borbi	Strijeljani i na dr. način ubijeni	Umrli od ranjavanja, bolesti, mučenja ...	Nestali na Križnometu i u ratu	Nesretan slučaj	Ukupno
1941.	15	5	2		2	24
1942.	41	13	4	2	4	64
1943.	42	33	16	3	25	119
1944.	49	36	14	3	12	114
1945.	47	107	31	702	13	900
1946.	4	17	7	1	1	30
1947.		11	7			18
1948.	1	2	6			9
1949.			3			3
1950.		1	2			3
1951.		1	7			8
1952.			1			1
1954.			1			1
1958.		2				2
1959.		1				1
1969.					1	1
1972.		1	1			2
1979.		1				1
Ukupno	199	231	102	711	58	1301

Životna dob žrtve

Dob	Broj žrtava
Do 17 god.	49
18 - 20	193
21 - 30	712
31 - 40	240
41 - 50	75
51 - 60	21
61 - 70	7
71 - 80	4
Prosjek: 27 god.	

Spol i bračno stanje

Muški		Ženske		Ukupno
Oženj.	Neož.	Udane	Neud.	
336	924	17	24	1301
Ostalo djece				900

Vojnici i civilni

Vojnici	Civilni		Ukupno
	m.	ž.	
1113	148	40	1301

Statistika stradanja na području općine Grude

vojske tijekom Drugoga svjetskog rata nisu detaljnije analizirani u zasebnoj tablici na kraju knjige. Umjesto toga, tamo je donesen samo tablični pregled žrtava po naseljima i, na kraju, ukupan tablični pregled na razini čitave općine. Međutim, i uz ovu uzgrednu kritiku, tablični pregledi detaljno su i kvalitetno obrađeni, te predstavljaju dobar uvod za istraživača koji bi se odlučio detaljnije baviti problemom poimeničnog utvrđivanja žrtava ove općine. Iz tabličnih pregleda na kraju knjige detaljnije je opisan podatak naveden u uvodnom dijelu knjige, odnosno činjenica da je od ukupno 1301 popisane osobe njih

54 %, ili 702 žrtve, stradalo na Križnom putu.

Također, posebna vrijednost knjige, po čemu se ona razlikuje od ostalih žrtvoslova, jest navođenje izvora i literature za podatak o svakoj spomenutoj žrtvi, što istraživačima ove problematike omogućuje lakšu provjeru objavljenih podataka.

Zaključno rečeno, knjiga Vlade Boguta i Ljube Leke *Grudski žrtvoslov: Drugi svjetski rat i porača* značajan je doprinos hrvatskoj historiografiji ali i važna ljudska gesta prema hrvatskim žrtvama Drugoga svjetskog rata i porača.

U SPOMEN NA HRVATSKOG UZNIKA PETRA BJELOPERU (10.VIII.1913. - 10. XII.2014.)

Na dubrovačkom groblju Boninovo 12. prosinca 2014. pokopan je hrvatski domoljub **Petar Bjelopera**, član HDPZ-a podružnice Dubrovnik te najstariji član Bratstva Presvetog Sakramenta Dubrovačke katedrale. Uz nazočnost supruge Matije, brojne rodbine te brojnih dubrovačana obred ukopa predvodio je katedralni župnik **dr. don Stanko Lasić**, gvardijan samostana Male braće fra **Nedjeljko Grubišić**, župnik sv. Andrije **don Jozo Njavro** te župnik u Čilipima i član HDPZ-a **don Josip Barišić**. U svome kratkom govoru don Stanko Lasić obratio se je nazočnima riječima:

„Ožalošćena obitelji, rodbino i prijatelji, dragi naš gospod Pero, u sprovodnom obredu poželjno je da se održi kratki govor na osnovi biblijskih čitanja i primjeni ih na život i djelo pokojnika. Započeli smo ovaj sprovodni obred riječima: ‘Vjeruj u Gospodina i on će ti pomoći, kroči pravom stazom i uzdaj se u njega, boj ga se i u njem dočekaj stare dane’. Odabrali smo odlomak iz poslanice sv. Pavla Rimljana gdje se kaže: ‘Nitko od nas sebi ne živi, nitko sebi ne umire, Doista, ako živimo, Gospodinu živimo, i ako umiremo, Gospodinu umiremo. Živimo li, dakle, ili umiremo, Gospodinovi smo.’ Ove riječi odlično se i cijelovito uklapaju u život našeg pokojnika Pera Bjelopere. On nije samo dočekao stare dane nego ih je dugo živio. Prije dvadeset godina u jednom novinskom katoličkom interviju izjavio je: ‘Mogu reći da sretan dočekujem starost.’ O ovako dugom životu od gotovo 102 godine i o ovako časnoj osobi i sretnome i plodnom životu, moglo bi se i trebalo dugo govoriti, a u sažetom obliku sve se može izreći u četiri ključne riječi: Gospodin Bog, Obitelj, Crkva, Domovina Hrvatska. Slikovito govoreći, to su četiri kamena temeljca na kojima je svoj život gradio i živio naš pokojnik, a zaglavni je kamen uvijek bio Isus Krist. Isus Krist je bio trajna poveznica ovo čvrstog zdanja koje je 100 godina stajalo uspravno i s uzdignutim pogledom koračalo naprijed.

U svojoj brojnoj obitelji od petero braće i dvije sestre u Gracu (Dubravica) u Her-

Petar Bjelopera

cegovini, stekao je temelje vjere i u zajedničkoj molitvi rastao u vjeri. Naučio je zarađana raditi i s malim biti zadovoljan. Bio je zanatlija, VK majstor, limar po struci, hrvatske su ga vlasti odredile (poslovođa) za popravke vagona u Sarajevu gdje je ostao sve do 1945. U veljači 1945. umrla mu je majka **Anica rođena Krmek**, i tada se dogodila strašna obiteljska tragedija. Braća su došla na sprovod, ali se nisu predali partizanima, pa su se sklonili u šumu. Dočekali su ih u zasjedi. Stariji brat **Boško** uspio je pobjeći, Nikola je odmah pao mrtav, a **Gašpar** je bio teško ranjen i tako ostao 24 sata. Partizani nisu dopustili da mu itko priđe niti da mu se ukaže pomoći. Poslje su ga izvukli iz štale i mrtva vukli kroz selo te obojicu dovukli pred rodnu kuću, skinuli s njih svu robu i tri dana ih tako ostavili na dvorištu, dok su oni otvarali (razbijali) bačve s vinom, jeli, pili i veselili se.

Pokojni Pero nije mogao doći majci na sprovod. Slijedila je osobna kalvarija za našeg Pera u Sarajevu, gdje je bio s još nekoliko drugih bačen u podrum u kojem je u nemogućim uvjetima proveo tri mjeseca a nakon toga uslijedio je Vojni sud. Optuženi su kao križari i ustaški jataci, njegovu bratu **Ivici** 12 godina, Pero je dobio 6 godina a časna sestra **Ljiljana Abianac** 3 godine, vezani su žicom i prebačeni u

zlogasni zatvor u Zenici. Nakon izdržane kazne Pera je stalno pratila UDB-a kao sjena.

Oženio se suprugom **Matijom Matas**, ali posla nije bilo. Obitelj je rasla, rađala su se djeca, dva sina i dvije kćeri, a nije se moglo preživjeti te se obitelj vratila u Ston gdje je prije rata imao malu kućicu s radionicom. Nije bilo ni tu nikakve perspektive za život i školovanje djece pa su se preselili u Dubrovnik, gdje je naš pokojnik dobio posao u GP Dubac a potom kao kućni majstor u hotelu Excelsior te je malo-pomalo gradio i sagradio obiteljsku kuću i uz Božju pomoći i radničke ruke podigao djecu i omogućio im školovanje. U Stonu, kad su mu djeca išla nedjeljom u crkvu sv. Vlaha, nazivali su ih malim ustašama, svjedočio je jedan milicajac koji je tada službovao u Stonu.

Obitelj je bila njegova prvotna i najvažnija životna svrha i trajna ljubav za koju je predano radio, žrtvovao i među svojom djecom, unučadi i praunučadi uvijek zadržao svoje časno mjesto. Nakon što je u svojoj roditeljskoj obitelji doživio teške traume i nezajeljive rane 1945. godine, Bog mu je podario sretnu obitelj u kojoj je nalazio svakodnevnu utjehu i ljubav. Još je nešto primio kao nagradu za pretrpljenu bol rata i zatvora, a to je bistrina uma i fizička pokretljivost sve do pred samu smrt. Osobno sam se više puta uvjerio kako je i sa sto godina oštromu prošuđivao, detaljno pamio i zanimljivo priповijedao. Znao je reći svojoj djeci: Ja sam radio, a Bog je stvarao. Obitelj uža i šira nije ga nikad ostavljala sama nego je bio uvjek okružen svojima. Bio je ponosan na svoje sinove Ivicu i Tomislava koji su se kao dragovoljci uključili u Domovinski rat 1991.

Sretno je živio među svojom obitelji i spokojno umro.

Crkvu je upoznao i zavolio preko svojih župnika koji su Gracu odreda bili predvodnici duhovnosti, pismenosti, domoljublja, zavičajnog i nacionalnog. Božja providnost učinila je da su u te župe Hercegovine postavljeni najspasobniji svećenici koji su sačuvali katoličku svijest tog

kraja i pomogli da se u najtežim vremenima opstane na tome škrtom kamenjaru. A svi oni koji su odatle otisli diljem domovine i svijeta, obogatili su duhom, umom i srcem domovinu Hrvatsku u crkvenim redovima i u društvenim djelatnostima.

Znakovito je da je naš pokojnik u vrijeme rata u Sarajevu, kada se u crkvu nije moglo ni smjeloći, s jednom skupinom potajno dolazio u Nadbiskupsko sjemenište u podne, kad je bilo manje opasno. Nedjeljna Misa za pokojnog Pera bila je glavna točka dana i nije je nikad propuštao. Učlanio se je u Dubrovniku u Bratstvo Presvetog Sakramenta i obnašao službu tajnika kroz više godina. Crkvu je gledao katoličkim očima, a to znači da su mu sve crkve u Gradu bile jednakoblike i drage, pa je osim katedrale rado posjećivao i sve druge te sa svećenicima, redovnicima ostao trajno povezan. To je uspješno prenio i na svoju obitelj, djecu, unučad i pranučad. Uz mnogobrojna priznanja osobito su mu bile drage dvije povelje: Apostolski blagoslov Svetog Oca Ivana Pavla II. prigodom 50 godina braka (8.V.1951. – 2001.) i povelja Apostolski blagoslov Svetog Oca Benedikta XVI. zaslužnom članu Bratstva Presvetog Sakramenta u prigodi 455 godina uspješnog djelovanja 23. rujna 2005.

Domovina Hrvatska bila je njegova šira obitelj. Ovako je to izrazio: 'Sve ono o čemu sam godinama sanjao, sad se je ostvarilo. Imam svoju Hrvatsku, dom, suprugu, djecu, unučad i pranučad. Bez obzira na prošlost, zahvalan sam Bogu za svaki trenutak svoga života.' Tako žive i umiru velikani. Danas se ovaj Grad opršta od jednoga kojega će pamtitи svi oni

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja, svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mještečnika nesobično pomogli:

Tomislav Cvetnić

Zagreb

250,00 kn

HDPZ Podružnica Gospic

Gospic

500,00 kn

Alfred Obranić

Varaždin

250,00 kn

Prijatelj iz Đakova

Đakovo

500,00 kn

UKUPNO:

1.500,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

kojima je kao vrstan limar pravio makijanje za polijevanje, oluke na kućama, ali puno više kao karakternog čovjeka koji se rukovodio načelom frangar non flectar – možeš me prelomiti ali me saviti ne čes. Nije se dao savijati ni u zeničkom zatvoru ni pred Udbinim plaćenicima. Ostao je ponosan na svoje kršćanske korijene iz rodne Hercegovine i svoje hrvatske osjećaje nije krio, otvoren svakom čovjeku koji se odlikuje poštjenjem, radom i dobrotom.

Hvala, gospod Pero, za sve što si u svom dugom životu učinio, pretrpio i posvjedočio u ime Tvoje obitelji, rodbine, prijatelja, Bratstva Presvetog Sakramenta, članova HDPZ-a, Tvojih Gračana, susjeda i poznanika. Počivaj u ovoj hrvatskoj grudi za čiju si slobodu trpio, molio i sretno je doživio. Tvoja uspomena i Tvoj lik živjet će u Tvojoj obitelji i u svima nama trajno i vječno, a mi ti na rastanku obećajemo pouzdanu molitvu za Tvoju plemenitu dušu. Vjerujemo da si na koncu svog života na vratima vječnosti čuo riječi: Slugo dobri i vjerni, jer si u malom bio vjeran uđi, u vjeselje Gospodara svoga Amen! Neka mu je laka hrvatska gruda za koju se je žrtvovao i koju je neizmerno volio!"•

HUMAK UZ CESTU

(Aleksu)

Zadrhtala grana nad humkom
Što prekriva ljudski prah
Netko se pomirio s time
I nije ga više strah.

Tko to u njemu prebiva
To se ne može znati
Jer imena na njemu nema
Bezimen je morao ostati

Da ne može odati krvnika
Za to se pobrinuše moćni
Ali i oni će jednom potonuti
I nestati u mraku noći.

Pa kada ih Vječni zapita
Za djela kojima se hvale
Ne će ništa ostati
Od njihove ljudske slave.

Sjetit će se onda na grobove
Uz puteve i šume
I poniknute glave ugledati
Ponore propasti pune.

A sjenke će se iz humka vinuti
Pred prijestolje Svevišnjega
I primiti nagradu za patnju
Iz ruku Raspetoga.

Marija MOGILNICKI (2008.)

U SPOMEN

MARIJA MOGILNICKI

9. listopada 1920. – 26. listopada 2014.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

IN DIESER AUSGABE

Vor zwei Jahren, wurde unsere Monatzeitschrift *Politički zatvorenik* auf einer zweimonatigen Veröffentlichung-Rhythmus umgestellt. Aufgrund der wirtschaftlichen Bedingungen und der sinkenden Einnahmen aus Abonnements, wird sie ab dem nächsten Jahr vierteljährlich erscheinen. Die Zeitschrift, nämlich, erscheint seit Jahren ohne jegliche staatliche Unterstützung und wird vollständig durch Beiträge und Spenden finanziert.

*

Kroatien befindet sich vor den Präsidentschaftswahlen, der erste Wahlgang ist an den 28. Dezember 2014 eingesetzt. Präsident der Republik hat erhebliche verfassungsmäßigen Befugnisse und ihre symbolische Rolle ist noch größer. Mit der Bewertung der Kandidaten befassen sich in dieser Ausgabe **Josip Ljubomir Brdar** und Chefredakteur **Tomislav Jonjić**, die verschiedene Sichtweisen darüber vertreten, welchem der Kandidaten sollte man die Stimme geben.

*

Konzentrations- und Arbeitslager Jasenovac, der ab Ende 1941 bis Frühjahr 1945 bestanden hat, wurde oft als das Hauptargument der Anklage, nicht nur gegen das kroatische Kriegsregime (Ustascha) sondern auch gegen des kroatische Volk als

Ganzes. Die serbische und jugoslawische kommunistische Propaganda hat die Zahl der Opfer dieses Lagers zu einem furchtbaren Umfang erhöht und die Autoren, die dem Problem auf wissenschaftliche und auf Grund der Tatsachen beitreten versuchten, wurden inhaftiert (**Franjo Tuđman**) und sogar getötet (**Bruno Bušić**). Heute gibt es keinen ernsthaften Autor, der mit der Zahl operiert die größer als ein Zehntel der ehemaligen "offiziellen" Zahlen ist, und immer wieder erscheinen Beweise dafür, dass diese Schätzungen in Zukunft nur noch nach unten gehen werden. In dieser Ausgabe veröffentlicht **Alfred Obranić** ein Interview mit **Slavko Lazarin** (1926), einem Bewohner aus dem Dorf Jasenovac, der während des Zweiten Weltkrieges öfter das Lager besuchte, und zu einer Zeit als Schuhmacher auch mit den Gefangenen und der Verwaltung mitgearbeitet hat. Lazarin bringt seine Erinnerungen an das Lager, und bestätigt, dass er nach dem Krieg gehört hat, dass die Jugoslawische Armee 1945 auf die Gelände des Lagers Kriegsgefangene gebracht und sie dort getötet hat.

*

In dieser Ausgabe endet die, vom Historiker **Dr. sc. Vladimir Geiger** geschriebene, Schilderung über die Aktivität des Gefangenengelagers in Našice, dass im Jah-

re 1945 jugoslawischen kommunistischen Behörden gegründet haben. Wir veröffentlichen ebenfalls den letzten Teil der Erinnerungen von **Ante Čelan**, der eine Reihe von Daten und Dokumenten aus der Zeit seines Aufenthalts in verschiedenen jugoslawischen Lager 1945 bewahrt hat. In diesem Nummer beendet **Maja Runje Pavelić** Ihre Analyse der literarischen Werke von **Dr. Mile Budak**, einem bekannten kroatischen Schriftsteller und Politiker, der im Jahre 1945 ermordet wurde.

*

Ab diese Nummer wird eine gesonderte Rubrik erscheinen in der wir einige interessante, bisher unveröffentlichten Verhörungsprotokolle der kroatischen staatlichen Amtsinhaber, die 1945 und später in die Hände der jugoslawischen Machthaber fielen, veröffentlichten werden. Die Originale dieser Dokumente sind noch immer nicht verfügbar, aber den Familien und einigen Historiker ist gelungen, Kopien davon zu erhalten. Wir beginnen mit dem Protokoll des Verhörs von **Zdenko Blažeković**, einem kroatischen Sportler und Staatsbeamten, der an jugoslawischen Behörden im Sommer 1945, ausgeliefert und dann im Januar 1947 hingerichtet wurde. Das Protokoll für die Veröffentlichung hat sein Sohn **Goran Ante Blažeković** vorbereitet. •

Velebit

IN THIS ISSUE

Two years ago, *Politički zatvorenik* turned from being a monthly to a bimonthly magazine. Because of the economic situation, as well as a decrease in the amount of money gained from subscribers, next year it will come out every three months. No support from the authorities has come for years, so the only means of finance are donations and subscriptions.

*

Croatia is facing presidential elections, and the first round is scheduled for December 28th 2014. The president has formidable constitutional powers, and his symbolic role is even more powerful. In this issue, **Josip Ljubomir Brdar** and the editor-in-chief **Tomislav Jonjić** will give their different evaluation of the candidates as well as different stances regarding who should get the votes.

*

The work and concentration camp Jasenovac which existed from the end of 1941 to spring 1945 is often used as the main argument in blaming the Croatian (Ustasha) regime, as well as the whole Croatian

nation. Serbian and Yugoslav communist propaganda used to amplify the number of victims of that camp to frightening proportions, and the authors which tried to apply scientific and factual methods were imprisoned (**Franjo Tuđman**), or even killed (**Bruno Bušić**). Today there is not a single serious author who operates with a number higher than one tenth of the once “official” number of victims. Every now and then, evidence that suggest that those estimates will only go to lower numbers occur. In this issue, **Alfred Obranić** publishes an interview with **Slavko Lazarin** (1926.), a resident of the village Jasenovac, who used to visit the camp during the Second World War on multiple occasions. As a trained shoemaker, he used to work with the prison administration and the detainees. Lazarin brings his memories of the camp, and confirms that he has heard that the Yugoslav Army used to bring and execute prisoners of war in the place of the former camp after 1945.

*

In this issue we bring you the final piece of the display concerning the operating of the prisoner camp in Našice, which the

Yugoslav communist authorities founded in 1945, written by the historian **Ph. D. Vladimir Geiger**. Also, the final part of the memories of **Ante Čelan**, who has preserved a lot of information and documents from when he was in different Yugoslav camps in 1945. **Maja Pavelić Runje** finishes her analysis of Dr. Mile Budak's literary work. He was a Croatian writer and politician who was killed in 1945.

*

Starting with this number, we start a special section in which we bring several most interesting and yet unpublished documents from the hearings of Croatian state officials who fell in Yugoslav hands in 1945 and later. The originals of the documents are still unavailable, but families and some historians managed to obtain their copies. We start with **Zdenko Blažeković**'s investigation statements. He was a Croatian athlete and a state official who was extradited to Yugoslav authorities in the summer of 1945, and executed in January 1947. The statements were prepared for publishing by his son **Goran Ante Blažeković**.

Biokovo

Sudija ostvarivač

Konf 167/45

U IME NARODA

Preseuda
Koterski narodni sud u Zagru u vijecu Kucic Ante, kao pretsjednika
te Mastrovic Vjekoslava i Delfin Andrije, kao članova u predmetu konfi-
skacije imovine Smolic Ante pok. Jose iz Debreljaka, povodom prijedloga
Kotarskog N.O. u Zagru br? 1324/45 od 10 rujna 1945. a u smislu popisa
čl.28 st.1 zakona o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije

Pr'esudio je:
Konfiscira se cijelokupna pokretna i nepokretna imovina Smolic Ante
pok. Jose iz Debreljaka, kao narodnog neprijatelja.

Obrázlozenje:

Kotarski N.O. upravni odjel u Zagru svojim prijedlogom od 10
rujna 1945 br.1324/45 priopcio je popis lica, koji su poslije i tokom
ratne strijeljani ili pogegli, a koji su bili narodni neprijatelji i ratn
zlocinci. Među njima načini se i predmetni kojem uopće imovina nije
bila konfiskovana iako se presude uglede njegove krivice smatra
snom, pa tako i glede konfiskacije njegove imovine.
Stoga je sud u smislu čl. 28 st.1 Zakona o konfiskaciji imovine
i izvršenju konfiskacije odlucio kao gore.

S.P. S.N.

Kotarski narodni sud u Zagru
Mastrović 10 listopada 1945
takost etpruvke upravitelj pisarnice:

Jozeglovec

KOMANDA
GULINSKOG AVCIJUNOG
PODRUČJA II.-J. A.
VOJNI SUD

Broj

566

6-11-1945.

IZVOD IZ PRESUDE br. 312/45.

Vojni sud Jugoslavenske Armije Vijeće na Sušaku presudio je dana 11 lipnja 1945 god. niže navedene, na kaznu smrti slijeljanjem, trajan gubitak građanskih prava i konfiskaciju cijelokupne njihove imovine:

1. - Krajić Juru, sina Andrije i Marije Molinić, rodjen 19.XI.1892 god. u Križanima, kotar Crikvenica, postolar,

2. - Pereković Toma, sin Toma i Mage Kukuljić, rodjen 23.I.1920 god. u Saternu, Glina,

3. - Usanović Petra, sin Stjepana i Ive Strčetić, rodjen 6.III.1920 g. u selu Nevojici, općina Mulj, trgovački pomoćnik,

4. - Popović Antona, sin Jure, rodjen u Bos.Brodu, 3.VII.1919 god., intelektualac, ustaški poručnik, oženjen,

5. - Tonković Juru, sin Majeta i Kate, rodjen 15.IX.1924 god. u Otočcu, radnik, neoženjen,

6. - Marijan Vuju, rodjen 1875 god. u Škarama, kotar Otočac, zanimanje umirovljeni narednik, vodnik mornarice, oženjen, otac 1 djeteta, stanuje u Sušaku još od 1935 god., nevađeni mistik

7. - Katić Juru, sin pok. Lovre i Ike Garić, rodjen 20.VIII.1919 god. u Tribnju, nevađeni

8. - Lovrić Ivana /Coto/, raznasač novina, star oko 35 god., neoženjen, iz Crikvenice,

9. - Rumoru Ivana, sina pok. Ivana i Dume Kalabota, rodjen 4.V.1915 god. u Petru, neoženjen, redarstveni strazari,

10. - Lić Ivana /Žičić/, sina Petra, rodjen 20.X.1915 god. u Baski, oženjen, zemljoradnik,

11. - Đotković Petra, sin pok. Ivana iz Krivog Puta, Senj, rodjen 27.V. 1925 god., zicar,

12. - Corneli Francesco, sina Alberta i Palmira Rebeci, rodjen 4.III.1902 u Pijacenci, nastanjen u Rijeci,

13. - Smokvina Milana, sina pok. Davida i Mandi rođene Čtokić, rodjen 4.I.1919 god. u Podovima, općina Jablanac, oženjen, ustaša,

14. - Lovrić Ivana, sine pok. Ivana i Marije rođene Barak, rodjen 8.VII.1904 god. u Planji,

15. - Čeneljić Alberta, sina Žimuna, rodjen 19.XII.1921 god., oženjen, kunar,

16. - Božičević Josipu, kćerku Antona, rođena 11.VII.1884 god., u Varaždinu, udovica,

17. - Eutorac Nedjeljka, sina Vjekoslava i Marije rođene Čar, rodjen 15.VI.1921 god. u Jablanu, mornar, domobran, ustaške pukovnije, neoženjen,

18. - Cujić Bogdana, pok. Maksima, rodjen 24.IV.1898 god. u Korenici, oženjen,

19. - Devčić Nikola /Piletić/ sina Martina i majke Marije, rodjen u Jablanu, 25.I.1921 god., radnik,

20. - Prpić Ivana /Domjan/, sina Kruna, rođen u Krivom Putu 9.IV.1922 oženjen, nevađeni mistik

SMRT FALIZMU - SLODOĐA NARODU !

Sekretar, poručnik:

